

ORVOSI KÖNYVTÁRAK MEDICAL LIBRARIES

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of Hungarian Medical Library Association

JUBILEUMI KIADÁS
ANNIVERSARY EDITION

2020. 17. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

KÖSZÖNTŐ / EDITORIALS	3
<i>Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes: Ad multos annos! A 60 év alatt „kiforrott must” ünnepe</i>	3
<i>Pogányné Dr. Rózsa Gabriella: „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet”. 2015-2020 – ünnepi köszöntés az Orvosi Könyvtárak jubiláns szerkesztőinek</i>	12
HÍREK / NEWS	14
<i>Elhunyt dr. Adorján Tamás Gusztáv, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház főigazgatója</i>	14
<i>Az „Ama scientiam Scripturarum” - című konferenciáról</i>	14
<i>Átadták a Debreceni Egyetem megújult Egyetemi és Nemzeti Könyvtárát</i>	15
<i>A MOKSZ 2020. szeptember 3-i Országos Értekezlete</i>	15
<i>97 millió új álláshelyet hoz létre a robotok forradalma</i>	15
MOKSZ / HMLA	16
<i>Szluca Péter: Éves jelentés a MOKSZ 2019. évi munkájáról</i>	16
<i>Bede Józsefné: A MOKSZ 2019. évi pénzügyi elszámolása</i>	19
<i>Boldog Karácsonyt kívánunk!</i>	20
ELMONDOM HÁT MINDENKINEK / SO, TELL IT I WILL TO EVERYONE	24
<i>Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes: Égjenek az őrtüzek!</i>	24
BESZÁMOLÓK / REPORTS	26
<i>Dr. Gracza Tünde: Repozitóriumban tárolt nyomtatott külföldi szakfolyóiratok racionalizálása</i>	26
<i>Petró Lénárd: Megújult a DEENK Élettudományi Könyvtára</i>	29
ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNYEK / REVIEW ARTICLES	34
<i>Dezső Krisztina: Patkovics József tisztifőorvos könyvgyűjteménye a KLimo Könyvtárban</i>	34
INNEN-ONNAN / FROM HERE AND THERE	61
<i>Regele Tímea: Authority rekordok. Avagy ki kicsoda a katalógusban</i>	61
<i>Papp Andrea: Így lehet egészségesebb a karácsonyi vacsora!</i>	65
ÉRDEKESSÉGEK / CURIOSITIES	68
<i>Vizvári Dóra: Orvosi Nobel-díj, 2020</i>	68
<i>Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes: Sztamen Grigorov és a joghurt. A Google 2020. október 27-én látható logójától inspirálva</i>	77
KARÁCSONYI ÜZENET / CHRISTMAS MESSAGE	80
<i>Dr. Palotai Mária: Béke a szívben</i>	80
SZERZŐI ÚTMUTATÓ / INSTRUCTION FOR AUTHORS	82

Ad multos annos!

A 60 év alatt „kiforrott must” ünnepe

Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes

Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtára, Gyula

E-mail: tolgyag@gmail.com

Ünnep van! Még hozzá egyszerre több is. December lévén nem kérdés, hogy a Karácsony mindenekelőtt, de nekünk, orvosi könyvtárosoknak ezúttal más – és több – okunk is van ünnepelni. Egy közös „kincsünket” szeretném köszönteni annak a kiadványnak az oldalain, amely maga az ünnepelt.

Igen, ebben az évben ünnepeljük és időről időre nagy gonddal készített kiadványunk, az *Orvosi Könyvtárak* egyik jubileumát. Azért az egyiket, mert több is van neki. A mostani apropó egy sajátos, szerkesztői szempontból kiválasztott dátum, miszerint öt éve jelenik meg szakmai folyóiratunk a jelenlegi szerkesztői csapattal. Tudom, öt év nem nagy idő az ember, még kevésbé egy kiadvány életében, mégis említésre méltó, ha azt a rengeteg szép, izgalmas, felemelő, no és persze esetenként reménytelennek tűnő munkát nézzük, amelyet az elmúlt öt évben magunk mögött tudhatunk. De mielőtt az öncélúság vagy szerénytelenség vádja érhetne, sokkal messzebből indulok. Egy hatvan éves történettel kezdem.

1956 tavaszán a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa rendeletet adott ki a könyvtárügy szabályozásáról, amely felpozícionálta az orvosi szakkönyvtárak életét is. Ennek a pezsgésnek a „hozádéká” volt a szakma első kiadványa, az *Orvosi Könyvtárügyi Szemle*, amely azonban a zavaros politikai helyzetben (az idő tájt ellenforradalomként nevesítették) sajnos tiszavirág életűnek bizonyult, annak ellenére, hogy máig érvényes célokat fogalmazott meg: a hazai és külföldi szakkönyvtári helyzet bemutatása, nyomon követése, módszertani tájékoztatás, kapcsolatépítés, ennek eredményeként az állomány optimális felhasználása. Szóval ma is valós és hasznos törekvések, mégsem sikerült életben tartani ezt az úttörő kiadványt. Négy év – és számos lelkes, hivatását fontosnak és értékesnek tartó szakmabeli – kellett, hogy megszülessen az új, céljaiban, törekvéseiben azonban a korábbihoz hasonló kiadvány gondolata. 1960-at írtunk ekkor, épp 60 évvel ezelőtt.

Ezzel el is érkeztünk az első – és legfontosabb! – jubileumhoz. Néhány hónap híján 60 évvel ezelőtt indult gazdag életútjára *Az Orvosi Könyvtáros (OK)* című szaklap, amely utódaihoz hasonlóan negyedévente jelentkezett hivatásunkat érintő és érdeklő írásokkal, vállalva a tájékoztatás, képzés, kitekintés feladatát. Szerkesztését az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ (OOKDK) szervezési-módszertani csoportja végezte legjobb tudása és szándéka szerint, összességében több mint három évtizeden át. Szerkesztőbizottságában ma is jól ismert nevek sorakoztak fel. Az első év szerkesztői feladatait dr. Dörnyei Sándorné vállalta, munkáját dr. Székely Sándor, az OOKDK igazgatója, dr. Bókay János, dr. Dörnyei Sándor, Szepesi Zoltánné és Torday Aliz, az OOKDK munkatársai segí-

tették. Dr. Székely Sándor az alábbi szavakkal indította útjára a lapot: „Legyen tehát Az Orvosi Könyvtáros valamennyiünk szócsöve – minden orvosi könyvtáros orgánuma.”

És lett! Már az első szám 84 oldalasra sikerült, amit egy szerkesztő tud csak igazán értékelni, mert hasznos, értékes tartalommal megtölteni egy kiadványt nem könnyű feladat. Az első lapszámban szinte valamennyi szerkesztő „tollat ragadott”, de rajtuk kívül olyan közismert szerző is publikált, mint *Pálffy Gyula*, a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója, aki könyvtára hálózati alközponti szerepét mutatta be (mert akkor ilyen is volt!). *Székely Sándor* az Országos Orvostudományi Könyvtár létrejöttéről számolt be (újabb 60 éves születésnap!), *Sebestyén Géza* a könyvtári hálózat szükségességét fejtette ki írásában, *Kukán Géza*, *Szepesi Zoltánné*, *Dörnyei Sándor* és *Dörnyei Sándorné* betekintést nyújtott külföldi könyvtárak életébe, működésébe, így tehát azonnal sikerült megvalósítani az *Orvosi Könyvtárügyi Szemle* négy évvel korábban kitűzött céljait.

Az *Orvosi Könyvtáros* második évétől hét évre – 1968-ig – *Torday Alice* vette át a szerkesztés nehéz, felelősségteljes munkáját, bár a kiadvány alcíme – *Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ Szervezési és Módszertani Csoport Tájékoztatója* – azt sugallja, hogy munkatársai támogató, biztos háttérrel jelentettek számára. A kiadvány gazdag tartalma nem ritkán meghaladta a száz oldal terjedelmet. 1965-től áttértek a folyamatos lapszámozásra, így a tárgyévben megjelent 4. füzet lapszáma bőven 400 oldal fölött volt. A megjelent írások a szakkönyvtári munka széles spektrumát érintették, a szakirodalmi tájékoztatás, a feldolgozó munka, az állomány gondozása, gyarapítása, de könyvtár- és orvostörténet, a szakkönyvtári hálózat építése, fejlesztése, külföldi szakkönyvtárak bemutatása is szóba került.

1967-ben egy különszámban jelent meg *Németh Béla* és *Szepesi Zoltánné*: *A magyar orvosok szakirodalmi és tájékoztatási igényeinek vizsgálata 1964* című tanulmánya, mellékletében már angol és orosz nyelvű összefoglaló is olvasható. Ezzel elindult egy szemléletváltás, melynek révén az 1968-as évtől a tartalomjegyzék már oroszul és angolul is szerepel. A következő év (1969) pedig újabb változást hozott a kiadvány életében. Szerkesztését *Szepesi Zoltánné* vette át. Ha ezt itt mindjárt kiegészítem azzal az információval, hogy 1970-től már *Szepesiné Benda Mária*, 1980-tól pedig *Benda Mária* néven jelenik meg a szerkesztő, akkor bizonyára mindenki emlékeiben összeáll a kép: igen, Ő *Szepe néni* (amúgy egyetemi doktor [1969.], Szabó Ervin Emlékermes [1975], kandidátus [1980]), a kiváló könyvtáros,

nekünk, a '60-as, '70-es években nevelkedett könyvtáros palántáknak szeretett és tisztelt egyénisége, az orvosi könyvtári hálózat alapító „motorja”, megszervezésének és fejlesztésének fáradhatatlan úttörője. Írásaival *Az Orvosi Könyvtáros* születésétől jelen volt, tanított, irányt mutatott. Már a legelső számban (1961/1) szélesítette a szakma látókörét, ahol bemutatta az akkor már 40 éve működő és egymillió kötetével a '60-as években a világ legnagyobb orvosi könyvtáráként nyilvántartott Moszkvai Központi Orvostudományi Könyvtárat. Magyar, orosz és csehszlovák állampolgársága révén otthonosan mozgott a magyar mellett másik két hazája szakirodalmában is. Erre utalnak e témákban megjelent írásai, mint például a fiatalabb kollégáink számára már maximum csak hallomásból ismert *Medicinskij Referatívnyj Zsurnal* (bocsánat, a cirill betűk már nekem is kiestek!) bemutatása (1961/2), vagy a csehszlovákiai tanulmányútról írt beszámolója (1961/4).

De hogy visszatérjek az „ünnepelthez”, a kiadvány ontotta a szakmát érintő cikkeket, 1971-ben összesen 520 oldalon át, ezt két évvel később, 1973-ban sikerült felülnia a maga 540 oldalas terjedelmével, melyet a cikkek angol összefoglalója tett még értékesebbé. A következő éveket a szerzők és témák bőséges kínálata és színes palettája jellemezte. Jó példa erre az 1975. évi 1. szám, amelyben az orvosegyetemek és gyógyszergyárak igazgatói, országos intézetek tudományos munkatársai mellett megszólalt két megyei kórházi osztályvezető főorvos, mint intézménye orvosi könyvtárának orvostanácsadója. Ezekben az években ez is természetes volt! Jól emlékszem az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók konferenciáira (a 10. éppen Gyulán, könyvtárunk szervezésében!), ahová együtt utaztunk orvostanácsadónkkal, dr. Iványi Jánossal. Örömmel jött velünk, vállalva a felszólalást, sőt a publikálást is a témában. Több cikke jelent meg *Az Orvosi Könyvtárosban* (1974/4; 1975/1; 1978/1; 1984/1), melyek közül utóbbiban így idézi fel – másfél évtizedes orvostanácsadói tapasztalatainak birtokában – a kezdetet: „1977-ben *Az Orvosi Könyvtárosban* az orvostanácsadóról a következőket olvashattuk: Minden orvosi könyvtár mellé az igazgatás orvostanácsadót rendel, aki a könyvtárosnak nem fölöttese, feladata tanácsadás az állomány beszerzésében, a figyelt témák megállapításában, az osztályozásban. Képviseli a könyvtárat „kifelé”, az igazgatói, főorvosi üléseken összekötő szerepet tölt be a kórház dolgozói és a könyvtár között. [...] Az orvostanácsadónak ugyanis jól kell ismernie az általa képviselt intézmény belső viszonyait, a fejlődés irányvonalait, hogy adott esetben ismerete, tapasztalatai alapján tényleg segítségére tudjon lenni az orvosi könyvtárban dolgozóknak.” (OK 1984; 24(1): 45-51.)

Előfordultak tematikus számok is, példa erre az 1981. évi 1-2. dupla szám, amelyben 194 oldalon keresztül olvashatunk a gyógyszerészet különböző területeinek és intézményeinek képviselőitől. A testes füzet szerzői¹ érdekesebbnél érdekesebb információ-szikrákat villantottak fel, fényt gyűjtve hivatásunk megannyi világítótornyában: könyvtárainkban. A folyó-

¹ dr. Petri Gábor, a Szegedi Orvostudományi Egyetem rektora; Pálffy Gyula, gyógyszerészkarai könyvtárvezető, Szeged; dr. Szendrei Kálmán tanszékvezető egyetemi tanár, a Gyógynövény- és Drogismereti Intézet igazgatója, Szeged; dr. Plachy János egyetemi tanársegéd, Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszerészeti Intézet, Budapest; dr. Pollák Zsuzsanna, az OIK osztályvezetője, Budapest; dr. Somogyi György egyetemi adjunktus, Semmelweis Orvostudományi Egyetem Gyógyszertani Intézete, Budapest; Náray Szabó Gábor, a CHINOIN Műszaki Könyvtár vezetője, Budapest; dr. Kósa Ildikó, a Magyar Gyógyszeripari Egyesülés dokumentációs csoportjának vezetője, Budapest; Balla Vilmosné, az EGYT Gyógyszervegyészeti Gyár orvosi dokumentációjának vezetője, Budapest; dr. Mátyásné dr. Lady Blanka, az EGYT Gyógyszervegyészeti Gyár gyógyszerismertető osztályának vezetője, dr. Somogyi Béláné, az EGYT Gyógyszervegyészeti Gyár dokumentációs

irat megjelenése akkor még nem „világhálós”, hanem valóságos, kézzel fogható, nyomtatott formában történt, addigra már jól ismert, változatlan külsővel. És sorakoztak könyvtáraink polcain a füzetek, amelyekben jó volt elmélyülni munkánk kapcsán, vagy a közte adódott szabad percekben.

Az 1984-es év aztán újra változásokat indított el, amelyeknek először csak külső jelei mutatkoztak. Változott a borító. Az addig megszokott címlap egységes türkiz színbe öltözött, majd öt évvel később (1989) *Benda Mária* szerkesztőtársat választott maga mellé *Kovács Katalin* személyében, akit egyetlen szám erejéig (1990/3) *Berecz Katalin* követett. Ebben az évben újra színváltáson esett át *Az Orvosi Könyvtáros*, ezúttal kék színre cserélve a türkizt, ami a történet végének ismeretében nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket (feltételezem, nem a színválasztás miatt).

Az 1991-es év 1. számától *Koltay Tibor* jelent meg *Benda Mária* mellett társszerkesztőként, aki 1993-tól már egyedül vitte tovább a szerkesztői munkát egészen a lap megszűnéséig, amely még ugyanebben az évben megtörtént. A kiadvány még egy utolsó színcserén ment át (üdezőld lett), tartalmának színvonalát továbbra is érdekes és hasznos témák biztosították jónevű szerzők által. Aztán még egy apró változás: a kor társadalmi/politikai helyzetéhez igazodva a folyóirat tartalomjegyzékéből (is) kivonult az orosz nyelv, a magyar mellett már csak az angol nyelvű maradt.

Ebben az évben az 1. és 2. szám után egy dupla számmal (1993/3-4.) jelentkezett a lap, amely a szerzők tekintetében szinte országos körképet nyújtott olvasóinak.² Ez volt az *Orvosi Könyvtáros* „hattyúdala”, már ami a '90-es éveket illeti, bár ez csak utólag derült ki.

csoportjának vezetője, Budapest, *dr. Ragettli János* c. egyetemi docens, Szeged; *dr. Mezey Géza* egyetemi adjunktus, a SZOTE Egyetemi Gyógyszertárának vezető főgyógyszerésze; *dr. Pápay Tamás* intézetvezető főgyógyszerész, Baja; *Kéry István*, az Országos Gyógyszerészeti Intézet könyvtárának vezetője, Budapest; *dr. Háznagy András*, a SZOTE Gyógynövény- és Drogismereti Intézetének ny. egyetemi adjunktusa; *dr. Minker Emil* tanszékvezető egyetemi tanár, a SZOTE Gyógyszerésztudományi Karának dékánja; *dr. Székely Sándor*, az OOKDK igazgatója; *dr. Benda Mária*, az OOKDK igazgatóhelyettese; *Zimányi Katalin*, az OOKDK munkatársa

²*dr. Horváth József*, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkatársa Győr; *dr. Imrényi Tiborné Kőszegi Anna*, a Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Kórháza Orvosi Könyvtárának vezetője Szeged; *Kály-Kullai Károly*, a Sziget Ifjúsági Segítő Szolgálat vezetője; *dr. Koltay Tibor*, az Orvosi Könyvtáros szerkesztője; *Kovács (D) Katalin*, az Államigazgatási Főiskola Könyvtárának munkatársa; *Ortutayné Léces Melinda* és *Bodnár Ilona*, a Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtárának munkatársa; *Palotai Mária*, az Országos Orvostu-

Hét év szünet után, 2000 szeptemberében aztán új életre kelt az *Orvosi Könyvtáros*. Terjedelme ugyan lényegesen szolidabb lett (mindössze 36 oldalas) az előző évtizedekben megszokott, nem egyszer 150-180 oldalhoz képest, a mögé felsorakozott népes szerkesztőbizottság ismert és elismert tagjai³ mégis a minőség garanciáját jelentették az olvasóknak. A kiadvány új külsőt is kapott, a címlapon egy könyvtár-részlet jelent meg bronzbarna nyomással.

A lap újraindulását az orvosi könyvtárügy témáinak és szakembereinek gyakran helyet adó *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT)* is örömmel adta hírül. *Futala Tibor*, a lap főszerkesztője részletesen elemezte az újraindított folyóirat külső-belső értékeit, hasznos tanácsokkal látva el a szerkesztőket, a jó megoldások elismerése mellett a szakmai hiányosságokat is felfedve. Elemzését a következőkkel zárta: „*Mivel az újraindulás szeptemberre, a szünet idejére esett, hadd fejezzük be azzal, hogy az Orvosi Könyvtáros egészében „kiforrt” must. Minden bizonnyal nemes ital lesz hamarosan belőle. Ad multos annos.*”

A *TMT* főszerkesztői reményei ellenére ebben a felállásban és formában mindössze két szám jelent meg 2000-ben. Kiadásáért felelős szervezetként az időközben OOKDK-ból MEDINFO (Országos Egészségügyi Információs Intézet és Könyvtár) névre változott anyain-tézmény mellett megjelent az 1996-ban meg-, illetve újjászerveződött Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ) is.

Amennyiben eltekintünk a fentebb említett hét „alvó” évtől, az ezredforduló jelenti az *Orvosi Könyvtáros* újabb – a kezdetektől számított 40 éves – jubileumát.

A következő évben aztán – négy szerkesztőbizottsági taggal csökkentve, bár az előző évhez képest kicsit nagyobb terjedelemmel (45 oldal), címlapján ugyanazzal a képpel, csak zöldes árnyalatban – megjelent 2001 első, az *Orvosi Könyvtáros* történetének egyben legutolsó nyomtatott száma. Tartalmának első harmadában hat szerző is a könyvtárközi kapcsolatok

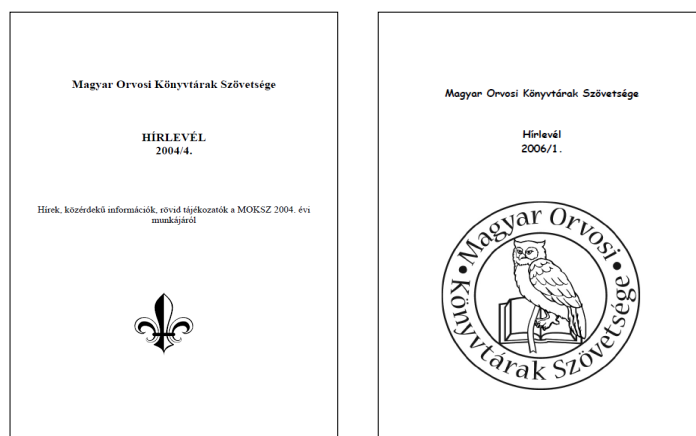
dományi Információs Intézet és Könyvtár munkatársa Budapest; dr. Virágos Márta, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtárának igazgatója Debrecen

³ Balogh Margit, Nemzetközi Pető Intézet Könyvtára; Beke Gabriella, Zala Megyei Kórház Orvosi Könyvtára; Dr. Betléri István, MEDINFO; Dr. Kemenes Pál, MEDINFO; Dr. Latin Györgyi, MEDINFO; Erdeiné Töröcsik Katalin, Debreceni Megyei Kórház Könyvtára; Freisinger Jenő, MOKSZ; Gubenyák Gyula, MEDINFO; Kapronczay Károly, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár; Kührner Éva, Debreceni Egészségügyi Főiskola Könyvtára; Martos Veronika, POTE Központi Könyvtár; Nagy Imréné, OPNI Szakkönyvtár; Süttő Gézáné, Chinoin Rt. Könyvtára; Veresné Dékány Mária, MTA Szegedi Biológiai Központ Könyvtára; Zimmermann Hedvig MEDINFO

különböző aspektusait taglalta, ami számomra kimondatlanul is azt az üzenetet hordozza, hogy könyvtáraink élő kapcsolata, egymás segítése minden időben nehezen nélkülözhető. Ma különösen!

Ide kívánczik – azt hiszem, minden hivatását szerető és iránta felelősséget érző könyvtárosársam nevében – egy nagy köszönet a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont közmunkaprogramban részt vevő munkatársainak, akik – *Ambrus Attila József* vezetésével – közel egy éves munkával (2017. május – 2018. március) elvégezték az *Orvosi Könyvtáros* maradéktalan digitalizálását, így őrizve meg azt az utókor számára. A technikai munkálatok részleteiről az OK 2019. évi 3. számának 11. oldalán olvashatunk.

Újabb három évnyi csend után, 2004-ben szólalt meg ismét a MOKSZ sajtóorgánuma, ezúttal hírlevél formájában. A *MOKSZ Hírlevél* – a kiadvány jellegénél fogva – viszonylag röviden, 15-20 oldalban, néhány téma köré csoportosítva jelentette meg tartalmát. Elődjével összevetve nem nyújtott – igaz, nem is ígért – többet, mint rövid híreket, tájékoztatókat, közérdekű információkat. Megjelenését a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára vállalta fel *dr. Vasas Livia* vezetésével. A kiadványt 300 példányban juttatták el olvasóikhoz.

Indulása évének 4. számában olvashatunk először az ugyanebben az évben megszületett nagyívű kezdeményezésről, az *Informatio Medicata*-ról, mint a MOKSZ éves közgyűlésének programját gazdagító rendezvényről, amely nemzetközi megmérettetésben is megállta a helyét. Az esemény évekig vezércikket biztosított a kiadványnak.

2006-tól *dr. Vasas Livia* lapigazgatói státuszban folytatta a munkát, a hírlevél felelős szerkesztője *Juhász Éva*, olvasószerkesztője *Wolf György* lett, a periodicitás továbbra is negyedéves, a példányszám pedig változatlanul 300 maradt. Címlapján először jelenik meg a ma is használt „MOKSZ-bagoly”, szövetségünk hivatalos emblémája. Számaiba beleolvasva máig aktuális témákra bukkanhatunk. Ilyen a már akkor is aggasztó kérdés: áldás vagy átok-e az informatika térnyerése az orvosi könyvtárakban? (*Wolf György, MOKSZ Hírlevél* 2006/2)

Dr. Gracza Tünde, hivatásunk sajtóorgánumának a 2000-es évektől egyik meghatározó egyénisége, kezdetben szerzőként, később (2007. 4. számtól) felelős szerkesztőként vett részt a hírlevél gondozásában, melyben 2008-tól egyre inkább karakteres rovatok, színes ábrák, képek, illusztrációk tűntek fel. Ő szorgalmazta, hogy a kiadvány ISSN számmal is

rendelkezzen. A 2008-as év utolsó, 4. számában aztán a szerkesztőség változásra hívta fel a figyelmet, méghozzá lényegi, jelentős változásra, változásokra: „Új címmel és részben megújult formában köszöntjük kedves olvasóinkat. Az új címet azért választottuk, mert szeretnénk, ha azok az orvosi és egészségügyi könyvtárak is belekapcsolódnának munkánkba, akik valamilyen oknál fogva nem tudnak szövetségünk aktív tagjai lenni. Lapunkat ettől az évtől kezdődően elektronikus formában is hozzáférhetővé tesszük, mert fontosnak érezzük, hogy ezentúl elérhessen bennünket minden érdeklődő, aki többet szeretne tudni szakmánkról, akár egy kritika erejéig is. Várjuk hát a visszajelzéseket, ötleteket, javaslatokat!”

A kiadvány 2009-től áttért az online megjelenésre, már csak nyugdíjas kollégáinknak juttatták el azt nyomtatott formában. Az impresszumban olvasószerkesztő-korrektorként Wolf György mellett feltűnik Kiss Annamária neve. A legfontosabb változást azonban a kiadvány címe jelentette. 2009-ben adták ki először *Orvosi Könyvtárak* néven – „hírlevél” ugyanis nem kaphatott ISSN számot –, a MOKSZ Hírlevél jogutódjaként. (A lap egyik jelenlegi szerkesztőjeként egy halk, szubjektív megjegyzés: úgy gondolom, érdemes lett volna valódi elődjét, a hivatalosan 1961-ben indult *Az Orvosi Könyvtárost*, és csak ezt követően a *MOKSZ Hírlevelet* [amelynek évfolyamszáma meg sem jelenik a kiadványon] jogelődnek tekinteni, mert akkor napjainkban nem 17. évfolyamát írnánk, hanem a fentebb említett 60. [de ha nagyon szigorúan számolunk, a kihagyott éveket figyelembe véve is 50.] születésnapját ünnepelhetnénk [és most ünnepeljük is!] hivatalos lapunknak, ami már igazán tiszteletre méltó kor egy kiadvány életében!)

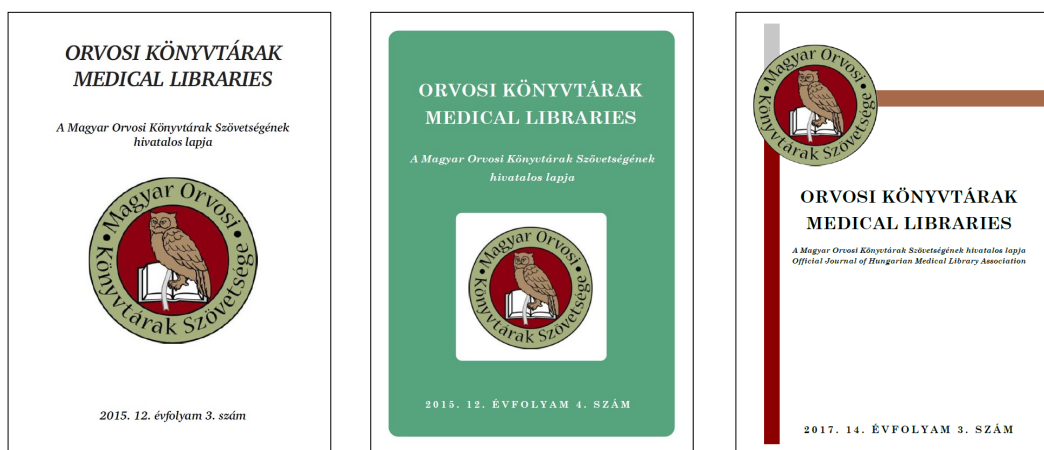
Akárhogyan is, 2009-ben újtárra indult a ma is olvasható, bár megjelenésében, tartalmában időközben sokat változott *Orvosi Könyvtárak*. Ezt a tényt pedig az elmúlt évben a digitális térben otthonra talált kiadványunk 10. jubileumának tekinthettük.

Gracza Tünde 2 évig (2009-2010) vállalta a felelős szerkesztői feladatokat, majd munkáját Orosz Noémi vette át a következő két évre (2011-2012).

Újabb két évig (2012-2013) Margittai Zsuzsa látta el a szerkesztői, majd a következő két évben (2013-2014) Batiz Judit a főszerkesztői feladatokat. Dr. Vasas Livia, a SOTE Központi Könyvtárának igazgatója, a MOKSZ elnöke az *Orvosi Könyvtárak* lapigazgatójaként tevékenykedett. A kiadvány tartalmának többnyire állandó rovatai között még mindig jelen volt az *Informatio Medicata*, mint hivatásunk legnagyobb volumenű éves rendezvénye az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége szervezésében. Az eseményről szóló utolsó hír az *Orvosi Könyvtárak* 2014. évi 4. számában jelent meg, ugyanis 2015-ben átvette helyét az *Egészség – Információ – Könyvtár* konferencia a GYEMSZI IRF és a MOKSZ közös programjaként. Első rendezvényének „beharangozóját” az *Orvosi Könyvtárak* 2015-ös 1. számában olvashatjuk.

Szintén ebben a számban jelent meg Kiss Annamária neve főszerkesztőként először, egyben utoljára és ugyanebben a számban szűnt meg dr. Vasas Livia lapigazgatói státusza is. Helyét dr. Palotai Mária vette át, ugyanis a 2015. év új időszakítás kezdetét jelentette a MOKSZ és az *Orvosi Könyvtárak* életében egyaránt. Ez a tény ad egyben okot a legfrissebb jubileum megünneplésére.

Szövetségünk négyévente rendezett tisztújító közgyűlésére 2015 tavaszán került sor, ahol új elnököt választottunk és a vezetőség jelentős része is kicserélődött. Így az *Orvosi Könyvtárak* 2015. 2. számában már *dr. Palotai Mária*, mint a MOKSZ új elnöke és a szervezet hivatalos folyóiratának lapigazgatója írt köszöntőt, *dr. Gracza Tünde* és *Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes*, mint új szerkesztők jelentek meg. A 2. számban a címlap még változatlan, de a rovatok címe – magyarul és angolul – már karakteresen szerepel az 54 oldalas terjedelemben.

Az *Orvosi Könyvtárak* küllemének és tartalmának jelentősebb változásai a következő számban (2015. 3.) mutatkoztak. Először látható a címlapon a színes MOKSZ embléma, a rovatok száma lényegesen gyarapodott, letisztult, jól áttekinthető szerkesztésben. A 2015. évi 4. számban (és ettől kezdve folyamatosan, egészen a 2017. 2. számig) a szerkesztők színes borítóval kedveskedtek olvasóiknak. Ugyanettől a számtól (2017. 2.) új szerkesztőtárs érkezett *Pogányiné dr. Rózsa Gabriella* személyében, aki a szerkesztői feladatok mellett folyamatosan gazdagítja értékes publikációival kiadványunkat. A következő megjelenéstől (2017. 3.) aztán kialakult a ma is látható címlap, a tartalom pedig időről időre bővült, nem egyszer meghaladva a 100 oldal terjedelmet. Arról, hogy hogyan gyarapodott a rovatok, a témák és a szerzők száma, a folyóirat 2019. 2. számának 19-21. oldalán írtunk részletesen. Mivel a 2019-es évben lejárt a MOKSZ vezetőségének mandátuma – és mert *dr. Palotai Mária* nyugalomba vonult –, a továbbiakban az újonnan választott (személyi összetételében változatlan) szerkesztőség tagjai felváltva írnak beköszöntőt a megjelent számokhoz.

Az Orvosi Könyvtárak fejlődésének jelentős mérföldköve, hogy 2016-tól – *dr. Gracza Tünde* kitartó, elhivatott munkája nyomán – a kor és a digitális világ elvárásainak megfelelően hivatalos dokumentum azonosítóval (DOI számmal) rendelkezik. Mára az online világ széles körében elérhető, tartalma feldolgozásra kerül a Magyar Orvosi Bibliográfiában (MOB), a Magyar Folyóiratok Tartalomjegyzékeinek Kereshető Adatbázisában (MATARKA), az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (EPA), olvasható a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége (MOKSZ) honlapján, továbbá jelen van annak facebook csoportjában. Lapszámaiban időről időre nem csak hivatásunk, de a tudományos világ egyéb területeinek képviselői is megjelennek írásaikkal, gazdagítva azok tartalmát.

A 2020-as évben a kedvezőtlen változások és váratlan nehéz helyzetek átvészelésének könnyítésére újabb ünnepre kerestünk – és találtunk – alkalmat, miszerint idén öt éves jubileuma alkalmából köszönhetjük a jelenlegi szerkesztő gárdával készülő *Orvosi Könyvtárakat*. Igaz, némi személyes indíttatást sugallhat ez a bensőségesnek tűnő jubileum. Mi tagadás, a magam részéről például erre a születésnapra köszöntőre készülve ébredtem rá, miért is érezhetem annyira szívemhez közel állónak ezt a ma már hivatásunk képviselői és a közösségi média segítségével talán mások által is jól ismert, a történelmi változásokat meg- és túlélve többször újjászületett kiadványt. A közös kezdet okán! Hiszen mindketten az 1956-os forradalmi hangulatban és lendülettel készültünk életre kelni! Szerkesztőtársaimat ismerve biztosan ők is találhnának hasonló személyes okot az elmúlt öt év ünneplésére. A nagy, évtizedes jubileumok mellett ez utóbbi persze már csak „hab a tortán”. De mert a szerkesztőség ünnepe egyben a kiadvány ünnepe, a kiadvány pedig az Olvasóké, így hát most közösen ünnepelünk.

Az elmúlt öt évben a hivatásunkat prezentáló írások mellett sok-sok érdekes, tanulságos, meglepő és megható, néha sajnos szomorú történetről adtunk hírt folyóiratunk oldalain. Csak remélhetjük, hogy kellemes, hasznos időtöltés volt olvasni a megjelent írásokat. Szerkesztőtársaim nevében is köszönöm mindazoknak, akik vállalták/vállalják az írás időt rabló tevékenységét és ódiumát. Hálásak vagyunk azoknak is, akik nem csak olvassák, de elismerő véleménynyel, építő kritikával segítik munkánkat.

Az *Orvosi Könyvtárak*, mint oly sok szakma hivatalos lapja, az évek során visszavonhatatlanul a digitális világ áldozata lett, már ha ezt a tényt áldozatnak tekintjük. Mert vehetjük áldásnak is, ha meglátjuk benne a lehetőséget. Például, hogy kiszabadulunk a nyomtatott verzió terjedelmi szorításából, így nem kell kihagynunk, vagy rövidítenünk írásokat, vagy hogy elkerülhetjük a – valljuk be – néha silány felbontású fotók nyomtatásban tovább romló minőségét, ami az egész kiadvány igényességét kérdőjelezi meg. További áldás maga a lehetőség, hogy így potenciálisan azokhoz is eljut az *Orvosi Könyvtárak*, akiknek postán nem tudnánk elküldeni – hogy csak három, a digitális megjelenés mellett szóló érvet említsek.

De most ünnep van! Ezért fogadjátok szeretettel szerkesztőségünk és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége ajándékát – magát az ünnepet – ma már nosztalgikusnak nevezhető, nyomtatott formában, csak most, csak Nektek! Tényleg csak most az egyszer és tényleg csak Nektek, MOKSZ-tagoknak küldjük. Természetesen – ahogy a többi szám – ez is felkerül a világhálóra, de a MOKSZ-könyvtárak figyeljék a postaládájukat, mert hamarosan érkezik az AJÁNDÉK! Egy érvvel több, amiért érdemes MOKSZ-tagnak lenni !

Kedves Kollégáink! Mint látjátok, ezer okunk van az ünneplésre! Karácsony, születésnap, jubileum, apró figyelmesség. Csak észre kell venni és tudni kell örülni mindezeknek! Hiszen ünnepnap az, amit azzá teszünk – akár egy szimpla hétköznapon is.

Szerkesztőtársaim – dr. Gracza Tünde és Pogányné dr. Rózsa Gabriella – nevében is kívánok hát sok-sok boldog ünnepnapot, Karácsonyt és persze új évet az *Orvosi Könyvtárak* Olvasóinak!

**„...olvasd el szigorú szemmel cikkemet”
2015-2020 – ünnepi köszöntés az Orvosi Könyvtárak
jubiláns szerkesztőinek**

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella (PhD), tanácsos

Magyar Honvédség Egységsségügyi Központ Tudományos Könyvtár, Budapest

E-mail: prg1971.05.29@gmail.com

Jelen írás címét a Babits Mihály és Gellért Oszkár levelezését közkinccsé tévő kötettől¹ kölcsönöztem annak ellenére, hogy az Orvosi Könyvtárak jubiláló szerkesztői, dr. Gracza Tünde és Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes személyét és személyiségét nem, de gondos „szerkesztői szemét” már annál inkább illelhetjük a „rigorózus” jelzővel. Ezen szigorúság azonban nem a jövő- és reménybeli szerzőket kívánja elijeszteni, csupán arra utal, hogy e két szerkesztőnő – leginkább saját magukkal szemben támasztott nagyon is magas elvárásaik következtében – alapos figyelemmel munkálkodnak kedvesen, bátorítón, anyai, empátiás és művészi lelküket is beleadva a folyóiratba.

De ahogyan mindennek, szerkesztő tevékenységüknek is története van, amelynek egy-egy momentumáról éppen magában az Orvosi Könyvtárakban is találhatunk érdekes adalékokat. (E rövid köszöntőnek nem lehet célja a két gazdag alkotó-munkásság egészének bemutatása.) 2015-ben mindketten – egyéb érdemeik mellett – munkahelyükhöz kötődő lapoknál is szerzett szerkesztői tapasztalatokkal felvértezetten vették gondozásukba a periodikumot. Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnesnek folyóiratunkat köszöntő írásából ismertetes dr. Gracza Tünde szerepe és közreműködése a MOKSZ Hírlevél életében, illetve korábbi OK-szerkesztői múltja, de a MOKSZ-könyvtárak időszak kiadványait bemutató 2019-es összeállításból azt úgyszintén megtudhatjuk, hogy főszerkesztőnk 1998-ban került a Pécsi Tudományegyetem vitalapja, a KonSzenzus editorai közé, majd a jogutód kiadvány, az Orvostudományi Hírmondó úgynevezett Konszenzus oldalainak szerkesztőbizottságában találkozhatunk nevével.² Szerkesztőtársam, Tölgyesi Ágnes pedig az ezredforduló óta szerkesztője a Békés megyei Képviselőtestület Pándy Kálmán Kórháza „Kórházi Hírmondó”-jának, mai címén a – Békés Megyei Központi Kórház kiadásában megjelenő – „Házi Hírmondó”-nak.³

A két Szerkesztő Asszony tevékenységének, ötleteinek és visszautasíthatatlan felkéréseinek köszönhetően, „szigorú” vigyázó tekintetüktől kísérve és szakértő szöveggondozásukban 2015 és 2020 között mintegy 260 hosszabb-rövidebb írás jelent meg az Orvosi Könyvtárak hasábjain – nem számolva a füzetek beköszöntőit, a híreket, a MOKSZ éves

¹ Buda Attila - Pataky Adrienn: „...olvasd el szigorú szemmel cikkemet” : Babits Mihály és Gellért Oszkár Nyugat-levelezése 1929-1941. Budapest : Gondolat, 2017.

² Vö. Gracza Tünde: A Pécsi Tudományegyetem orvoskarának kiadványai. In: Orvosi Könyvtárak. 2019. 3. p. 35-38.

³ Vö. Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes: Egy intézeti újság története. In: Orvosi Könyvtárak. 2019. 3. p. 26-34.

beszámolóit és a perszonália-közleményeket. (Érdekes szellemi kalandozás volt átlapozni és a lapozgatás eredeti célját feledve, majdhogynem betűről-betűre újraolvasni a korábbi számokat, felidézni a rendezvényeket, a konferenciákon elhangzott előadásokat, átismételni a tanulmányok színes kavalkádját.) A két editor által szerzőként vagy társszerzőként jegyzett írások száma ebben az időszakban 23-23, ezenfelül olvashattunk még verset is Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnestől, illetve mindannyiunk nagy örömére mindketten saját fotóikból is közkinccsé tettek (jó) néhányat. Már magában ez a hevenyészett statisztika jól mutatja munkálkodásuk sikerét, de azért egy kicsit a MOKSZ-os könyvtáros, vagy a MOKSZ-könyvtárak valamelyikéhez szorosabban kötődő más területen szaktudós szerzőkét is, akik hol saját közlési motivációjuknak engedve, hol a szerkesztők „kedvéért”, szereztettek unszolásukra tartalommal töltötték meg a kiadvány oldalait. Nem úgy, mint amikor Gulyás Pál a Magyar Könyvszemle szerkesztőjeként egy-egy fél füzetet vagy rovatot, vagy akár évfolyamot kellett, hogy teleírjon. Például 1913-ban a folyóirat Szakirodalom című rovatában olvasható 19 könyvismertetésből 18 igazolhatóan az ő tollából származott, bár részben különféle álnevek alatt jelentek meg (Bibliofil, Gyalus István, G. P., Σ) alatt.⁴ A 19. recenzió pedig A népkönyvtárak szervezése, fentartása [sic] és kezelése című könyvtár-tani munka második kiadásáról szól, mely Gulyás saját könyve. Az ismertetés azonban – alapos filológiai vizsgálat mellőzésével is megkockáztatható – nem kizárt, hogy szintén az editor tollából származik, hiszen a többihez képest meglehetősen rövidke és tisztán a fejezetek felsorolására szorítkozik. Ilyen is lehet a szerkesztők sorsa!

Horatius ars poeticájából idézve nonum prematur in annum, szó szerinti fordításban: [művünket] kilenc évig tartsuk magunknál, bővebb értelmezésben azonban Horatius arra buzdítja a szerzőket – és nem a kilenc évben, hanem a textus nevelgetésében nyilvánul meg a szerkesztők feladata és felelőssége –, hogy a művet hagyjuk érni, megírása után javítsuk, csiszolgassuk, mielőtt a közönség elé kerül. Vagyis a szerkesztők „szigorú szemmel” való olvasása örök szerkesztői feladat.

Kedves Tünde! és Kedves Ági! Sok szeretettel – és az együtt-munkálkodás lehetőségét, élményét megköszönve – kívánok Nektek, Kedves Szerkesztőtársaimnak sok évig tartó „boldog szigorúság”-ot, sok sikert, jó egészséget és sasszemet göröngyös utunkon!

⁴Vö. Gulyás Pál: Magyar írói álnév lexikon. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1956. p. 558.

Életének 67. évében, 2020. október 21-én elhunyt dr. Adorján Tamás Gusztáv, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház főigazgatója. 2010 júliusában nevezték ki a Jósa András Oktatókórház Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatójának, majd az egészségügy állami kézbe vétele után, 2013-ban a négy kórház integrációjaként létrejött Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kórházak és Egyetemi Oktatókórház főigazgató-helyettesének. Főigazgatóként a kezdetektől aktívan részt vett Szabolcs-Szatmár-Bereg megye négy kórháza jogi, szakmai és gazdasági integrációjának végrehajtásában, melynek ered-

ményeként országosan is mintaértékű modell jött létre. A tagkórházak együttműködésével egységes, magas színvonalú, modern egészségügyi ellátás jött létre, javult a megyében az egészségügyi ellátás hatékonysága, az ellátáshoz való hozzáférés és esélyegyenlőség, a működés biztonsága. Az egyház, a kereszténység, a református szellemiség gyermekkorától természetes közege volt. Életét a hit nélkül el sem tudta volna képzelni. Vallotta, hogy „a fentről kapott talentumainkat a lehető legjobban kell alázattal kamatoztatnunk, hiszem, hogy gyógyítani és gyógyulni is csak hittel lehet”. Három cikluson át volt presbiter Nyíregyháza-Városi Református Egyházközségben, emellett a Nyírségi Egyházmegye tanácsnoki, majd 2015-től a Tiszántúli Egyházkerület főgondnoki tisztségét is betöltötte. A munkán, kórházvezetői, közéleti feladatain túl életében legfontosabbnak a családjára szeretetét tartotta. Még ma is jó egészségnak örvendő édesanyja, felesége, három gyermeke, három unokája töltötte be szabadidejét. Szenvedélye volt a horgászat, a síelés. Igazi társasági emberként életszeretete, humora, másokat is magával sodró lendülete azonban nem csak családjának, közvetlen barátainak is hiányozni fog. Szívügye volt a kórház, ismerte minden nyűgét és baját, szerette minden értékét, tisztelte kollégái szakmaiságát. A kórház élén, a megbonthatatlan közösséggé formált menedzsmenttel együtt minden követ megmozgatott, hogy a betegek és a dolgozók érdekeit képviselje, védje és szolgálja. Életpályája mindannyiunk előtt példaként állhat.

Forrás: <http://www.szszbmk.hu/hireink/802-elhunyt-dr-adorjan-gusztav>

Szent Jeromos halálának 1600. évfordulója alkalmából 2020. szeptember 30 – október 1. között rendezte meg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, a Szent Jeromos Katolikus Bibliotársulat és a Váci Egyházmegyei könyvtár az „Ama scientiam Scripturarum” - című konferenciát. Szent Jeromos (Sophronius Eusebius Hieronymus) Stridoniumban, a

mai Horvátország területén született Kr. u. 340 körül, és Betlehemben halt meg Kr. u. 419 vagy 420. szeptember 30-án. Latin nyelven alkotó ókeresztény író, az egyházatyák egyike volt. Korának „könyves” embereként a könyvtárak, a könyvtárosok és a fordítók védőszentjeként tiszteljük.

Forrás: KATALIST

Hivatalosan is átadták a Debreceni Egyetem megújult Egyetemi és Nemzeti Könyvtárát. Az összesen csaknem 400 millió forintos ráfordítással megvalósult beruházásnak köszönhetően 21. századi infrastruktúra várja a látogatókat. Az Élettudományi Épület és Könyvtár hallgatói tereit 59,4 millió, míg a Főépület Egyetemi és Nemzeti Könyvtár helyiségei 170,7 millió forintból korszerűsítették. „A Debreceni Egyetem felsőoktatási infrastruktúra fejlesztése a gyakorlati és szakmai képzés megújítása érdekében” EFOP-4.2.1-16-2017-00015 projekt keretein belül az Élettudományi Könyvtár fejlesztésére informatikai- és szemléltető eszközöket is vásároltak 61 millió forint értékben. Az építési beruházásokat kiegészítve, a szükséges bútorok beszerzését az egyetem saját forrásból 81,7 millió forint összegben támogatta. Emellett egy modern, az automatikus azonosításhoz és adatközléshez használt Radio Frequency IDentification (RFID) technológia beszerzésével egy további fejlesztés is megvalósult 16,7 millió forint saját forrásból. Az ünnepélyes szalagátvágást követően a program ünnepi üléssel folytatódott a Főépület Aulájában.

Forrás: <https://hirek.unideb.hu/hu/node/23677>

A COVID-19-el kapcsolatos teendők alaposan felforgatták életünket. Több dolog nem úgy alakult, ahogyan elterveztük. Elmaradt a tavaszra szervezett MOKSZ konferencia, mely egyben az éves közgyűlésünk lett volna. Figyelve az aktuális fejleményekre, valamint a jogszabályi előírásokra elnökségünk döntése értelmében speciális módon került sor a MOKSZ 2020. szeptember 3-i

országos értekezletre, melynek az alábbi napirendi pontjai voltak:

1. Az Országos Értekezlet megnyitása, határozatképesség megállapítása
2. Levezető elnök, jegyzőkönyvvezető, jegyzőkönyv hitelesítők és Szavazatszedő Bizottság megválasztása, személyenkénti szavazás
3. Elnöki beszámoló, kérdések, szavazás a beszámoló elfogadásáról
4. Ellenőrző Bizottsági beszámolója, kérdések, szavazás a beszámoló elfogadásáról
5. Az Elnökség tagjainak beszámolója, szavazás a beszámoló elfogadásáról
6. Egyebek

97 millió új álláshelyet hoz létre a robotok forradalma, de közel ugyanennyit el is pusztít, ami komoly fenyegetés egyes közösségek számára – derült ki a World Economic Forum (WEF) új jelentéséből, amely háromszáz, összesen 8 millió embert foglalkoztató óriáscég vizsgálatán alapul. A jelentést a WEF október 20-a és 23-a közötti munkaerő-piaci témájú találkozóján mutatták be. A legnagyobb munkaerő-piaci szűkülés az adminisztráció és az adatfeldolgozás területén várható, ahol a ma részben kézzel végzett rutin feladatokat könnyedén átveszik az algoritmusok.

Forrás: http://hrpwr.hu/future/cikk/2025_re_a_munkafolyamatok_felet_robotok_vegezhetik

Éves jelentés a MOKSZ 2019. évi munkájáról

Szluka Péter, elnök

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége

E-mail: szluka.peter@semmelweis-univ.hu

A MOKSZ 2019. évben történt eseményeiről, rendezvényeiről, céljairól, illetve a szervezet tagjainak munkájáról az alábbiakban számolok be.

A szervezet alakulása

2019-ben a MOKSZ-nak 51 tagdíjat fizető könyvtár volt a tagja. Több könyvtár is szünetel, illetve nincs információnk a működésükről: nagykanizsai kórház könyvtára, Országos Sportegészségügyi Intézet könyvtára, bajai kórház könyvtára, szolnoki kórház könyvtára, azonban a tagdíjat a bajai és szolnoki könyvtár kivételével mind befizették.

Az EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárság Könyvtári és Levéltári Főosztálya egy szakmai egyeztető fórumot hozott létre 2018 őszén. A Könyvtári Szakértői Bizottság munkájába meghívást kaptunk, a megbeszéléseken szervezetünket dr. Gracza Tünde képviselte.

Kapcsolattartás szakmai társszervezetekkel

Szokásunkhoz híven jó a kapcsolatunk a szakmai társszervezetekkel. Rendszeresen részt vettünk a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) és az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) rendezvényein. Az MKE 51. Vándorgyűlésére Székesfehérváron került sor július 3–5. között. Szervezetünket többek között az ÁEEK – Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Kórházak könyvtárának munkatársai képviselték.

Rendezvényeink

A MOKSZ elnökségének mandátuma 2019-ben járt le. 2019. március 21-én egynapos szakmai nap keretében került megrendezésre a tisztújítás, illetve az országos értekezlet. A rendezvény helyszíne az ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtárának olvasóterme volt.

A szakmai nap részeként előadást tartott három tagkönyvtár képviselője (EGIS, MH EVI, ÁEEK), amelyet a szervezet éves munkájáról való beszámoló és az elnökség elköszönése követett. A tisztújítás során a korábbi elnökség tagjai közül 3 korábbi tag folytatta a vezetési feladatait, továbbá 4 új tag került megválasztásra.

2019-2022 közötti időszakra megválasztott elnökség:

- Szluka Péter (elnök, SE Központi Könyvtár – Budapest),
- Vizvári Dóra (alelnök, ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár – Budapest),
- Áncsán Gizella (Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtára – Budapest)
- Dr. Gracza Tünde (PTE Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár – Pécs)
- Kárpáti Zoltánné (Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtár – Gyula)

- Pogányné dr. Rózsa Gabriella (MH EK VEI – Budapest)
- Szemenyeiné Rideg Ágnes (Fejér Megyei Szent György Egyetemi Oktató Kórház Orvosi Könyvtár – Székesfehérvár)

Elnökségi ülés

A kapcsolattartás az elnökség tagjai között főként telefonon és elektronikus levelezéssel történt 2019-ben is. Két alkalommal tartottunk elnökségi ülést, egy alkalommal személyesen tudtunk találkozni (június 6.) egy alkalommal pedig részben online, részben személyesen sikerült vezetői értekezletet összehívunk (november 20.). Mindkét esemény főbb pontjai az orvosi/kórházi könyvtárak jövője, ezzel párhuzamban a MOKSZ feladatai és a szokásos éves konferencia szervezése köré összpontosult.

A 2014-es NKA támogatások végső beszámolójának határideje 2019 év vége volt. 2014-ben a MOKSZ 700 ezer Ft támogatást kapott az NKA-tól. Ezt az összeget az éves konferencia megszervezésére fordította a szervezet. Akkor beszámoló készült, a rendezvény eredményei azóta is elérhetőek a MOKSZ weboldalon.

Szakmai nap, továbbképzés

Öt alkalommal továbbképzést tartottuk az MTMT2 témájában (február 25., április 10., április 29. május 9., május 15.). A képzés szervezője a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára volt.

Az ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár szakmai belső képzésein 2019 során több MOKSZ tagkönyvtári képviselő is részt vett, összesen öt alkalommal. A témák: evidence-based medicine, MTMT, outsourcing, közösségi média, összefoglaló közlemények és könyvtáros feladatok.

Nyugdíjas találkozó

December 5-én a SE Központi Könyvtárával közösen rendeztük meg az adventi nyugdíjas-találkozót.

Megjelenésünk a szaksajtóban, szakmai előadások

Orvosi Könyvtárak

A megjelent folyóiratszámokkal kapcsolatban továbbra is csak pozitív visszajelzéseket kaptunk. A folyóirat szerkesztői: dr. Gracza Tünde, Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes, Pogányné Dr. Rózsa Gabriella. A lapszámok elérhetőek a MOKSZ weboldalon:

<http://www.moksz.org/kiadvanyok/orvosi-konyvtarak/>

Minden folyóiratszám rendelkezik DOI számmal és feltöltésre kerül a REAL-J-be: <http://real-j.mtak.hu/6325/>, elérhető az EPÁ-ban (<http://epa.oszk.hu/>), kereshető a HUMANUS és MATARKA adatbázisokban.

Szakmai előadások

Január 10-én a nyíregyházi kórház könyvtárának centenáriumi programján előadást tartott a MOKSZ részéről Dr. Palotai Mária. Előadásának címe: Egyedül nem megy.

Márciusban az évente megrendezésre kerülő szakkönyvtári seregszemlén önálló szekció foglalkozott az orvosi szakkönyvtárakkal. A témában két MOKSZ tagkönyvtári előadás is elhangzott:

- A Zala Megyei Szent Rafael Kórház Egészségügyi Szakkönyvtárának múltja, jelene és jövője – Barabás-Kovács Viktória (osztályvezető könyvtáros, Zala Megyei Szent Rafael Kórház)
- Szolgáltatásfejlesztés és kutatástámogatás az Egis Műszaki Könyvtárában – Alexi Anna (könyvtárvezető, Egis Gyógyszergyár Zrt. Műszaki Könyvtár)

Az ELTE Egyetemi könyvtár hagyományos konferenciájának (A Hagymányok és kihívások) idei témája: a Könyvtáros kompetenciák a 21. században. A rendezvényen előadást tartott a MOKSZ elnöke is:

- A szükséges könyvtárosi kompetenciák változása egy felsőoktatási orvosi könyvtárban : tapasztalatok – Szluka Péter, igazgató, SE Központi Könyvtár

Új kommunikációs csatornák

Működik az e-mail címünk: moksz.orvosikonyvtarak@gmail.com, folyamatosan jelen vagyunk a Facebook-on.

Létrehoztunk egy új kommunikációs, közösségi csatornát is, amely egy levelezőlista, bárki feliratkozhat, aki információkat, értesítéseket szeretne kapni az orvosi/kórházi könyvtárak mindennapjaival kapcsolatban. A lista fórumának elérhetősége: <https://groups.google.com/forum/#!forum/moksz-kozosseg>

A levelezőlista címe: moksz-kozosseg@googlegroups.com

A MOKSZ önálló honlapja is (www.moksz.org) jól működik, tartalma rendszeresen frissül. A tartalomért Vízvári Dóra felelős.

2020. évi terveinkből

A szervezet felkérést kapott az országos könyvtári stratégia véleményezésére. Ezzel párhuzamosan terveink között szerepel az orvosi könyvtárosok szakmai stratégiájának összeállítása, feladataik és kompetenciáik megújítása, amelyhez egy szakértői csoportot kértünk fel.

A következő kérdések tisztázása szükséges:

1. Orvosi/kórházi könyvtárak jövője, miben látjuk mi magunk a szakterületünk jövőjét?
2. Milyen feladatokat látunk el jelenleg?
3. Milyen szolgáltatásokat tudnánk ezen kívül nyújtani?
4. Mire van szüksége a könyvtárosnak feladatai ellátásához?
5. Milyen standardokat javasolunk a fenntartó számára ahhoz, hogy valóban jó, számukra hasznos szolgáltatásokat nyújthassunk.

2020-ra tervezünk egy éves szakmai összejevetelt.

Budapest, 2020. július 1.

A MOKSZ 2019. évi pénzügyi elszámolása

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének Ellenőrző Bizottsága a szervezet 2019. évi munkáját, céljainak végrehajtását, gazdasági tevékenységeit, eredményeit az Alapszabályban foglaltaknak megfelelően egész évben figyelemmel kísérte, az ellenőrzéseket végrehajtotta.

Megállapítom, hogy a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége a munkáját az Alapszabályban foglaltaknak megfelelően végzi és végezte 2019-ben is (ld. Elnöki beszámoló).

I. NYITÓ ÉS ZÁRÓ TÉTELEK

NYITÓ TÉTELEK 2019. 01. 01.

Bank nyitó egyenleg: 1.636.829,- Ft

Pénztár nyitó egyenleg: 100.103,- Ft

ZÁRÓ TÉTELEK 2019.12.31.

Bank záró egyenleg: 1.082.054,- Ft

Pénztár záró egyenleg: 242.703,- Ft

ÖSSZESEN PÉNZKÉSZLET: 1.324.757,-Ft

II. BEVÉTELEK – KIADÁSOK

BEVÉTELEK:

Tagdíj bevétel: 178.000,-Ft

Támogatások:

Kamatbevétel: 1,- Ft

ÖSSZES BEVÉTEL: 178.001,- Ft

KIADÁSOK:

Egyéb működési ktg.*: 304.270,- Ft

Rendezvény ktg.: 243.630

Bank ktg.: 42.276,- Ft

ÖSSZES KIADÁS: 590.176,- Ft

* könyvelési díj, utazási ktg., ügyvédi díj

III. PÉNZÜGYI ELSZÁMOLÁS

PÉNZKÉSZLET NÖVEKEDÉS (+)

Bank nyitó egyl. 1.636.829,- Ft

Pénztár nyitó egyl. 100.103,- Ft

Bevételek 178.001,- Ft

ÖSSZESEN 1.914.933,- Ft

PÉNZKÉSZLET CSÖKKENÉS (-)

Kiadások 590.176,- Ft

ÖSSZES KIADÁS 590.176,- Ft

ZÁRÓ PÉNZKÉSZLET 2019. 12. 31.

1.324.757,- Ft

Budapest, 2020.július 7.

Bede Józsefné, EB elnök

2020 Karácsonyán
az elmúlt évek hagyományos adventi találkozóin készült felvételekkel
köszöntjük nyugalmazott kollégáinkat

2016

2017

2018

2019

Égjenek az őrtüzek!

Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes

Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtára, Gyula

E-mail: tolgyag@gmail.com

*„Fellobbannak a lángok, hogy [...] jelezzék,
őrhelyeinken állunk, vagyunk, élünk, létezünk,
és senki nem tagadhatja meg tőlünk ezt a létezést”.¹*

A tűz maga az Élet. Fényt, meleget, védelmet, táplálékot ad. Őseink a legkülönbözőbb élet-helyzetekben hívták segítségül vagy állították szolgálatukba a tüzet. A természettel összhangban és szoros kapcsolatban élők nem csak világításra használták, de vadállatok támadásának kitett helyeken védekezésül is. Télen melegedtek mellette, nyáron elűzték füstjével a csípő-szúró rovarokat, egyéb (ember általi) fenyegetettség esetén segélykérésre jeladásként szolgált. Háborúban a katonaság, járvány idején a civil lakosság vette hasznát a télen-nyáron égő őrtüzeknek, melyekkel vészjelzéseket, üzeneteket küldtek.

A vendéglátás színterét is a tűz jelentette. A tűz körül ültették le az érkezőt, ott beszélgettek, ettek-ittak, ott éltek társas életet. A bármely napszakban felélesztett tűz a mindennapi jószándékú kapcsolattartást jelképezte. A pásztorok szállásán a legkisebb bojtár volt a pásztortűz táplálásának felelőse, az ő dolga volt gondoskodni a folyamatos tüzelőanyag ellátásról, ami lehetett fa, nád, sás, akár árvagané (legelő állatok megszártott ürülete) is.

Egyes helyeken még megmaradt a kezdetben veszélyt, később már inkább csak egyéni, vagy családi ünnepi eseményt jelző lármafa szerepe, mely az egész közösséget figyelmeztetett, később már csak tájékoztatta fényével, hangjával.

A tanyák, falvak, városok megjelenése aztán kiszorította életünkől a tűzrakás ősi kultuszát, átvette annak szerepét. Ma már házaink biztosítják a védelmet, a társas élet színterét, ahol a meleget adó tüzet duruzsoló kandallókba, cserépkályhákba szorítottuk vissza. Civilizálódunk – jelentsen ez bármit is. A tűzrakás bizony munkával és szeméttel jár, a távfűtés pedig – bár kétségtelenül tiszta és kényelmes megoldás – tökéletesen kifejezi tartalma lényegét: távolról jön és távolról sincs köze az igazi tűz melegéhez.

A szabadban élő népek körül a tűz sohasem aludhatott ki, egyrészt a fentebb említett szerepei okán, másrészt a tűzgyújtás kezdeti nehézségei miatt. Erdélyben még azt is tartották: ha kialszik a tűz, az balszerencsét jelez.

Talán ez a gondolat fűzhető ahhoz a kezdeményezéshez is, miszerint 2015 óta, a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) határozata alapján október utolsó vasárnapján nem csak Székelyföldön, hanem a történelmi Magyarország számos településén – kifejezve támogatásukat, együttérzésüket a székely nép autonómia-törekvéseivel – őrtüzeket, pásztortüzeket, lármafákat, de legalább mécseket gyújtanak az emberek. Minél többen, annál jobban betöltik a

¹ Sánta Imre, *a háromszéki Sotyor református lelkésze, Budafok-Tétény, 2019. 10. 31.*

lángok a jelzés és az összetartozás szerepét. Talán nincs is ennél szebb megnyilvánulása egy közösség létének, erejének. Mindenki a saját őrhelyén gyújt őrüzet, jelezve a hozzá legközelebb élő sorstársának: itt vagyok, élek, világítok, számíthatsz rám.

Arra gondoltam, hogy ebben az identitását vesztett, zaklatott világban nekünk, könyvtárosoknak is fel kellene élesztenünk ezt a szép ősi virtust. Hiszen elszigetelten élünk saját őrhelyünkön, ahol gyakran magányosnak, elhagyatottnak érezzük magunkat. Csendben tesszük a dolgunkat, de azt hiszem, titkon mindannyian arra várunk, hogy fellobbanjanak azok a távoli őrüzek, melyek jelzik, hogy létezünk és nem vagyunk egyedül. Hívásunkból adódóan a szavak a mi jelzőtüzeink. Gondolataink, írásaink őrüzekként fénylenek fel, ha eljuttatjuk azokat egymáshoz. Sajtóorgánunk, az Orvosi Könyvtárak kitűnő platform erre, hiszen e közös kincsünk mindenki számára elérhető. Persze ez csak egy a sok lehetőség közül a jeladásra. Digitális világunk bőséggel kínálja a kapcsolódási pontokat, csak élünk kell velük.

Aztán arra is gondoltam, milyen szép lenne, ha az év 365 napjából egyet – a székelyföldi autonómia napjának mintájára – mi is fenntartanánk közösségünk számára. Amikor nekünk, értünk lobognak valóságos, vagy akár virtuális őrüzek szerte az országhatáron innen, sőt azon túl is, „hogya látva lássanak” minket és mi is lássuk egymást. Könyvtáraink összetartozásának napja... Mit szólnátok egy ilyen naphoz? Kérdezem ezt – talán nem véletlenül – az Összetartozás évében, amikor egy ránk szabadult világjárvány szorítása szívet markolóan csonkolja összetartozásunk megélését. Csakúgy, mint maga a tragikus és fájdalmas esemény, amely az Összetartozás évének gondolatát szülte, majd azonnal el is vetélte azt.

A pásztortüzeknek megtartó ereje van. Az alföldi pusztákon, ahol éjjel is legeltettek a pásztorok, a kisbojtár által szüntelenül táplált tűz fénye segítette a jószágokat, hogy hazataláljanak.

A 2020. esztendőben, a trianoni „béke”-szerződés 100. és a rendszerváltozás 30. évének végéhez közeledve kérdezem: képesek vagyunk-e mi is felvállalni és követni a kisbojtárok ősi szerepét? Ha igen, akkor égjenek hát az őrüzek, hogy minden igaz jószág hazataláljon.

fotó: http://paramoral.eu/e107_files/public/1446488419_4_FT6906_szekely-tuz-x.jpg

Repozitóriumban tárolt nyomtatott külföldi szakfolyóiratok racionalizálása

Dr. Gracza Tünde

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu

Ha a több évtizede orvosi könyvtárosként dolgozó kollégáinkat arra kérnénk, hogy gondolkodás nélkül mondják ki azokat a kifejezéseket, amelyek dr. Marton Jánosról – a Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára egykori igazgatójáról – jutnak az eszükbe, biztosra vesszük, hogy ezek a „magfolyóiratok” és a „tudománymetria” lennének. Mi most a magfolyóiratok* – vagyis egy-egy tudományterület legfontosabb szakfolyóiratai – kapcsán említjük nevét. Dr. Marton János a nyolcvanas években több értekezleten és konferencián, sőt a Könyvtári Figyelő hasábjain [1,2] is kifejtette a témával kapcsolatos véleményét, bemutatta a magfolyóiratokkal kapcsolatos kutatásait. Hangsúlyozta a magfolyóiratok fontosságát, gazdaságosságát, de az az elképzelése, hogy a szakkönyvtárak közösen gondolják át és egyszerűsítsék állományukat, hangolják össze megrendeléseiket – bár mindenki jó ötletnek tartotta – nem valósult meg.

Az egyetemi könyvtárakban a hallgatói létszám növekedése – amely az egyetemek rendelkezésre álló épületeinek befogadóképességeivel nincs egyenes arányban –, az elektronikus dokumentumok növekvő száma és használatuk, a fenntartási költségek emelkedése, stb. azt eredményezik, hogy a könyvtárakhoz tartozó repozitóriumok területeit a fenntartók csökkenteni kívánják. Az így felszabaduló tereket az oktatás és a tanulás céljaira szeretnék felhasználni. Napjainkra a „repozitórium” informatikai kifejezéssé vált. Olyan dokumentumszervereket értenek alatta, melyek a kutatással foglalkozó intézményekben keletkezett tudományos anyagok archiválására és hozzáférhetővé tételére szolgálnak. Jelen írásunkban – nagy elődeink szóhasználatát átvéve – mi is a repozitórium elnevezést használjuk. Hozzájuk hasonlóan mi is szeretnénk hangsúlyozni, hogy a szakfolyóiratok megőrzésére kijelölt helyek különböznek azon raktáraktól, melyek gépalkatrészeket, mosószeret, vagy egyéb használati eszközt tárolnak.

Fenntartóink akaratát és dr. Marton János fentiekben részletezett elképzelését szem előtt tartva kénytelen-kelletlen fogtunk bele tehát egy óriási munkába, a repozitóriumainkban tárolt **nyomtatott külföldi szakfolyóirataink racionalizálásába**. Az **„egy példányban őrzött magfolyóirat állomány kialakítása”**, elképzelést azzal egészítettük ki, hogy ezen magfolyóirat állomány megőrzése arányos terhet jelentsen a négy orvosképző hely könyvtárai számára. A technika és a reprográfiai eszközök fejlődése lehetővé teszi, hogy bármely orvosképző hely bármely dokumentuma akár pillanatokon, de maximum huszonnégy órán belül földrajzi korlátok nélkül rendelkezésre álljon.

Eljött tehát az idő, hogy a repozitóriumainkban tárolt szakfolyóiratokat górcső alá vegyük, és amit nem sikerült elérni évtizedekkel előbb, azt most valósítsuk meg. A racionalizálás elvégzése nagy figyelmet és felelősséget igénylő munka, mely során növekszik és szorosabbá válik a szakmai együttműködés is az orvoseképzőhelyek szakkönyvtárai között.

Az ötlet, melyet 2018 őszén Pécsen dr. Gracza Tünde fogalmazott meg, elnyerte a munkálattók tetszését és támogatását mind a négy orvoseképző könyvtárban. A végül is szóbeli egyeztetés után – miszerint valamennyi résztvevő könyvtár leépítheti az állományából az olyan szakfolyóiratok köteteit, amelyek biztosan megtalálhatók a három másik könyvtár valamelyikében – felelősöket jelöltek ki – Budapestről Kranczicki Orsolyát, Debrecenből Polónyiné Kerekes Margitot, Pécsről Gracza Tündét, Szegedről Nagy Anitát –, így hamarosan megkezdődhetett az érdemi munka. A munkafolyamat lépéseinek vázlatos ismertetése előtt, ki szeretnénk emelni, hogy a nyomtatott szakfolyóiratok leépítése Pécsen megkezdődött. Debrecenben a külföldi orvosi szakfolyóiratok apasztása egyelőre nem élvez prioritást! Nem történt írásbeli megállapodás az orvoseképzőhelyek könyvtáraival, de a kollégák szívesen segítették adatszolgáltatással az alábbi munkát:

- Olyan szakfolyóirat-lista összeállítása külön-külön az egyes orvoseképzőhely „központi könyvtára” repozitóriumában található retrospektív állományról, amelyek a címeken, és ISSN-eken kívül állományadatokat is tartalmaznak.
- A négy szakfolyóirat-lista összefésülése ISSN számok alapján, (Ezt a munkát Besse Péter pécsi kollégánk végezte el!) majd az esetlegesen hiányzó adatok pótlása.
- „Részlisták” készítése az összefésülés során keletkezett listából az alábbi szempontok alapján: mind a négy könyvtárnak, 3-3-3 könyvtárnak, majd 2-2 könyvtárnak biztos megvan 1-1 szakfolyóirat. (A „részlistákat” úgy neveztük el, hogy könnyen megállapítható legyen, mit tartalmaznak, pl. „**DEPESESZ.xls**” jelentése **DE**brecen, **PE**cs, **Sem**melweis **Egyetem**, **SZ**eged, vagyis mindegyik résztvevő állományában megtalálható szakfolyóiratok listája.)
- Az állományadatokat alapján az állományrészekre vonatkozó megőrzési javaslattétel a könyvtáraknak.
- Javaslatok kiküldése a pécsi könyvtárból.
- Javaslatok elfogadása a négy könyvtárban, majd visszaküldésük Pécsre.
- A munka során felfedezett hibák miatt pótlások/(pótjavaslatok) készítése.
- Pótlások kiküldése a pécsi könyvtárból.
- Pótlások elfogadása a négy könyvtárban, majd visszaküldésük Pécsre.
- Állományracionalizáció megkezdése, végrehajtása intézmények szerint.
- A helyi és nemzeti katalógusok adatainak korrigálása.

A 2019 szeptemberében megkezdett munka jelenleg is folyik. Szeretnénk néhány adattal szemléltetni az elvégzett munka nagyságát.

- Az egyesített lista 3409 szakfolyóirat adatait tartalmazza.
- 17 „részlistát” készítettünk.
- Az alábbi, érdeklődésre számot tartható pécsi adatokat Bányai Sándor állította össze:
 - ◊ Jelenleg (2020 októberében) az apasztási-törlési munka körülbelül 60 százaléknál tartunk.
 - ◊ A pécsi állomány felmérésekor a javaslati listák elkészítéséhez 15.438 kötet folyóiratot vettünk kézbe, majd helyeztünk vissza a polcokra,
 - ◊ közülük az állományapasztás során 7.719 kötetrel foglalkoztunk ismét.
 - ◊ Mindezek következtében raktárainkban 625 folyóméter polcot tettünk szabaddá.
 - ◊ Cca. 20 tonnányi anyag mozgatása zajlott, s ezt bizony legalább 8 alkalommal kell számolni (állomány felmérésekor 3, utóellenőrzés, kipecsételés, fizikai apasztás minimum 5 kézbevétel).
 - ◊ A munkában három kolléga vállalt oroszánrészt, és időszakonként 10 kollégánk besegített (állomány esetleges hiányainak ellenőrzése, listák készítése az ügyeleti időben, stb.).

A racionalizáció még nem ért véget, hiszen az e-folyóiratok egyre könnyebb elérésével biztosan újabbnál újabb feladatok várnak ránk, és persze a vonatkozó törvények és rendeletek betartása is lassítja a munkát, de már látjuk az alagút végét...

"A Bradford-törvény említi ugyan a **magfolyóiratokat, mint egy-egy téma legfontosabb folyóiratait, (kiemelés tőlem GT) ám nem mondja meg, hogy mennyi ez a 'kevés', hol húzzuk meg a magfolyóiratok határát. Brookes optimumkutatásai során **az irodalom 50 és 75 százalékát magában foglaló határokat adott meg**, nem állítva, de sugalmazva a magfolyóiratok tartományát."*[2]

Felhasznált irodalom:

[1] Marton J.: Az élettudományi magfolyóiratok előfizetése Magyarországon 1974 és 1983 között. Könyvtári figyelő. 1986. 32. 173-177.

[2] Marton J.: Az élettudományok legfontosabb folyóiratai : biológia és orvostudomány. Könyvtári figyelő, 1985. 31. 583-602.

Megújult a DEENK Élettudományi Könyvtára

Petró Leonárd

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

E-mail: lpetro@lib.unideb.hu

2019 augusztusában egyszerre kezdődött meg a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) két épületének nagyszabású átépítése. A Bölcsészettudományi és Természettudományi, valamint az Élettudományi Könyvtár átalakítását főként a megváltozott felhasználói igények tették szükségessé, de céljai és hatásai messze túlmutatnak a pusztán infrastrukturális fejlesztésen. Jelen írásban az orvosi képzésben résztvevő hallgatók által elsődlegesen használt Élettudományi Könyvtárban végrehajtott fejlesztéseket mutatjuk be.

A DEENK Élettudományi Könyvtára (ÉTK) alig 15 éve nyitotta meg kapuit, de az azóta lezajlott változások sok tekintetben elavulttá tették ezt az épületet. Alapvetően két olyan tendencia érvényesült, amire többek között a 2019-ben megkezdett nagyszabású infrastrukturális átalakítással igyekeztünk választ adni.

Gyors változások, megszűnő funkciók

A könyvtár 2006-os átadásakor még szolgáltatásaink egyik zászlóshajójának számított kiemelkedően gazdag orvos- és egészségtudományi szakfolyóirat-állományunk. A több, mint 800 címet számláló nyomtatott folyóirat-gyűjteményünk gondozása képezte tevékenységünk gerincét: az érkeztetés, rendszerezés, az ún. napi posta kihelyezése, másolatok készítése, valamint a kötetelés és raktári archiválás változatos és állandó feladatokkal látta el a kollégákat. Alig egy évtizeddel később azonban a címek száma 100 alá esett, mára pedig néhány 10 olyan folyóiratunk van, melyek példányait nyomtatott formában őrizzük és kínáljuk.

A folyóirat kiadás rapid változásai a könyvtár fizikai terére is közvetlen hatást gyakoroltak. Az épület átadásakor egy egész emeletet szántunk a kurrens periodikumok elhelyezésére, melyet direkt e célhoz épített, egyedi folyóirat-szekrényekben helyeztünk el. A nyomtatott címek drasztikus esése miatt azonban ezek a szekrények elvesztették funkciójukat, s üresen állva foglalták a helyet, miközben különleges kialakításuk miatt más területeken nehezen lehetett őket hasznosítani.

A könyvtár, mint harmadik hely – és ami ebből következik

A másik közvetlen hatást gyakorló tendencia okai az orvosi képzésben résztvevők sok tekintetben sajátos tanulási szokásaiban keresendők. Minden orvosi könyvtárban ismert jelenség, hogy a hallgatók leginkább a könyvtárat használják a tanulás színteréül, és órákat,

néha fél napokat töltenek az épületben a vizsgákra készülve. Így válik a könyvtár az otthon és a „munkahely” (vagyis az egyetem) mellett életük harmadik legfontosabb színterévé, ún. harmadik helyé. E kötődésből is fakad, hogy szinte állandó versengés folyik a legjobb tanulóhelyekért, mely nem egy esetben konfliktusos szituációkat is képes generálni a hallgatók körében.

Ennek köszönhetően lassan az ülőhelyek biztosítása vált az ÉTK egyik legfontosabb szolgáltatásává is, melyek használatát egy idő után a könyvkölcsönzéshez hasonló cirkulációs rendszerben kellett megszerveznünk. Egy külföldi példa alapján bevezetett rend szerint a tanulóhelyét 30 percnél hosszabb időre elhagyók dolgait egy táskába tesszük, s az ülőhelyet más használónak engedjük át. A táskák az asztal mellett várják gazdájuk visszaérkezését, aki az ülőhelyet ezt követően már nem foglalhatja el.

A hallgatók megelégedésére bevezetett korlátozás a tanulóhelyek órákkal előbb történő lefoglalásának terjedő jelenségét volt hivatott megállítani, s a lehető legtöbb hallgató számára biztosítani a könyvtárban a tanulás lehetőségét. Ennek ellenére a probléma továbbra is fennállt: felhasználóink egyre több ülőhelyet igényeltek a tanuláshoz, s tulajdonképpen bárhová leültek, ahol helyet és széket találtak (akár a pultba is), amiből rendre kellemetlen konfliktusos helyzetek generálódtak.

E szempontból különösen visszás helyzetet teremtett, hogy a fentebb említett üres szekrények jelentős kapacitásokat foglalnak el a potenciálisan hasznosítható terekből. Éppen ezért, már a tervezett átépítés előkészületeként 2018-ban kivetettük a 2. emelet kihasználatlan folyóirat-szekrényeit, sok 10 négyzetméternyi helyet felszabadítva így a térben. A polcok helyén átmenetileg asztalokat, székeket és babzsák foteleket helyeztünk el, amit nagyon gyorsan birtokba is vettek a magyar és külföldi hallgatók.

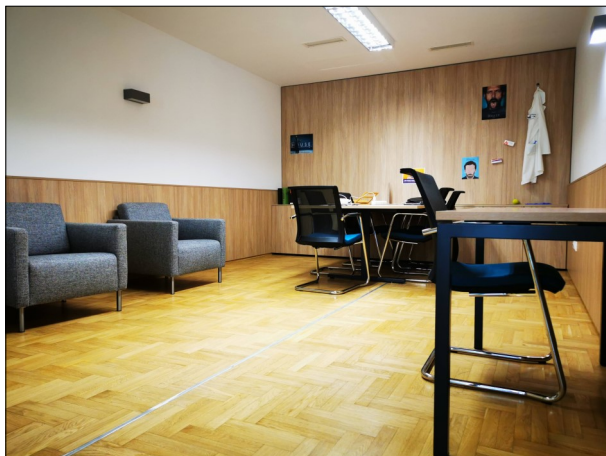
Átépítés – célok és eredmények

A fentiekből adódóan az infrastrukturális átalakítás¹ általános célját az alábbiakban határoztuk meg: a meglévő terek bővítése, elsősorban a tanulóhelyek számának növelése céljából, valamint kényelmesebb, variálhatóbb, a mai igényeknek jobban megfelelő bútorok és környezet megteremtése.

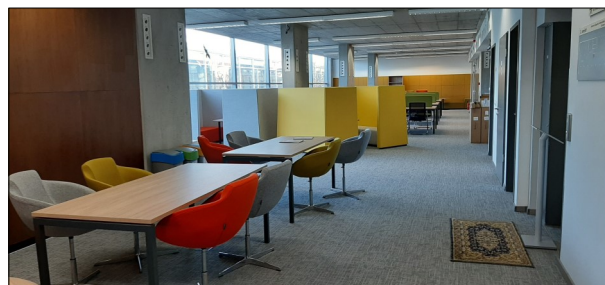
A tervezett változások egyik legfontosabb eleme épp a régi folyóirat-szekrények helyén kialakítandó új tanulótér lett. A korábban felszabadított, betonpillérekkel osztott térbe öt, egyenként 8-12 férőhelyes tanulószobát terveztünk, miután a felhasználók leginkább a csoportos tanulás infrastrukturális feltételeit hiányolták a könyvtárból.

¹ Elképzeléseink megvalósítását Európai Unió források, valamint a fenntartó Debreceni Egyetem által biztosított hozzájárulás tette lehetővé. Az EFOP-4.2.1-16-2017-00015 jelű, „A Debreceni Egyetem felsőoktatási infrastruktúra fejlesztése a gyakorlati és szakmai képzés megújítása érdekében” című projektben megvalósult beruházás során az Élettudományi Könyvtár hallgatói terei 59,4 millió forintból, a Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtár terei 170,7 millió forintból újultak meg. A projekt keretein belül informatikai és szemléltető eszközöket is vásárolunk 61 millió forint értékben. A beruházást az egyetem saját forrásból 81,7 millió forint összegben bútorvásárlással, továbbá 16,7 millió forint értékben RFID technológia kiépítésével egészítette ki. Az összességében közel 400 millió Ft értékű térátalakítás a férőhely-kapacitásunk 63%-át érintette.

Az elkészült szobák használata változatos módon történik: alapvetően bárki beülhet ide tanulni, de minimum 4 fős hallgatói csoportok előre le is foglalhatják maguknak. Ennek megfelelően a megépített szobák változtatható kialakítást kaptak: az asztalok és székek áthelyezhetők, attól függően, hogy szeparált jellegű vagy közös munkára van-e igény, a falakra kivetítő kerül (erre még várunk), s igény szerint flipchart táblát, filceket és egyéb eszközöket is biztosítunk a tanulni vágyó csoportoknak.

Nagyobb szabású átalakításra került sor az épület 3. emeletén, amelynek mind a berendezését, mind felhasználási jellegét az alapjaitól gondoltuk újra. Az eredendően számítógépteremként létrejött, de az évek során általános tanulótérre váló emelet hatékony kihasználása számos szempontból megoldandó kérdést jelentett számunkra.

Mindenekelőtt a bútorzattal voltak gondok, mert az inkább egy gépterem funkcióhoz, és nem az elmélyült tanulás céljaira lett kialakítva. Emellett a közlekedő résztől üvegfallal leválasztott terem rendszeresen le kellett zárunk, ha konferenciákat, nagyobb számú résztvevőt érintő megbeszéléseket tartottunk. Ez főként azért volt gond, mert a legtöbb esetben a terem kapacitásának maximum felét használtuk ki, miközben a hallgatókat megfosztottuk az amúgy is szűkös számú ülőhelyektől.

Ezért itt a rendelkezésre álló terület felosztása mellett döntöttünk: a közlekedő és a korábbi számítógép terem összeolvasztásával egy egybefüggő, nyitott olvasói teret alakítottunk ki, az emelet észak-nyugati szegletében pedig leválasztottunk egy 40-50 fő befogadására alkalmas előadótermet.

Mindezzel együtt az emelet belsőépítészeti jellegzetességeit is újrafogalmaztuk: ötletes kialakítású, különleges bútorokat helyeztünk el, melyek élénk színe jól ellensúlyozza az épület üveg és beton uralta, kissé szürke hangulatát. A moduláris padlószőnyeg, a hanggátló panelek, a lábtartóval szerelt futurisztikus fotelek, a 4-személyes, szeparált boxok amellet, hogy jelentősen emelik a komfortérzetet, a sok időt itt töltő hallgatók változatos tanulási igényeihez is jobban alkalmazkodnak.

Praktikus apróságokkal igyekeztünk emellett a lehető legnagyobb mértékben megfelelni a mai kor elvárásainak. Minden lehetséges helyre konnektorokat szereltünk, a padlódobozokat pedig úgy alakítottuk ki, hogy azokhoz könnyen hozzáférjenek a saját eszközt használók. Az aljzatokba USB csatlakozókat szereltettünk, hogy a nem európai szabványú töltőket használó külföldi hallgatók is mindenféle átalakító nélkül tölthessék fel telefonjaikat.

Egy új könyvtár született

Az épület átalakítása azonban túlmutat az infrastrukturális fejlesztések spektrumán. A fizikai átalakulás elemeiben egy olyan értékrend nyilvánul meg, mely a korábbtól eltérő módon közelít a könyvtár és felhasználói közötti viszonyhoz, az intézmény küldetéséhez, szűkebb és tágabb környezetében betöltött szerepeihez.

A megújuló környezet önmagában ugyanis kevés a felhasználói igények tartós kielégítésére. A hosszú távon eredményes szolgáltatási környezet a könyvtári működés (és gondolkodás) bizonyos elemeinek megváltoztatásával kell, hogy együtt járjon. Ezt felismerve változtattuk meg az év elején a könyvtárhasználati szabályzatunkat is, melyben a korábbinál sokkal rugalmasabban értelmezzük a könyvtári terekben elvárt viselkedést: az étel- és ital-fogyasztásra vonatkozó rendelkezéseket, a kabát- és táskabehozatal szabályait stb. Mindez az ügyfélszolgálati munka feladatainak és szerepfelfogásának átértelmezését is természet-szerűleg maga után vonja. Szemléletes példája ennek az átalakulásnak, hogy míg korábban kifejezetten tiltottuk a lábak felhelyezését az alacsonyabb bútorokra, most kifejezetten ehhez kialakított foteleket rendeltünk, így járulva hozzá az itt töltött hosszú órák kényelméhez.

Az átépítés után megnyitott épületbe betérő hallgatókat így nem csak fizikai, de egyéb értelemben is egy alapjaiban megújult könyvtár várta.

**Patkovics József tisztifőorvos könyvgyűjteménye
a Klimo Könyvtárban
Dezső Krisztina**

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Történeti Gyűjtemények Osztálya

E-mail: dezso.krisztina@lib.pte.hu

Bevezetés

Patkovics József, Pécs városának tisztifőorvosa még életében a város nyilvános könyvtáraként működő püspöki könyvtárnak adományozta jelentős, főként orvosi műveket tartalmazó gyűjteményét. Érdemes áttekinteni, hogy milyen kulturális és szellemi légkörben élt és alkotott városában Patkovics József, melyek voltak azok az ösztönző erők, melyek nemes tetteire készíthették.

A 19. század elején Pécs már jelentős kulturális, szellemi, szakrális és gazdasági központ. A fejlődéshez minden bizonnyal jelentősen hozzájárult az a tény, hogy 1780. január 21-én Pécs szabad királyi városi rangot kapott. A népességszám rohamosan emelkedni kezdett, a városnak 1784-ben 8853 lakosa volt, ez a lélekszám 1850-re majdnem megduplázódott, ekkor már 15318 ember élt Pécsen.¹ A lakosság korábbi szerkezete is megváltozott, egyre több polgár és munkás telepedett meg, tevékenységük révén indult el a ma is méltán híres pécsi üzemek, gyárak működése. Különösen az 1840-es évektől figyelhető meg nagyarányú fellendülés. Legkorábban a vasiparban, valamint az élelmiszeriparban jöttek létre – a kor nagy ipari vívmányát – gőzgépeket is használó üzemek: 1844-ben Lindberger Gottlieb Gyula cukorgyára, majd ugyanebben az esztendőben kezdte meg munkáját a Csetnek-Pécsi Vasgyár Társulat, az 1840-es évektől működött a Schultz-gépgyár.² Szintén az 1840-es években alapították – a ma is működő – sörgyárat, és a később udvari szállítói címmel is büszkélkedő a Littke Pezsgőgyárat. Jelentős átrendeződést és fejlődést hozott a Dunagőzhajózási Társaság megtelepedése, mely a pécsi szénmedence korábban megkezdett bányászati munkáit emelte nagyüzemi szintre. A társaság tevékenysége mind a város foglalkozási szerkezetére, mind a település építészetére jelentősen rányomta bélyegét.³

Pécs kulturális élete is éppen ebben az időszakban, a reformkor idején vett lendületet. 1839-re felépült a város első kőszínháza a Mária utcában. De az érdeklődő polgárság már 1785-től teljes színházi évadot élvezhetett végig Mathias Koller társulatának köszönhetően.

¹ A népesség adatok a Pécs Lexikonból származnak, az 1784-es adat a II. József-féle 1784–1787 közötti népszámlálás adatait, az 1850-es adat pedig Várady Ferenc adatait közli. NÉMETH 2010. 32.

² KAPOSÍ 2010. 273.

³ A pécsi bányaterület kiaknázása 1807-ben kezdődött, ekkor jött létre a pécsi bányakerület. 1816 és 1840 között 53 bányát nyitottak a szénmedencében. A modern bányászat megteremtése a DGT nevéhez fűződik, a társaság korábban csak felvásárolta az itt termelt szenet, azonban 1852-től saját tulajdonú bányáikban kezdték meg a művelést, majd a mohácsi hajókikötőből szállították tovább. A DGT tevékenységéről és az építkezésekről bővebben: PILKHOFFER é.n., PILKHOFFER 2008. 13–18.

Az elkövetkező évtizedekben folyamatosan újabb és újabb bécsi társulatok vendégszínházban gyönyörködhetett a közönség, sőt 1818-tól már magyar nyelvű színjátszó csoportok is megjelentek a városban.⁴

A század negyvenes éveitől már nemcsak fővárosi és országos folyóiratok és lapok olvasásával múlathatták az időt a sajtó iránt érdeklődő pécsi polgárok. 1843-ban megjelent az első irodalmi almanach a *Pécsi Aurora*, a forradalom és szabadságharc idején pedig előbb a német nyelvű *Fünfkirchner Zeitung*,⁵ majd magyar nyelvű melléklapja, a *Pécsi Tárogató*.⁶

A kulturális és szellemi központot azonban kétségtelenül a pécsi egyházmegye és az általa létrehozott intézmények testesítették meg. A mi vizsgálódásunk szempontjából kiemelkedően fontos az 1774-ben nyilvános könyvtárként megnyitott püspöki könyvtár.⁷ A könyvtár épületén elhelyezett latin nyelvű emléktábla is erről a tényről, a nyilvánossá tételről emlékezik meg: „*Ezen épületet alapjától kezdve Klimó György pécsi püspök emelte, a tudományosság sok eszközével felszerelte először egyházmegyéje papságának, majd a közhasználatnak szentelte. Megnyitotta az Úr 1774. évében.*”⁸ Klimó György elődjének, Berényi Zsigmond püspöknek mintegy 3000, a székeskáptalani testületnek közel 1000-kötetes gyűjteményét egyesítette a saját maga által gyűjtött könyvekkel. Így egy, a korban jelentős kb. 8000 kötet⁹ büszkélkedő könyvtárat nyitott meg a széles nagyközönség előtt. A könyvtár létrehozásával több célt is kívánt elérni az alapító: az egyházmegyei klerikusoknak megfelelő színvonalú szakirodalmat kívánt nyújtani; valamint a városi lakosság tudományos munkák iránt érdeklődő rétegeinek hozzáférhetővé tenni valamennyi tudományág alapvető kötetét. A könyvtáralapítás végső célja pedig az lett volna, hogy az újraalapítandó pécsi egyetem könyvtárává váljon. Ez a fő cél indokolja azt is, hogy a gyűjtemény gyarapításakor – bár katolikus püspöki könyvtárról beszélünk – mindig igyekeztek szem előtt tartani a könyvtár enciklopédikus jellegét: így a teológia, az orvostudomány, a jogtudomány, a történelem és segédtudományai, a természettudományok, valamint az irodalomtudomány, de a szépirodalom alpműveit és legjelesebb szerzőit is megtalálhatták az olvasók a polcokon. A könyvtárban magasan képzett tudós papi személyek látták el a könyvtárőri feladatokat. Munkájuk nemcsak az állomány gondozása, felügyelete, valamint az olvasók kéréseinek kiszolgálása volt, hanem tudományos kutatásokat is végeztek, szépirodalmi és tudományos műveket is írtak, majd eredményeiket a nagyközönség elé is tárták.¹⁰

⁴ A korszak színháztörténetéről bővebben: MÁRFI 1998.

⁵ A két első szám 1848 áprilisában még *Pressfreie Flugblätter* címen jelent meg. NAGY 2013. 229.

⁶ A pécsi sajtó történetéről bővebben: NAGY 2013. 226-230.

⁷ A Klimó Könyvtár történetéről teljes képet ad: SCHMELCZER-POHÁNKA 2012., Klimó Györgyről és a könyvtáralapításról: POHÁNKA 2009.; POHÁNKA 2011a.; POHÁNKA 2011b.

⁸ Az emléktábla szövegét idézi: SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 37. Szőnyi Ottó fordítása.

⁹ A korabeli újságok 20 ezer kötetes állományról írnak a könyvtár megnyitásáról tudósító írásaikban, a későbbi szakirodalom 10 és 15 ezer közé tette az állomány nagyságát. Pohánka Éva 2011-ben a katalógusok, egyéb leltárak, listák és a korabeli bútorzat leírása alapján becsülte meg az állomány nagyságát, ő maximum 8000-8500 kötettel számol. POHÁNKA 2011 b.

¹⁰ Az első korszak jelesebb könyvtárőrei Stadler József, Kerticza Máté, Koller József és Vizer Ádám voltak. SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 49–51.

Patkovics József feltételezhetően megfordult a püspöki palotában elhelyezett könyvtárban is, de a gyűjteményt új alapokra helyező Szepesy Ignác által létrehozott új könyvtár-épület, a könyvek új rendje és a lenyűgözően szép belső tér bizonyára ösztönzően hathatott rá, hogy saját könyvtárát az intézményre hagyja. Szepesy Ignácot ma is második könyvtár-alapítóként tartjuk számon – nem véletlenül. Klimó halála után még gyarapodott a könyvtár, de utódai mind nehezebben tudták biztosítani a folyamatos működés és az állomány-gyarapítás feltételeit. Szepesy Ignác 1831-ben alapította meg azt a Pécsi Püspöki Lyceumot, melynek céljaira épült 1830-ban a ma könyvtárként funkcionáló épület. A líceum klasszicista épületét Piatsek József helyi építész tervezte. A püspök azonban a líceumot rövidesen átköltöztette egy oktatás céljaira alkalmasabb épületbe, a Klimó Könyvtárat pedig 1832-ben áthozatta a püspöki palotából mai helyére. Ekkor készült a gyűjtemény ma is látható elrendezése méret és kötéstípus alapján. Az Aranyterembe és a Hártaterembe kerültek a Klimó-féle alapgyűjtemény kötetei, a Szepesy-terembe pedig a püspök saját gyűjteményét helyezte el és gyarapította. Szepesy püspök idején készült el a könyvgyűjtemény betűrendes és tematikus katalógusa is.¹¹

A gyűjtemény nem csak vásárlások útján gyarapodott, hanem hagyatékok és ajándékozás révén is jelentősen nőtt a könyvállomány. Elsősorban az egyházmegyén belüli felajánlásokat kell itt kiemelni, több plébános, kanonok, nagyprépost hagyta könyvgyűjteményét a könyvtárra.¹² A 19. század folyamán már feltűnnek a világi adományozók is, bizonyára ösztönzőleg hatott rájuk a könyvtár kiváló gyűjteménye, mindenki számára való elérhetősége és az, hogy itt biztosítottak látták, hogy jó kezekbe kerül gyűjteményük. Berks Péter pécsi bányászati kerületi igazgató, Egerszeghy Mihály normáliskolai professzor, Hölbling Ignác patikus, Gundl Miksa könyvkötő, Schönberger András és Engel Adolf iparos felajánlásai gazdagították a könyvtárat. Ezen világi adományozók sorához csatlakozott Patkovics József városi tisztifőorvos is, amikor még életében felajánlotta mintegy 1000 kötetet számláló gyűjteményét a püspöki könyvtár számára.¹³

Patkovics József¹⁴ élete és munkássága

Patkovics József predesztinálva volt arra, hogy orvos legyen, életútja is nagyon hasonló édesapjához. Patkovics Boldizsár Pozsegában született. Orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, 1779-ben latin nyelvű doktori disszertációja nyomtatásban is megjelent.¹⁵ 1780-ban szülővárosából áttelepedett Pécsre, ahol rövidesen a város tisztifőorvosává nevezték ki. Ezt a tisztséget 22 éven át töltötte be. Pécsen alapított családot. A város híres orvos-

¹¹ Szepesy Ignácról bővebben: : SCHMELCZER-POHÁNKA 2019a. 9–18. A Szepesy-féle könyvtár-kialakításról: SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 44.; SCHMELCZER-POHÁNKA 2019b 61–66.

¹² Az egyházi adományozókról: SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 102–106.

¹³ A világi adományozókról: SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 106.

¹⁴ Patkovics József nevének három különböző írásmódja ismert, a latin nyelvű írásaiban, pl. doktori disszertációjában és betegnaplóiban ch-val, néhány megjelent magyar nyelvű tanulmányában cs-vel írta vezetéknévét. A harmadik írásmódot német nyelvű munkáiban használta, ezekben ts-el írja nevét. Ez utóbbi forma jelenik meg később halotti levelén is. Könyvtárának tulajdonosi bejegyzéseiben mindhárom formával találkozunk Mi a magyaros írásmódú Patkovics névformát fogjuk használni.

¹⁵ A disszertáció címe: *Theses inaug. medico-practicae de haemorrhagiis* (Vienna, 1799.) GYŐRY 1900. 96.

patikus Höbling-családjából választott magának párt: 1782 körül vette feleségül Höbling Terézt. Hamarosan, 1784. május 8-án megszületett első gyermekük, József, akit apja szintén orvosi pályára szánt.¹⁶

Patkovics József is Bécsben végezte tanulmányait, de ő az orvosi képzés mellett állatorvoslást is hallgatott az egyetemen. 1809 novemberében avatták orvosdoktorrá. Az egyetem befejezése után a bécsi Allgemeine Krankenhaus másodorvosaként dolgozott. Szülei anyagi támogatása mellett külföldi tanulmányutakra utazott, Oroszországban és Franciaországban nyílt módja arra, hogy tudását bővítse. A külföldi tanulóéveknek édesapja halála vetett véget, haza kellett térnie, hogy özvegyen maradt édesanyját és testvéreit támogassa.¹⁷

Hazatérte után előbb a pécsi irgalmas rendi kórházban dolgozott¹⁸, majd 1810-ben Pleiner doktor halála után ő töltötte be a megyei másod tisztiorvosi állást. 1831-ben pedig a város tisztifőorvosává nevezték ki, november 14-én tette le hivatali esküjét. Kinevezésében szaktudása mellett bizonyára az is szerepet játszott, hogy önzetlenül segítette elődje munkáját, a himlőoltások beadásánál díjtalanul segédkezett.¹⁹ Komoly anyagi áldozatokat is hozott a közkórház fejlesztése érdekében. Saját költségén szerzett be orvosi műszereket és két szobát is berendeztetett a kórház betegei számára, szakmai tevékenysége mellett ezek is szerepet játszottak abban, hogy 1837-ben Pécs város díszpolgárává választották: „A városnak a törvényes felboncolásokhoz szükséges szerszámai (műszerei) nincsenek, azokat szülővárosa iránti szeretetből megszerezte és a városnak ajándékozta. Amikor 1837-ben 3317 jkvi. sz. a javasolják a Közgyűlésnek tiszteletbeli polgárrá való kinevezését, említett érdemein kívül az előterjesztés megemlíti, az orvosi irományok részére készített szekrényt is a városnak adta – mindezt a város közönségének tudomására hozza (a tanácsülés), Patkovich József rendes orvos úr, azon sok jótéteményére való tekintettel, melyekkel a közjó és szenvedő emberiség és a polgári kórház iránt viseltetik, melynek egyik szobáját 1832. évben egy másikat 1836. esztendőben mindennemű ágyruhával és más a betegek kényelmére szükséges bútorokkal ellátta, ezen város tiszteletbeli polgárává kinevezetik.”²⁰

A püspöki könyvtárnak adományozott gyűjteményében saját kéziratos művei és betegnaplói is megtalálhatók. Kéziratos tanulmányai orvosi munkájához kapcsolódnak: a harkányi fürdővel és Pécs közegészségügyével foglalkoznak, később nyomtatásban is megjelentek. Orvosi tevékenységének kiemelkedő része volt a harkányi gyógyvízzel kapcsolatos tudományos és orvosszakmai munkája.²¹ Elévülhetetlen érdemei vannak a harkányi forrás gyógyvízzé nyilvánításában, a fürdő létrehozásában, sőt néhány évig fürdőorvosként is mű-

¹⁶ Patkovics Boldizsár és Patkovics József életéről: RÉTHLY 1973. 191–192.; CSÓKA-JAKSA 2007. 110.; SÜLE 2010. 79.

¹⁷ RÉTHLY 1973. 191–192.; CSÓKA-JAKSA 2007. 110.; SÜLE 2010. 79.

¹⁸ Az Irgalmasrendi Kórház történetéről bővebben: SCHMIDT – SÜLE 2007. A szerzők sajnos egyszer sem említik meg Patkovics nevét mint a kórház orvosát.

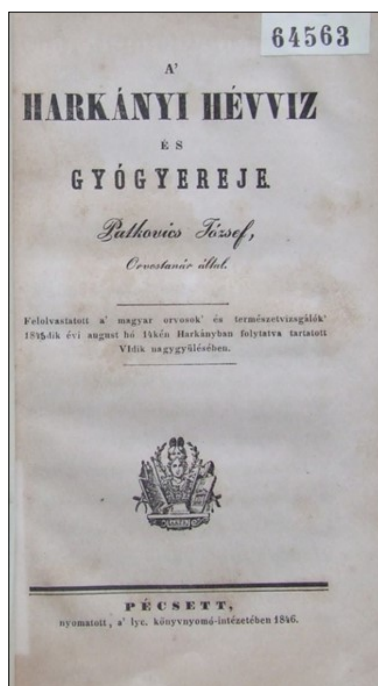
¹⁹ RÉTHLY 1973. 192.

²⁰ Levéltári adatokra hivatkozva idézi: RÉTHLY 1973. 192.

²¹ Patkovics Harkánnyal való kapcsolatáról: DEZSŐ 2016.; DEZSŐ – GERGELY – MOLNÁR 2016. 42–46.; CSÓKA-JAKSA 2007. 110–111.; CSEKEY 1957. 15–17.

ködött a telepen. Nyaranta két-három hetet Harkányban tartózkodott, orvosi naplóiban részletes feljegyzéseket vezetett az ott kezelt betegekről.²²

Batthyány Antal birtokának csatornaásási munkálatai közben fedezték fel a forrást 1823-ban. Patkovics első tudósítása a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain már 1825-ben megjelent, alig két évvel a forrás felfedezése után. E korai időszakban is – bár még viszonylag kevés idő telt el a fürdő kiépítése óta – 33 különféle betegséget sorol fel, melynek kezelésénél a gyógyvíz hatásosnak bizonyult.²³ A gyógyvíz megtalálását igen jelentős eseményként értékeli írásában: „*Baranyának – a’ termékenyebb föld’ és a’ szorgalom’ adakozó java-dalmaival egyébként is bőven megáldott – Megyéjében, hogy ezen boldog tartománynak lakosai semmiben se szűkölködjenek, legfőbb kincsét, az egészségnek forrását is felnyitotta a természet.*”²⁴

1. kép Patkovics harkányi gyógyvízről szóló könyve

1833-ban a Bugát Pál és Schedel Ferenc által szerkesztett *Orvosi Tár* című folyóirat is foglalkozik a hazai gyógyvizekkel, munkájukban Patkovics József korábbi tanulmányára-időjárásának és adataira hivatkozva mutatják be a forrás gyógyító erejét. Patkovics ivókúra (4–8 pohár), valamint fürdő és iszappakolás formájában ajánlja felhasználni a gyógyvizet. A pécsi orvos adatai alapján a következő bajok gyógyításához használható a harkányi víz: köszvény és csúsz, altesti pangások, aranyér, máj- és lépdaganatok, sárgaság, epebajok, idült kütegek, idült idegbetegség, gyomorgörcs, reszketés, bénulások, mirigy- és nyirokrendszeri betegségek, tagzsugorodás, csonttörések.²⁵

Patkovics József *A' harkányi hévvíz és gyógyereje* című művét az Orvosok és Természetvizsgálók 1845-ös gyűlésének²⁶ alkalmából írta, sőt a tanulmány eredményeit a helyszínen,

²² PATKOVICH 1828–1829.

²³ PATKOVICS 1825. 24.

²⁴ PATKOVICS 1825. 14.

²⁵ ORVOSI TÁR 1833. 76–78.

²⁶ A nagygyűlésről lásd: HALÁSZ 1846.; SÜLE 1996

Harkányban mutatta be a tudós résztvevőknek. Patkovics a víz gyógyhatását eseteleírásokkal is igyekezett alátámasztani, az ekkor már 800 feljegyzett gyógyulásból ismerteti a legérdekesebb eseteket könyvének toldalékában: egy 17 éves döbröközi legény, aki 10 éve nem tudott már talpra állni, 60 fürdő után tökéletes egészségnek örvendett, sőt Harkányban még táncmulatságon is részt vett. A harkányi vizet ivókúra formájában is fogyasztotta az a 49 éves plébános, kit minden étkezés után súlyos gyomorgörcsök gyötörtek, egészen le is fogyott a betegség miatt. A harkányi víz és fürdőkúra teljesen meggyógyította, sőt elvesztett súlyát is visszanyerte. Egy 37 éves kereskedő utazás közben megfázott, minek következtében köszvényrohamok kínozták mindkét lábát, s a jobb lába zsugorodni kezdett. 28 fürdő vétele után mankóit eldobva saját lábán hagyta el a fürdőt. De női bajokra is javallja a harkányi kezelést, egy 30 éves uradalmi tisztónő, ki 9 év óta magtalanul férjes, 36 fürdő és ivókúra után pár hónap elteltével gyermekáldásban részesült.²⁷

Szintén ezen az 1845-ös nagygyűlésen mutatta be – a később írásba foglalt – *Szabad királyi Pécs városának orvos-statisticai helyirata* címet viselő áttekintő munkáját. A tanulmányban Pécs város földrajzi, éghajlati, természetrajzi, települési, népmozgalmi, vallási, közegészségügyi, mezőgazdasági ipari viszonyait írta le.²⁸ Pécs éghajlatának és időjárásának bemutatásánál megállapítja: „A tenyészésre valamint az emberek egészségére olyan nagy befolyással bíró éghajlat Magyarország legmérsékeltőbb, legkellemesebb, és legegészségesebbének egyike, mit már a földirati és természeti fekvéstől is várhatni. Igen hasonlít Éjszaka-Olaszhoz. A mondola, birs, füge, gesztenye, és olajfák szabadon tenyésznek; a cseresznye, eper már május végével érik, a szőlő augusztusban, a szüret szeptemberben vagon.

Minden mocsár, álló vagy pangó vizek és más egyéb ártalmas kigőzölgések nélkül, ritka ködök mellett a legtisztább légnak örvendünk, mire nagy befolyással vannak a nem túlnépesített város [...] Ezen fölül védve van a város a közel és magas hegyek által az éjszakai csipős hideg szelek ellen; ellenben délfelől nyitva áll a szelídebb szelek vonatainak.

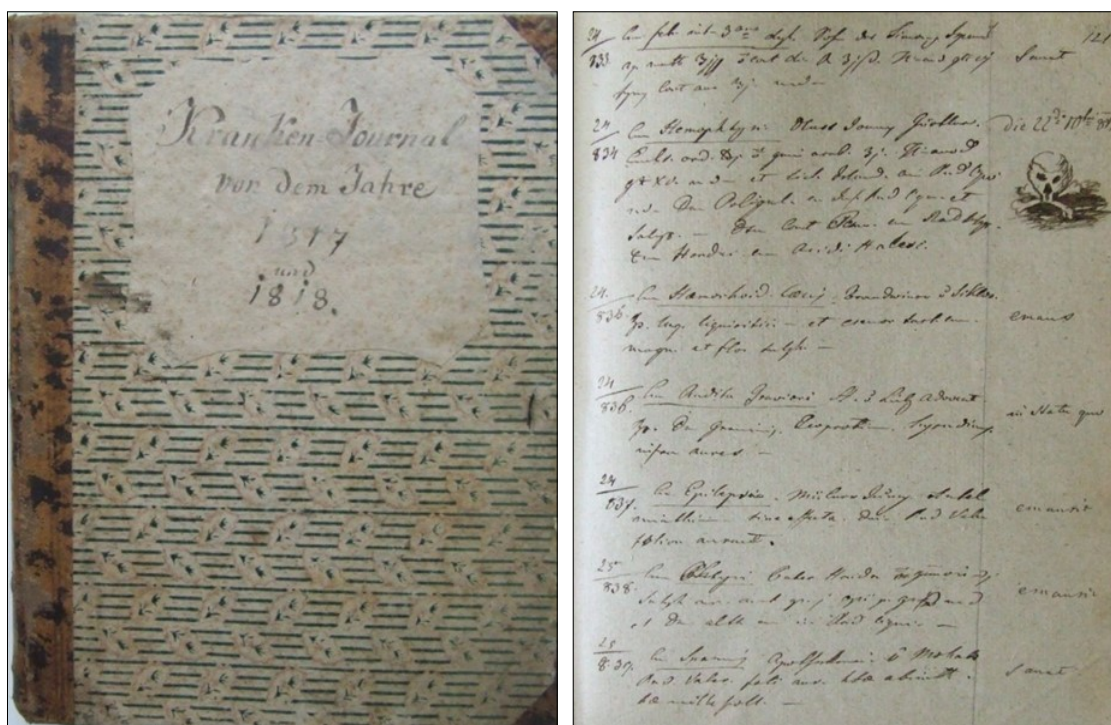
A nagy melegség, mellynek városunk déli fekvése miatt ki vagyunk téve, enyhítettik a közel rétek, szőlők, erdők, és ezek legbujább tenyészése által. Mind azáltal némelykor mégis föl szökik a hőmérő 28 fokra Reaumur szerint, (julius 18-kán 1841. rendkívüleg 31,50 fokot mutatott a hőmérő) és a meleg el is tart tiszta felhőtlen ég, szélcsend vagy déli szelek, és forró éjszakák mellett egy ideig, mi által a tenyészés igen szenved, a rétek és legelők tellyesen kiszülnek, némely fák elvesztik leveleiket, források kiapadnak vagy megfogynak, míg csak be nem következik ismét a jótékony eső, föllesztendő mindent. Az emberek egészsége szembe-tűnőleg mitsem szenved e hőség által [...]”²⁹

²⁷ PATKOVICS 1825. 14.

²⁸ A *Szabad királyi Pécs városának orvos-statistikai helyirata* című írás magyar nyelven megjelent A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott hatodik nagygyűlésének ... munkálatai című kötetben (PATKOVICS 1846a) és az *Orvosi Tár* 1846-os évfolyamában (PATKOVICS 1846b). Német nyelvű verziója a Klimó Könyvtár kézirtárában 67073-as leltári számon található, címe: *Statistisch-medicinische Beschreibung der K. Freistadt Fünfkirchen*. 1845. (PATKOVICH 1845.)

²⁹ PATKOVICS 1846b 179–180.

Nem véletlen, hogy ilyen pontos adatokat közöl az időjárással és hőmérséklettel kapcsolatban. Már édesapja, Patkovics Boldizsár is rendelkezett hőmérővel, sőt adatai alapján a pozsonyi *Pressburger Zeitung* cikke le is hozta azt az érdekest tény, hogy Pécsen milyen kirívóan magas hőmérsékletet mért 1791 júliusában.³⁰ Patkovics József is érdeklődött a meteorológia iránt, kézíratos betegnaplóiban minden reggel feljegyezte a hőmérsékletet és az időjárás aznapi jellemzőit. Rendelkezett légsúlymérővel is – talán édesapjától örökölhette –, az ezzel mért adatokat is feljegyezte. A bécsi csillagvizsgálóban már 1775-től megindultak a rendszeres meteorológiai megfigyelések. Lehet, hogy Patkovics maga ajánlkozott, vagy Bécsből kérték meg, hogy továbbítsa feljegyzéseit, de 1819 januárjától már a bécsi intézmény útmutatása és előírásai alapján gyűjtötte a pécsi adatokat. Az osztrák fővárosból kapott műszereket és megfelelő nyomtatványokat is. Adatait 1819 és 1832 között küldte el Bécsbe. 1851-ben az Osztrák Meteorológiai és Földmágnességi Intézet évkönyvének második kötetében megjelent egy tanulmány – valószínűsíthetően Karl Jelinek intézetigazgató tollából –, melynek bevezetésében megemlíti, hogy az írás Patkovics megfigyeléseire alapul.³¹

2. kép Patkovics József 1817–1818-as évre szóló betegnaplója

Az előbb említett kézíratos betegnaplók természetesen a meteorológiai megfigyeléseken kívül elsősorban a betegekkel kapcsolatos orvosi feljegyzéseket, a betegek kórrajzát tartalmazták. A naplót 1811-től vezette egészen 1853-ig, a 1834 és 1837 közötti naplók azonban hiányoznak a gyűjteményből. A kézirtattárban 21 kötet található Patkovics József betegnaplóiból, egy-egy betegnapló több év anyagát is felölelheti. A naplók beosztása a következő: minden év elején egy latin, vagy német nyelvű idézet található; majd az aznapi időjá-

³⁰ RÉTHLY 1973. 191.

³¹ A meteorológia megfigyelések Patkovics betegnaplóiban olvashatóak, ezek voltak a minden nap az első bejegyzései. PATKOVICH 1811–1853. A meteorológia megfigyelésekről bővebben: RÉTHLY 1973.

rási megfigyelések következnek; ezután sorszámozva szerepelnek az aznap kezelt betegek nevei, végül latinul a megállapított betegségek. Amennyiben a beteg elhalálozott, annak okát is bevezette a betegnaplókba, sőt koponyával és csontokat ábrázoló rajzzal is jelölte a haláleset tényét.³²

Patkovics József könyvtára

*„Dr. Patkovics úr’ halála után ismét tetemesen fog növekedni [a Klimó Könyvtár – DK.], minthogy az említett főorvos úr elhatározá magát, már most is 1000 kötetnél többre menő könyvtárát neki hagyni azon föltét alatt, hogy orvos térítvény mellett ön házában is használhassa a’ kérendett könyveket.”*³³ Haas Mihály alapműnek számító, Baranyáról írott művében tudósít így arról, hogy Patkovics József még életében elhatározta, hogy jelentős könyvtárát halála után a püspöki könyvtárban kívánja elhelyezni. Fontos kiemelni, hogy gondolt gyakorló orvos kollégáira: kölcsönzéssel akár otthonukban is tanulmányozhassák a munkájukhoz nélkülözhetetlen szakirodalmat. Sajnos írásos dokumentumok vagy könyvlisták nem maradtak fenn az adományozásról, csak Patkovics halála után 1857-ből van egy levél Cserny Jánostól, a hagyaték jogi kezelőjétől, melyben megerősíti az adományozás tényét.³⁴ Valamint a püspöki iratok között találunk egy bejegyzést arról, hogy 1857-ben a püspökség megfizette a könyvhagyaték után kirótt 19 forint 6 ½ krajcár örökösödési adót.³⁵

3. kép. A Klimó Könyvtár Szepesy-terme, a Patkovics-gyűjtemény nagyrésze az asztal mögötti polcokon található

A tudósítás szerint 1000 kötetnyi volt az adomány. Ez azonban nem 1000 különböző művet jelentett, hanem az adományozott könyv-, folyóirat- és kéziratok anyag darabszámára vonatkozott. Természetesen felvetődik a kérdés, hogy ez hány művet, hány különböző

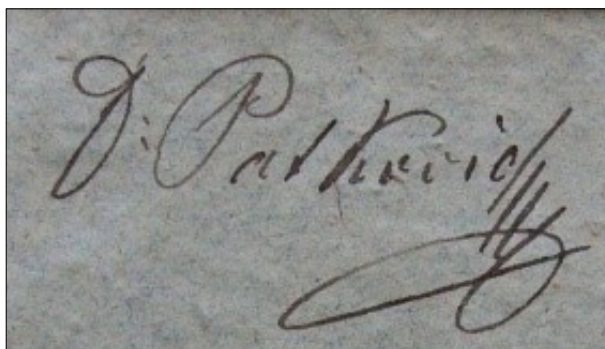
³² PATKOVICH 1811–1853.

³³ HAAS 1845. 315.

³⁴ SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 106.

³⁵ SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 164.

címet jelentett? Mivel nem készültek listák a Patkovics-gyűjteményről, ezért a kötetekben található tulajdonosi bejegyzések alapján tudjuk azonosítani a gyűjtemény darabjait, ugyanis Patkovics József minden könyvében megtalálható kéziratos tulajdonosi bejegyzése. A Klimó Könyvtár 2001-ben megjelent katalógusában,³⁶ valamint Csóka-Jaksa Helga tanulmányában³⁷ 378 kötetet jelölnek meg a szerzők a Patkovics-gyűjtemény darabjaiként. Schmelcz-Pohánka Éva 2012-ben megjelent kötetében 418 rekordot említ, ami a gyűjteményhez köthető: 400 a Klimó Könyvtárban, 18 a Kanonoki gyűjteményben került elhelyezésre, valamint a kéziratárban található – már említett tanulmányok (3 kötet) és betegnaplók (21 kötet) – kéziratos anyaga.³⁸ A könyvek mellett jelentős folyóirat-állomány is került a püspöki könyvtárba: az első magyar nyelvű orvosi szaklap, az *Orvosi Tár* 1831 és 1848 között megjelent valamennyi száma, valamint hat német nyelvű természettudományi és orvosi szaklap.³⁹ A mostani számbavétel némileg eltérő eredményt hozott: eszerint a Klimó Könyvtárban 402 mű, a Kanonoki Gyűjteményben 20 mű, az egyetemi könyvtár régi könyves állományában egy, az Orvostudományi Gyűjtemény múzeumi anyagai között két mű található. Az eltérésnek több oka is lehetséges: a katalógusok alapján számba vett köteteknél nem számoltak azzal, hogy a kolligátumok esetében csak az első műben található bejegyzés, így a kolligátum többi része nem hívható le a possessor-bejegyzés alapján a katalógusból, a Kanonoki Gyűjtemény feldolgozottsága is előrehaladt, folyamatosan kerülnek elő újabb tételek a gyűjteményből. Az sajnos kideríthetetlen – írásos feljegyzések hiányában –, hogy hogyan került két leltári szám nélküli feldolgozatlan példány az orvostudományi gyűjtemény állományába. Tehát jelen feldolgozottságot figyelembe véve 425 könyv és 7 folyóirat található a Patkovics-gyűjteményben, de számuk még gyarapodhat a kanonoki állomány feldolgozottságának előrehaladtával.

4. kép. Patkovics József kéziratos tulajdonosi bejegyzése

Mint említettem, a kötetek azonosításához Patkovics kéziratos tulajdonbejegyzései nyújtanak segítséget. A tisztifőorvos minden könyvtárába került kötetbe bejegyezte a nevét. Itt is három különböző névformát használ (Patkovics, Patkovich, Patkovits). A név mellett gyakran szerepel vásárlás esetén az is, hogy mennyibe került az adott könyv. Rit-

³⁶ MÓRÓ 2001.

³⁷ CSÓKA-JAKSA 2007. 112.

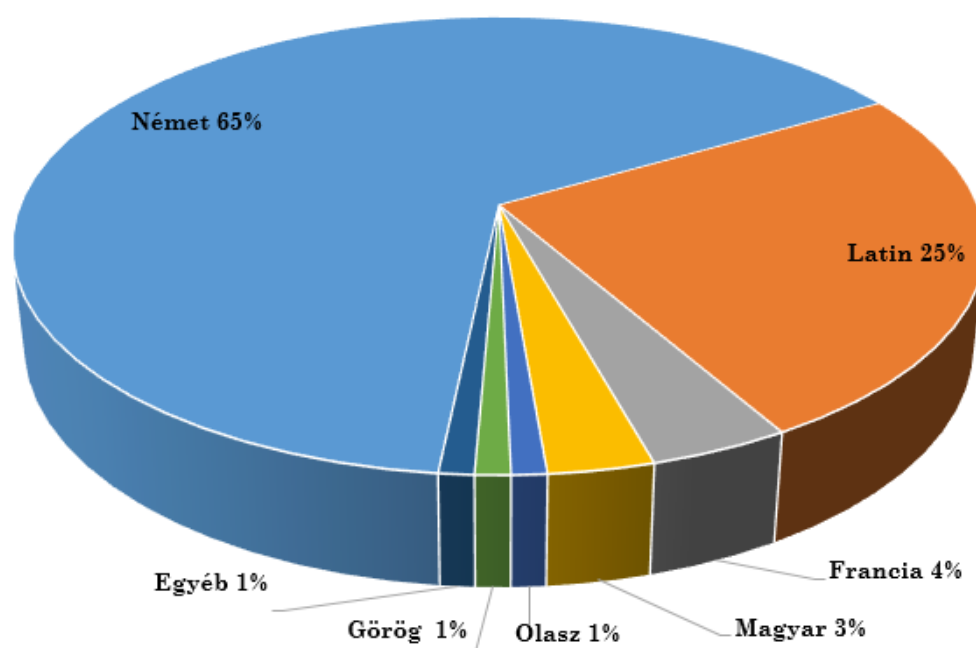
³⁸ SCHMELCZER-POHÁNKA 2012. 295.

³⁹ Például a *Bibliothek der practischen Heilkunde : Wissenschaftliche Übersicht der gesamten medizinisch-chirurgischen Literatur des Jahres* című sebészeti szaklap vagy az *Archiv für Chemie und Meteorologie : In Verbindung mit mehreren Gelehrten* című természettudományos, meteorológiai szaklap.

káiban, de egyéb megjegyzések is kerülnek a kötetekbe. Így tudjuk például, hogy Tormay Károly *Bábászati kalauza* a szerzőtől került a gyűjteménybe. Két gyakran visszatérő rövidítés szerepel a megvásárolt könyvek árának megjelölése mellett: „WW” és „CM”. Ezek minden bizonnyal a vásárlásban segédkező könyvárusokra, -ügynökökre, esetleg a vásárlás helyére utalhatnak – pontosításuk még további kutatásokat igényel. A két megjegyzéstípus általában a Bécsben, illetve német területeken megjelent köteteknél szerepel.

A gyűjtemény nyelvi megoszlását a lenti diagram mutatja. A kötetek 65%-a német, 25%-a latin nyelven íródott. Ez a nyelvi megoszlás nem véletlen, hiszen a korszakban megjelenő orvosi szakirodalom jórészt e két nyelven volt elérhető, a magyar orvosi szaknyelv még csak kialakulóban volt ekkor, viszonylag kevés magyar nyelvű szakmunka volt elérhető. Talán kiemelhető az *Orvosi Tár*, melynek szerkesztői és szerzői sokat tettek a magyar orvosi szaknyelv megteremtéséért. A folyóirat minden évfolyama megtalálható a Patkovics-gyűjteményben, sőt fent láthattuk, hogy maga is publikált a lapban. De minden bizonnyal nyomon követte a megjelent munkákat, így megtalálható a könyvtárban az *Orvosi Tár* szerkesztői, Schedel Ferenc és Bugát Pál által közreadott alpmű, a *Magyar-deák és deák-magyar orvosi szókönyv az Orvosi Tár' első két évéhez*.⁴⁰ Fodor András kétkötetes szülészeti munkája⁴¹, Tormay Károly bábászati kézikönyve⁴² is. Ezek azonban elenyésző számúak a latin és német nyelvű munkák mellett.

Nyelvi megoszlás

⁴⁰ BUGÁT Pál – SCHEDEL Ferenc: *Magyar-deák és deák-magyar orvosi szókönyv az Orvosi Tár' első két évéhez*. Pest, Orvosi Tár (Egyetemi Ny.). 1833.

⁴¹ FODOR András: *Szülést segítő tudomány és mesterség*. Pest, Trattner J., 1817.

⁴² TORMAY Károly: *Bábászati kalauz. Kézikönyv falusi bábák számára*. Szekszárd, Ferencz közpórház. (Perger Sándor.), 1846.

Az sem megkerülhető tény a nyelvi megoszlás elemzésénél, hogy Patkovics német nyelvi közegben mozgott, az egyemet is Bécsben végezte. Betegnaplóját is a két kiemelt nyelven – latinul és németül – vezette, sőt megjelent tanulmányainak korábbi változatai minden esetben német nyelven íródtak. Viszonylag kevés szépirodalmi mű került a gyűjteményből a Klimó Könyvtár állományába, ezek vegyesen német, angol, olasz, francia írók műveit tartalmazzák, azonban ezen köteteket is német kiadásban vásárolta meg Patkovics. A francia nyelvű kötetek nagy része a 18. század második felében megjelent orvosi munka, kiadási évükből is valószínűsíthető, hogy Patkovics franciaországi tanulmányútja idején vásárolhatta meg ezeket.⁴³ Az egyéb (olasz, görög, cseh, lengyel, török, horvát, héber) nyelvű könyvek jórészt többnyelvű orvosi és egyéb szótárak, a görög művek pedig ókori szerzők orvostudományi munkái.⁴⁴

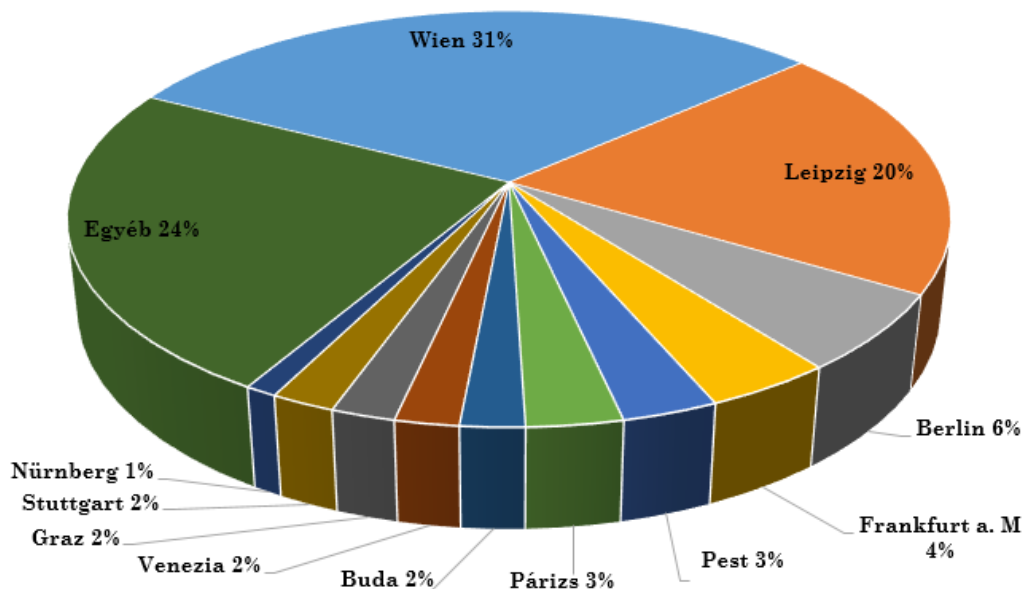
A nyelvi megoszlás mellett érdemes megvizsgálni a gyűjteménybe került művek kiadási helyeit is. A munkák több mint 70%-a osztrák és német városok kiadóinak nyomdáiból kerültek ki. A könyvek 31%-át Bécsben, 20%-át Lipcsében, 6%-át Berlinben adták ki. Mindhárom városban nagyhírű egyetemeken magas szintű orvostudományi képzés működött – mint tudjuk Patkovics is Bécsben végezte orvosi tanulmányait –, emellett kiemelkedő volt mindhárom város könyvkiadása és könyvkereskedelme is. De láthatjuk, hogy ezen kiadási helyek mellett több kötet származott Frankfurt am Mainból, Stuttgartból, Nürnbergből és Grazból. Az egyéb összefoglaló kategória alatt is nagyrészt német (Drezda, Rostock, Göttingen, Ulm, Heidelberg, Augsburg, stb.), illetve osztrák (Linz, Krems) városok kiadóit találjuk meg – 1 és 5 közötti darabszámmal jelennek meg a gyűjtemény kötetei között. Olasz területekről viszonylag magas számban kerültek be könyvek Velencéből, főként latin nyelvű orvosi munkák, nagyrészt a Remondini kiadó jóvoltából. Érdemes megemlíteni, hogy

⁴³ Néhány példa a Franciaországban vásárolt orvostudományi munkákra: BUCHOZ, Pierre-Joseph: *Manuel de médecine pratique, royale et bourgeoise; ou pharmacopée tirée des trois regnes, appliquée aux maladies des habitants des villes*. Paris, J. P. Costard, 1771.; COSTE, Jean-François: *Traité pratique de la goutte, ou l' on indique les moyens de guérir cette maladie*. Paris, Herissant fils, 1768.; GUERIN, Pierre: *Essai sur les maladies des yeux, après avoir exposé les différentes méthodes de faire l' opération de la cataracte, propose un instrument nouveau qui fixe l' oeil tout a la fois et opere la section de la cornée*. Lyon, L.-J. Berthoud, 1769.; MARQUET, François-Nicolas: *Traité de l' apoplexie, paralysie, et autres affections soporeuses développées par l' experience. A quel on a joint deux discours Latins sur le premier Aphorisme d' Hypocrate, et sur le vingt-troisième de la seconde section du meme auteur*. Paris, J. P. Costard, 1770.

⁴⁴ Pl.: *Medizinisches Wörterbuch oder etymologische Erklärung der im Gebiete der neueren Arzneikunde vorkommenden griechischen Wörter*. Göttingen – Wien, R. Deuerlich - C. Gerold., 1819.; *Castellus renovatus: hoc est lexicon medicum, per alios postmodo continuatum, nunc ad vera novaque artis medicae principia accommodatum ... cura et studio Jacobi Pancratii Brunonis*. - *Mantissa nomenclaturae medicae hexaglottae vocabula Latina ordine alphabetico cum annexis Arabicis, Hebraeis, Graecis, Gallicis et Italicis proponentis*. [Nürnberg] Norimbergae, Johann Daniel Tauber, 1682.; *Dictionnaire portatif de médecin, d' anatomie, de chirurgie, de pharmacie, de chimie, d' histoire naturelle, de botanique et de physique; ... Avec un vocabulaire grec et un latin, à l' usage de ceux qui lisent les auteurs anciens*. Paris, P. Didot, 1764.; *Lexicon medicum Graeco-Latinum, a Bartholomeo Castello inchoatum, nunc ed. a Adriano -- ex Hippocratis, Galeni, Avicennae atque aliorum celeberrimorum medicorum monumentis*. [Rotterdam] Roterodami, Arnold Leer, 1665.; *HIPPOCRATES: Ton megalou Hippokratois panton ton iatron koryfaïou ta heuriskomena*. - *Magni Hippocratis medicorum omnium facile principii opera omnia quae extant*. [Genf] Genevae, Samuel Chouet, 1657–1662.; MASCH, Anton: *Polyglotton medicum, eine Anleitung zur Verständigung des Arztes mit dem Kranken in sechs Sprachen ... Deutsch, Böhmisch, Polnisch, Ungarisch, Italienisch, Französisch enthaltend: eine systematische Zusammenstellung von Fragen, Antworten, und andern kurzen Aeusserungen nach den Forderungen der Diagnose, Prognose und Therapie*. Wien, J. P. Sollinger, 1839.

Pest (3% – 15 kötet) és Buda (2% – 11 kötet) is szerepel a jelentősebb kiadási helyek listájában. De néhány magyar város is megjelenik egy-két kötet kiadási helyekén (Kőszeg, Pozsony, Szekszárd, Kassa). Azonban, ha a nyelvi megoszlással összevetjük, akkor feltűnik, hogy míg a nyelvi megoszlásban, a magyar művek csak 3%-ot tesznek ki, addig a magyar kiadói adatok 6–7% körüliek. Ennek azon egyszerű oka van, hogy a magyarországi kiadványok tetemes része nem magyar, hanem német, illetve latin nyelven jelent meg.

Kiadási helyek

Érdeemes megvizsgálni a gyűjteménybe került könyvek kiadási éveit is. A legkorábbi kötet 1547-ben jelent meg, míg az utolsó 1850-ben. A 16. és 17. századi kiadványok általában klasszikus orvosi műveket: ókori és koraujkori szerzők értekezéseit tartalmazzák. Galénos⁴⁵, Hippokratész⁴⁶ ismert művei mellett, említést érdemel Paul Barbette híres holland orvos sebészeti-anatómiai munkája⁴⁷, Hieronymus Bock botanikus gyógynövényekkel⁴⁸, Thomas Willis angol orvos fiziológiával, az idegrendszerrel⁴⁹, vagy Robert Boyle világhírű fizikus-kémikus, a Royal Society elnökének a vérkeringéssel⁵⁰ foglalkozó kötete. A kötetek

⁴⁵ GALÉNOS: *Cl. Galeni de crisibus libri tres Nicolao Leonicensi interprete, nunc ab omnibus quibus scatebant mendis repurgati, cum copiosissimo indice in hac ultima impressione adiecto*. [Lyon] Lugduni, apud Gulielmum Rouillium (excudebant Stephanus Rufinus, Ioannes Ausultus), 1547.

⁴⁶ FRIGIO, Pietro Francesco: *Practicam medicinam ordinariam vespertinis horis primo loco profitentis commentarii in historias epidemicas Hippocratis, in tres partes digesti per Petrum Franciscum Phrygium*. [Lyon] Lugduni, Ioannes Antonius Huguetan, 1643.; HIPPOKRATÉS: *Ton megalou Hippokratois panton ton iatron koryfaion ta heuriskomena. - Magni Hippocratis medicorum omnium facile principii opera omnia quae extant*. [Genf] Genevae, Samuel Chouet, 1657–1662.

⁴⁷ BARBETTE, Paul: *Opera chirurgico-anatomica ad circularem sanguinis motum, aliaque recentiorum inventa, accommodata. - De peste tractatus observationibus illustratus*. [Leiden] Lugduni Batavorum, Johannes a Gelder, 1672.

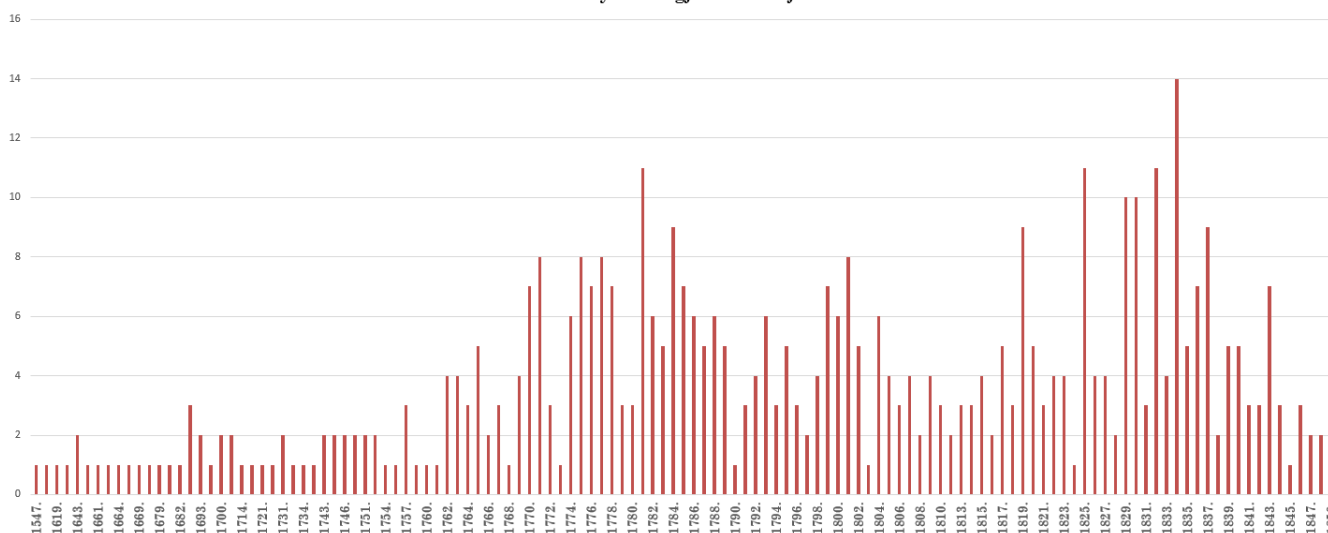
⁴⁸ BOCK, Hieronymus: *Krütterbuch ... des Hieronymi Tragi genant --, gemheret[!] und verbessert durch Melchior Sebiziun*. Strassburg, Wilhelm Christian Glaser, 1630.

⁴⁹ WILLIS, Thomas: *Cerebri anatome, nervorumque descriptio et usus. - De ratione motus musculorum tractatus singularis*. [Amsterdam] Amstelodami, C. Commelius, 1664.

⁵⁰ BOYLE, Robert: *Apparatus ad historiam naturalem sanguinis humani, ac spiritus praecipue ejusdem liquoris*. [London] Londini, Samuel Smith, 1684.

többsége – ahogy a lenti diagramon is látható – a 18. század második felében, illetve a 19. század első felében jelent meg. Kiugróan sok könyv került Patkovics gyűjteményébe az 1770–80-as évekből, illetve az 1820–1840-es időszakból. Valószínűsíthető, hogy a kötetek egy részét egyetemi tanulmányai során is használhatta már, de aktív orvosként is fontosnak tartotta, hogy a legújabb szakirodalmat beszerezze könyvtára számára. A könyvek megjelenési idejének vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy Patkovics József egy korszerű, a legfrissebb eredményeket tartalmazó orvosi könyvgyűjteményt ajánlott fel a püspöki könyvtárnak, melyet bizonyosan haszonnal forgathattak gyakorló orvos kollégái is, ahogy ajándékának feltételül is szabta.

A könyvek megjelenési ideje

A könyvgyűjtemény tartalmi megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az átadott kötetek 81%-a (344 db) orvostudományi témákat tartalmaz, a fennmaradó 20% vegyes tartalmú. Találhatók benne német kiadású nyelvkönyvek a görög, olasz, török, francia, angol nyelv tanulmányozásához⁵¹, szótárak⁵² és különböző nyelvű levelezési mintákat⁵³ tartalmazó könyvek. A természettudományi munkák közül ki kell emelni a növénytan és állattannal foglalkozó köteteket.⁵⁴ Több csillagászati szakmunka is gazdagította a gyűjteményt: Heinrich Rockstroh csillagképeket, csillagrendszereket bemutató kötete, valamint Káldy Ádám német nyelvű, a Naprendszert bemutató könyve.⁵⁵ Egy általános lexikon is

⁵¹ *Anleitung zur griechischen Sprache zum Gebrauche der studirenden Jugend in Königreich Ungarn und den damit verbundenen Staaten.* [Buda] Ofen – [Nagyszombat] Tyrnau, mit Königl. Universitäts-Schriften, 1789.; JAGEMANN, Christian Joseph: *Italiänische Sprachlehre.* Leipzig, S. L. Crusius, 1801.; Korabinsky János Mátyás: *Versuch eines kleinen Türkischen Wörterbuchs mit beygesetzten deutsch-ungrisch und böhmischen Bedeutungen, und einer kurzgefassten türkischen Sprachlehre.* [Pozsony] Pressburg, im Verlage des Verfassers mit Landerischen Schriften, 1788.; MEIDINGER, Johann Valentin: *Praktische französische Grammatik, wodurch man diese Sprache auf eine neue und sehr leichte Art in kurzer Zeit gründlich erlernen kann.* Leipzig, J. B. G. Fleischer, 1801.; WAGNER, Karl Franz Christian: *Neue vollständige und auf die möglichste Erleichterung des Unterrichts ab Zweckende Englische Sprachlehre für die Deutschen.* Braunschweig, Im Verlage der Schulbuchhandlung, 1827.

⁵² LANOSSOVICH Marian: *Anleitung zur slavonischen Sprachlehre sammt einem nützlichen Anhang mit verschiedenen Gesprächen, deutsch- slavonisch- und hungarischen Wörterbuche, Briefen, Benennung der vornehmsten geist- und weltlichen Würden, dann der vorzüglichsten Festtage und andern Personen versehen.* [Buda] Ofen, Universitäts-Buchdruckerey, 1795.; LA VEAUX, Jean Charles Thibault de: *Dictionnaire françois-allemand et allemand-françois à l'usage des deux nations. Rédigé par une société des gens de lettres.* Berlin, A. Wever, 1793.; SCHELLER, Immanuel Johann Gerhard: *Deutsch-lateinisches Lexicon oder Wörter-*

megtalálható a gyűjteményben, melyet az 1830-as években Lipcsében adtak ki⁵⁶. Patkovics érdeklődött az alkímia iránt is, hiszen több, ezzel a témával foglalkozó könyvet is beszerezett: Jean-Jacques Manget svájci orvos *Bibliotheca chemica curiosa*⁵⁷ című alkímiával foglalkozó művében a már a 18. században is ritkaságnak számító korábbi alkimista szövegeket gyűjtötte egybe két vaskos kötetben; vagy említhető még Georg Welling írása, mely a kabbala tudományán keresztül igyekszik beavatni az olvasót az alkímia és a bölcsék köve megtalálásának rejtelseibe.⁵⁸

A földrajzi és utazási irodalom közül meg kell említeni Wilhelm Christian Harnisch német pedagógus tankönyvként is használt, földrészeket, jelentősebb szárazföldi és hajóutakat bemutató sok-sok metszettel és térképpel díszített 16-részes sorozatát⁵⁹, vagy Charles John Huffam Dickens az Amerikai Egyesült Államokba tett utazásáról szóló könyvét.⁶⁰

E témakörben talán legfontosabb kötet Kitaibel Pál *Hydrographia Hungariae* című műve⁶¹, melyet valószínűleg Patkovics József is többször forgatott a harkányi gyógyvízzel

buch zur Übung in der lateinischen Sprache. Leipzig, Caspar Fritsch, 1789.; SCHREVEL, Cornelius: *Lexicon manuale Graeco-Latinum et Latino-Graecum, praesertim quod ad dialectos et etymologicas thematum investigationes attinet, ut et vocabul Latinorum copiam.* - *Sententiae Graeco-Latinae ... item tractatus duo: De resolutione verborum. De articulis.* [Dresden] Dresdae – [Leipzig] Lipsiae, J. C. Zimmermann, 1714.

⁵³ KÁROLYI István: *Köz-hasznu magyar és német levelező-könyv és nemzeti titoknok, a közönséges életben előforduló hivatalbeli és barátságos helyheztetésekhez alkalmaztatva.* = *Allgemeiner Ungarisch-Deutscher Briefsteller nebst dem National-Sekretär für alle im Geschäfts- und gemeiner Leben, so wie in freundschaftlichen Verhältnissen vorkommenden Fälle.* Pest, Trattner – Károlyi, 1837.; valamint a már fent említett Lannossovich-féle kötet.

⁵⁴ LESKE, Nathanael Gottfried: *Anfangsgründe der Naturgeschichte des Thierreiches. Abgekürzte, zum Leitfaden für Vorlesungen an der Universität zu Wien bestimmte Aufl.* Wien, C. F. Wappler, 1788.; LEUCKART, Friedrich Sigmund: *Allgemeine Einleitung in die Naturgeschichte.* Stuttgart, E. Schweizerbart, 1832.; Bock, Hieronymus: *Kräutterbuch ... des Hieronymi Tragi genant --, gemheret[!] und verbessert durch Melchiorem Sebizium.* Strassburg, Wilhelm Christian Glaser, 1630.; JACQUIN, Nikolaus Joseph, von: *Anleitung zur Pflanzenkenntniss nach Linné's Methode.* Wien, C. F. Wappler – Beck, 1800.; JONSTON, Johann: *Notitia regni vegetabilis, seu plantarum a veteribus observatarum, cum synonymis Graecis et Latinis, obscurioribusque, differentiis in suas classes redacta series.* [Leipzig] Lipsiae, Vitus Jacob Trescher, typis Christiani Michaelis, 1661.; TABERNAEMONTANUS, Jacobus Theodorus: *Neu vollkommen Kräuter-Buch, darinnen über 3000 Kräuter mit schönen und kunstlichen Figuren auch deren Unterscheid und Wuerckung, samt ihren Namen in mancherley Sprachen beschrieben: dessgleichen auch wie dieselbige in allerhand Kranckheiten, beyde der Menschen und des Viehs, sollen angewendet und gebraucht werden, angezeigt wird. Erstlichen durch Casparum Bauhinum ... mit vielen neuen Figuren nutzichlen Artzneyen, und anderem, mit sonderem Fleiss gebeseret: zum Andern durch Hieronymum Bauhinum mit sehr nutzlichen Marginalien, Synonimis, neuen Registeren und anderem vermehrt.* Basel, J. L. König, 1731.

⁵⁵ ROCKSTROH, Heinrich: *Der gestirnte Himmel, oder Anweisung zur Kenntniss der Gestirne und der vorzüglichsten Sterne.* Berlin, C. F. Amelang, 1830.; KÁLDY Ádám: *Unser Sonnen-System. Nach mathematischen, physischen und chemischen.* Wien, Tendler – von Manstein, 1825.

⁵⁶ *Neues elegantestes Conversations-Lexicon für Gebildete aus allen Ständen.* Leipzig. Ch. E. Kollmann, 1834–1837.

⁵⁷ MANGET, Jean-Jacques: *Bibliotheca chemica curiosa, seu rerum ad alchemiam pertinentium thesaurus instructissimus, quo modo non tantum artis auriferae, ac scriptorum in ea nobiliorum historia traditur, ... verum etiam tractatus omnes virorum celebriorum ... cum praecipuis suis commentariis exhibentur.* Genevae, Chouet – De Tournes et al, 1702.

⁵⁸ WELLING, Georg: *Opus mago-cabbalisticum et theosophicum, darinnen der Ursprung, Natur, Eigenschaften und Gebrauch des Saltzes, Schwefels und Mercurii, in drey Theilen beschrieben ... wird.* [Frankfurt am Main] Franckfurt – Leipzig, Fleischer, 1760.

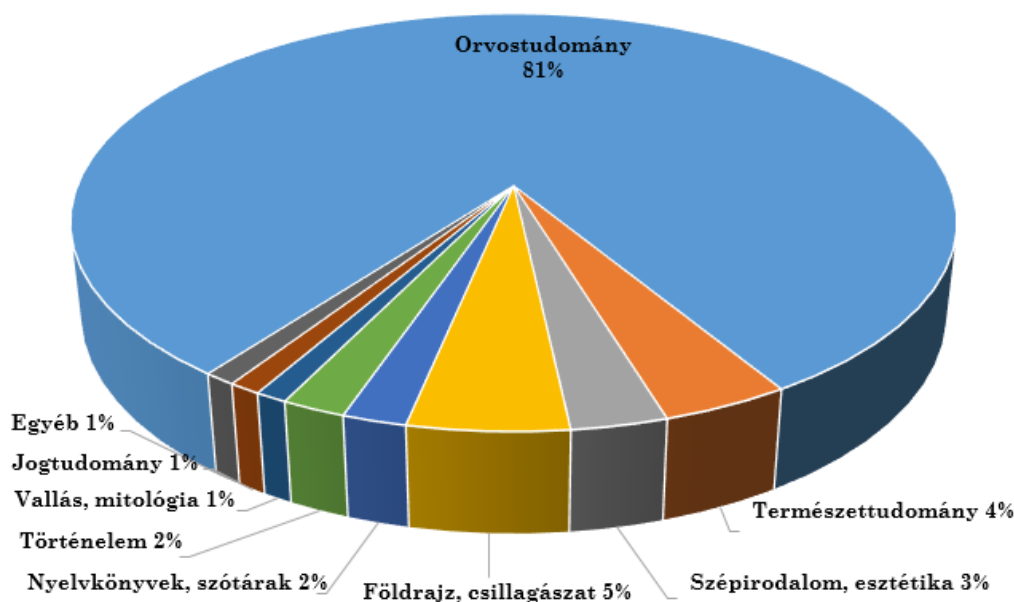
⁵⁹ HARNISCH, Wilhelm Christian: *Die wichtigsten neuern Land- und Seereisen. Für die Jugend und andere Leser. 1–16 Theil.* Leipzig, G. Fleischer – A. Froberger, 1829–1832.

⁶⁰ DICKENS, Charles John Huffam: *Amerikanische Reisebemerkungen geschrieben für Jedermann.* Stuttgart, Franckh, 1843.

⁶¹ KITAIBEL Pál: *Hydrographia Hungariae.* [Pest] Pestini, J. M. Trattner, 1829.

kapcsolatos vizsgálódásai során. A könyv bizonyára inspirálóan hatott Patkovicsra, hiszen Kitaibel is elemzi a magyarországi ásványvizek összetételét, az úttörő jellegű mű nélkülözhetetlen lehetett számára.

Tartalmi megoszlás

A felsoroltakon kívül néhány történelmi tárgyú, jogtudományi és vallástudományi, illetve mitológiával foglalkozó tudományos mű tartozott a gyűjteménybe. Itt érdemes megemlíteni a *Korán* német fordítását is, mely Friedrich Eberhard Boysen fordításában és magyarázataival, kiegészítéseivel jelent meg 1775-ben.⁶²

Patkovics József – ahogy már a nyelvi megoszlás vizsgálatánál kitértünk rá – német nyelven olvasta a szépirodalmi műveket, több nemzet irodalmából válogatta ki a hozzá közel állókat, de minden esetben német fordítás került könyvtárába. Kedvelte a drámákat, August Wilhelm Iffland híres német színész, színházigazgató és drámaíró fordításában a korszak legkedveltebb európai drámáit vehette kezébe, de Iffland híres drámája a *Der Spieler* is gazdagította a gyűjteményt. Lessing drámái közül az *Emilia Galotti* és a *Bölcs Nátján* került a polcokra, természetesen ezek is német nyelven. Schiller két drámája mellett

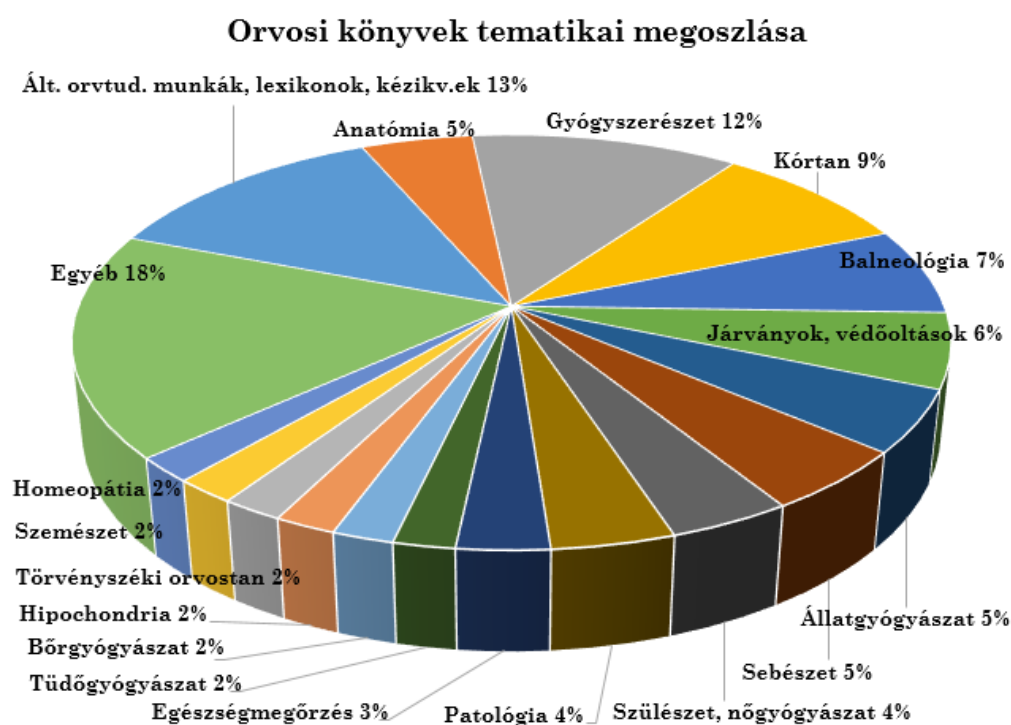
⁶² *Der Koran oder das Gesetz für die Moslemer, durch Muhammed den Sohn Abdall. Nebst einigen koranischen Gebeten, unmittelbar aus dem Arabischen übersetzt, mit Anmerkungen ... aus der Geschichte des Propheten und seine Reformation herausgegeben von Friedrich Eberhard Boysen.* Halle, J. J. Gebauers Wittwe, 1775.

⁶³ IFFLAND, August Wilhelm: *Die Jäger. Ländliches Sittengemälde. Der unterbrochene Schwätzer. Lustspiel von C. W. Contessa.* Wien, C. F. Schade, 1825.; IFFLAND, August Wilhelm: *Der Spieler. Schauspiel. Der Komet. Posse.* Wien, C. F. Schade, 1825.; IFFLAND, August Wilhelm: *Theater von ... Vollständige Ausg. mit Biographie, Portrait und Facsimile des Verfassers.* Wien, I. Klang, 1843.; LESSING, Gotthold Ephraim: *Emilia Galotti. Trauerspiel. Das Nachtlager in Granada. Schauspiel von Friedrich Kind.* Wien, C. F. Schade, 1825.; LESSING, Gotthold Ephraim: *Nathan der Weise. Ein dramatisches Geschicht in fünf Aufzügen.* Wien, C. F. Schade, 1827.; SHAKESPEARE, William: *Antonius und Cleopatra. - Maas für Maas. - Timon von Athen.* Stuttgart, Scheible – Rieger – Sattler, 1842.

⁶⁴ DANTE, Alighieri: *Die göttliche Komödie.* Wien, C. F. Schade, 1826.; MILTON, John: *Verlornes Paradies.* Wien, C. F. Schade, 1826.; TASSO, Torquato: *Tasso's Befreites Jerusalem.* Wien, C. F. Schade, 1825.; CERVANTES, Miguel de Saavedra: *Der sinnreiche Junker Don Quixote von la Mancha.* Leipzig, F. A. Brockhaus, 1825.

Shakespeare három németre fordított műve is szerepelt a megvásárolt művek között.⁶³ A drámák mellett Dante *Isteni színjátéka*, Milton *Elveszett paradicsoma*, Tasso *Megszabadt Jeruzsáleme* és Cervantes *Don Quijotéja* is német nyelven került a könyvtárba.⁶⁴

Mint láttuk, a könyvek 81%-a orvostudományi szakmunka. Érdekes megvizsgálni azt, hogy milyen szakterületeket fedett le ez a könyvtár, mely ágak jelennek meg hangsúlyosabban a gyűjteményben. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a gyűjtemény több, mint 300 kötete egy kis univerzális orvosi gyűjteményt alkot, az orvoslás valamennyi területének, szakágának találhatók szerzői és kötetei az állományban. A lenti diagram mutatja a könyveket tematikai bontásban. Néhány kötet több tematikai egységbe is besorolható, ezeket a köteteket több egységhez is hozzárendeltem.

Az általános orvostudományi munkák közül ki kell emelni azokat a nélkülözhetetlen kézikönyveket, orvosi lexikonokat, bibliográfiákat, melyek a gyors tájékozódásra nyújtottak lehetőséget egy gyakorló orvos számára az orvostudomány valamennyi területére kiterjedően.⁶⁵ Hermann Boerhaave, botanikus, fizikus, a Leidenben élő „Holland Hippokratész” két főműve is megtalálható a gyűjteményben, az egyik egy kórtani kézikönyv, a másik pedig négy kötetben tartalmazza Boerhaave anatómiai, fiziológiai egyetemi előadásainak anyagát.⁶⁶ John Brown skót orvostól is két könyvet vásárolt meg Patkovics.⁶⁷ Brown műveiben új gyógyítási koncepció alapjait rakta le – nem kis viharokat kavarva orvosi körökben –,

⁶⁵ CONSRUCH, Georg Wilhelm – EBERMAYER, Johann Christoph: *Allgemeine Encyclopädie für Aerzte und Wundärzte*. [Graz]

⁶⁶ Grätz, Gebrüder Tändler, 1804.;

BOERHAAVE, Herman: *De cognoscendis et curandis morbis aphorismi, una cum ejusdem de materia medica et remediorum formulis libello ad singulos aphorismos digesto*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1775.; BOERHAAVE, Herman: *Praelectiones Academiae Hermanni Boerhaave ... in proprias institutiones rei medicae*. [Venezia] Venetiis, Simone Occhi, 1743–1744.

⁶⁷ BROWN, John: *System der Heilkunde*. [København] Kopenhagen, Prost – Storch, 1796.; BROWN, John: *Grundsätze der Arzneylehre*. [Buda] Ofen, K. Pesther Universitäts Buchdr., 1798.

amelyet később „brownizmusnak” neveztek el, lényege, „*hogyan az egészség lényegében egyensúly egy adott inger mennyisége és egy normál mértékű ingerelhetőség között. A betegségeket két csoportra osztotta: a „szténikus betegségeket” erős izgalmi állapot, míg az „aszténikus betegségeket” a nagymértékű tompultság jellemzi. A terápia az ellentétes irányú beavatkozás, illetve a biológiai ellenvezérlés és kiigazítás modellje szerint: nyugtatás a „szténias” és ingerlés az „aszténias” esetben.*”⁶⁸ Georg W. C. Consbruch német orvos rendkívül népszerű, gyakran forgatott, több kiadást megért, gyakorló orvosok számára írt praktikus kézikönyvének két kötet (10. és 14.) az 1804-es kiadásban található meg a gyűjteményben.⁶⁹ Szintén a leideni egyetemhez köthető Francis Home, akinek általános orvostudományi kézikönyvének 1772-es német nyelvű kiadását vásárolta meg Patkovics József.⁷⁰ Egy gyakorló orvos haszonnal forgathatta Joseph Lieutaud francia orvos kézikönyvét, mely tartalmazta az egyes betegségek tüneteit, azok kezelését, meghatározta a férfiakra, nőkre, gyermekekre jellemző betegségtípusokat, s művét saját és szakirodalmi eseteleírásokkal is megtámogatta.⁷¹

Talán ilyen kézikönyv jelleggel forgathatta Patkovics azokat az egyetemi képzés céljára írott tankönyveket, melyek egyes részmedicinák legalapvetőbb tudnivalóit tartalmazták. Ezek közül meg kell említeni Joseph Berndt, a bécsi egyetem és C. H. Eschenbach, a rostocki egyetem professzorának törvényszéki orvostani tankönyveit; az orvosi diplomával is rendelkező világhírű svéd vegyész, Jakob Berzelius kémiai alapvetést tartalmazó kötetét, Collin Matthaesus kórtani tankönyvét, mely Boerhaave, Swieten és Heister eredményeit foglalta össze az olvasóknak. Szintén kórtani összefoglalót tartalmaz Johann Peter Frank, a bécsi egyetem professzorának és az Allgemeines Krankenhaus igazgatójának hétkötetes műve. Gyógyszerészeti alapismereteket közöl Karl Gottfried Hagen, aki a königsbergi egyetem első gyógyszer-laboratóriumának alapítója, *Lehrbuch der Apothekerkunst* című tankönyvében, szintén farmakológiai alpmű Nikolaus Joseph Jacquin leideni születésű, de a bécsi egyetem kémia és botanika professzoraként működő tudós tankönyve. Patológiával és terapeutikával foglalkozik Johann Lukas Schoenlein, a berlini Charité Kórház igazgatójának, az orvostan természettudományi irányának egyik fő képviselőjeként számon tartott tudós doktor négy kötete.⁷²

Az anatómiai munkák is nélkülözhetetlenek az orvosi tanulmányokat, illetve gyógyítói munkát végző doktorok számára. Patkovics József is több ilyen anatómiai munkával gyarapított-

⁶⁸ KOKOVI – POHÁNKA 2008. 30.

⁶⁹ CONSBRUCH, Georg Wilhelm Christoph: *Taschenbuch für angehende practische Aertzte*. (10., 14. Theil.) [Graz] Grätz, Gebrüder Tänzner, 1804.

⁷⁰ HOME, Francis: *Grundsätze der Arzneywissenschaft*. Frankfurt – Leipzig, Felssecker, 1772.

⁷¹ LIEUTAUD, Joseph: *Inbegriff der ganzen medicinischen Praxis, welcher die Beschreibung der innerlichen und äusserlichen Krankheiten enthält*. Frankenthal, Verlage einer typographischen Gesellschaft, 1785.

⁷² BERNT, Joseph: *Systematisches Handbuch der gerichtlichen Arzneikunde; zum Gebrauch für Aerzte, Wundärzte, Rechtsgelehrte und zum Leitfaden bei öffentlichen Vorlesungen*. Wien, J. B. Wallishausser, 1834.; BERZELIUS, Jacob: *Lehrbuch der Chemie in gedrängter Form*. Quedlinburg – Leipzig, Basse, 1832–1834.; ESCHENBURG, Johann Joachim: *Lehrbuch der Wissenschaftskunde. Ein Grundriss encyclopädischer Vorlesungen*. Berlin – Stettin, F. Nicolai, 1800.; FRANK, Johann Peter: *De curandis hominum morbis epitome. Praelectionibus academicis dicata auctore Joanne Petro*. [Venezia] [Venetiis] – [Wien] Viennae, A. Doll, 1794–1807.; JACQUIN, Nikolaus Joseph, von: *Anfangsgründe der medicinisch-practischen Chymie, zum Gebrauche seiner Vorlesungen*. Wien, C. F. Wappler, 1783.; SCHOENLEIN, Johann Lukas: *Allgemeine und specielle Pathologie und Therapie. Nach --s Vorlesungen niedergeschrieben und herausgegeben von einigen seiner Zuhörer*. Herisau, Literatur-Comptoir, 1837.

ta könyvtárát. A mintegy 20 anatómiával foglalkozó mű közül a legjelentősebbeket emeljük ki. Boerhaave egyetemi előadásait tartalmazó könyvét már említettük. Bartholomaeus Eustachius 16. századi jelentős munkájának továbbfejlesztésén alapul Bernhard Siegfried Albinus, a leideni egyetem nagyhírű anatómiai tanárának 94 metszetet is tartalmazó kézikönyve. Giorgio Baglivi itáliai orvos-tudós – ő már mikroszkópot is használt, megfigyelései során vizsgálta az idegszálakat és különböző izomtípusokat – vaskos anatómiai kézikönyve is a gyűjtemény jeles darabja. Szintén a leideni egyetem professzora volt Paul Barbette, aki először írta le az *intuszuszcepció* (a bél saját magába történő betüremkedése) jelenségét és sebészeti eljárást és eszközöket is fejlesztett az emésztőrendszeret érintő betegségekhez. Barbette-től is egy anatómiai alapvetést vásárolt meg Patkovics. Lorenz Heister német orvos, anatómus, sebész és botanikus meghatározó személyisége volt az orvostudománynak, Patkovics gyűjteményében két sebészettel foglalkozó munkája mellett illusztrált anatómiai kézikönyve is megtalálható volt.⁷³

A gyakorló orvosoknak szükségük van bizonyos fokú gyógyszerészeti tudásra is. Egyrészt rendelkezniük kell alapvető gyógyszeres ismeretekkel: alapanyagokkal, hatásmechanizmusokkal és a gyógyszerek, gyógyhatású készítmények előállításával kapcsolatban, valamint naprakésznek is kell lenniük, hiszen ismerniük kell a piacon megjelenő készítményeket, ezek alkalmazási lehetőségeit. Így megtalálunk a gyűjteményben általános gyógyszerészeti munkákat, mint Hagen már említett gyógyszerészeti tankönyvét, vagy Richard Brookes angol orvos háromkötetes gyógyszerészeti kézikönyvét; a városi lakosság gyógyszerigényeire fókuszál, a francia Pierre-Joseph Buchoz munkája; a skót professzor, William Cullen németül megjelent alapvetését is olvashatta Patkovics, vagy Joseph Jakob Plenck toxikológiai munkáját, mely a mérgekkel és ellenmérgekkel foglalkozik.⁷⁴ Bizonyára haszonnal forgatta Hufeland *Szegények patikája* című művét, melynek 7. német kiadását vásárolta meg. Hufel-

⁷³ ALBINUS, Bernhard Siegfried: *Explicatio tabularum anatomicarum Bartholomei Eustachii anatomici summi*. [Leiden] Leidae Batavorum, J. A. Langerak – J. et H. Verbeek, 1744.; BAGLIVI, Giorgio: *Opera omnia medico-practica et anatomica*. 4. ed. cui praeter dissertationes et alios tractatus ultimae editioni adjunctos accedunt, nec non J. D. Santorini opuscula quatuor; de structura, et motu fibrae; de nutritione animali; de hemorrhoidibus; et de catameniis. [Venezia] Venetiis, G. Girardi, 1738.; BARBETTE, Paul: *Opera chirurgico-anatomica ad circularem sanguinis motum, aliaque recentiorum inventa, accommodata*. [Leiden] Lugduni Batavorum, Johannes a Gelder, 1672.; HEISTER, Lorenz: *Chirurgie, in welcher alles, was zur Wundarznei gehöret, nach der neuesten und besten Art gründlich abgehandelt, und in acht und dreyssig Kupfertafeln die neuerfundene und dienliche Instrumente, nebst den bequemsten Handgriffen der chirurgischen Operationen und Bandagen deutlich vorgestellt werden*. Nürnberg, Gabriel Nicolaus Raspe, 1770.; HEISTER, Lorenz: *Laurentii Heisterii Compendium anatomicum, das ist: kurtzer Begriff derjenigen Kunst, welche von denen Theilen des menschlichen Körpers, und anderer Thiere, nebst derselben künstlichen Zerlegung, handelt. Nach der neuesten fünften Lateinischen Auflage durchsehen, vermehrter, und in vielen Übersetzungen deutlicher dargestellt von ... Gabr. Fried Claudern*. [Nürnberg] Nürnberg, G. Ch. Weber, 1749.; HEISTER, Lorenz: *Laurentii Heisterii Compendium medicinae practicae, cui praemissa est de medicinae mechanicae praestantia dissertatio*. [Venezia] Venetiis, Remondini, 1763.

⁷⁴ BROOKES, Richard: *Vollständiges Handbuch der ganzen praktischen Arzneygelahrtheit aus den Schriften der berühmtesten Aerzte und den Werken der gelehrten Gesellschaften zusammengetragen, in Ordnung gebracht und mit einer Einleitung versehen*. Berlin, A. Wever, 1771–1773.; BUCHOZ, Pierre-Joseph: *Manuel de médecine pratique, royale et bourgeoise; ou pharmacopée tirée des trois regnes, appliquée aux maladies des habitants des villes*. Paris, J. P. Costard, 1771.; CULLEN, William: *Materia medica, oder Lehre von den Arzneymitteln. Mit eignen neuen Verbesserungen und Vermehrungen des Verfassers*. Leipzig, Weygand, 1781.; PLENCK, Joseph Jakob von: *Toxikologie, oder Lehre von den Giften und Gegengiften*. Wien, R. Gräffer, 1785.

and célja az volt a kötet megírásával, hogy olyan kiadványt adjon a gyakorló orvosok kezébe, melynek segítségével a szegényebb pácienseknek is megfelelő gyógykészítményeket tudnak a kezükbe adni.⁷⁵ Fellelhetők a gyűjteményben a mindennapi orvosi munkához elengedhetetlen gyógyszerjegyzékek, -listák: több osztrák és magyar árjegyzéket használt (1765, 1775, 1777, 1780, 1814, 1834, 1843), 1795-ből és 1800-ból pedig katonai/tábori gyógyszerjegyzékek is fellelhetők.⁷⁶ Érdekességgként érdemes megemlíteni azt a Szentpéterváron kiadott haditengerészeti gyógyszerjegyzéket, melyet talán még oroszországi útján vásárolhatott Patkovics József.⁷⁷ De kiemelhető az a német kiadású kötet, mely a gyógyszerek mellett kémiai táblázatokkal is közöl, de foglalkozik a gyógyszerárak ellenőrzésével is, ez Patkovicsnak, aki a tisztifőorvosi tisztet is betöltötte, felettébb hasznos olvasmány lehetett.⁷⁸ Szintén a gyógyszerárak és gyógyszerek ellenőrzésével foglalkozik Wenzel Streinz könyve.⁷⁹ Találunk a kötetek között egy olyan tanulmányt is, amely az állami gyógyszerkönyvben található gyógyszerek szennyeződésével, illetve hamisításával foglalkozik.⁸⁰

Több gyógynövényekkel, azok gyógyászati hasznosításával kapcsolatos kötet is gazdagította a gyűjteményt.⁸¹ Néhány érdekes gyógymódot tartalmazó kötetet is leemelhettek a polcokról az érdeklődő orvosok, így például a dióhéj „örömbetegséget” (szifiliszt) és más súlyos bajokat gyógyító hatásáról,⁸² vagy a Dél-Amerikában őshonos ratanhia nevű gyógynövényről írt kö-

⁷⁵ HUFELAND, Christoph Wilhelm: *Armen-Pharmakopöe. Zugleich eine Auswahl bewährter Arzneimittel und Arzneiformeln*. Berlin, G. Reimer, 1832.

⁷⁶ *Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco-Viennense, in quo hodierna die usualiora medicamenta secundum artis regulas componenda visuntur*. [Wien] Vindobonae 1765, J. T. Trattner, 1765.; *Pharmacopoea Austriaco-provincialis*. [Wien] Viennae, J. T. Trattner, 1775.; *Taxa medicamentorum in Pharmacopoea Austriaco-provinciali contentorum. Taxe der, in der österreichischen Provincial-Pharmakopoe enthaltenen Arzneien*. Wien, J. T. Trattner, 1777.; *Pharmacopoea Austriaco-provincialis*. [Wien] Viennae, J. T. Trattner, 1780.; *Pharmacopoea Austriaco-provincialis emendata*. [Wien] Viennae, C. F. Wappler, 1794.; *Pharmacopoea Austriaca*. [Wien] Vindobonae, Kupffer, 1814.; MEYER, Carl Joseph: *Handbuch der Pharmakologie als Erläuterung aller in der österr[eichischen] Pharmakopöe vom J[ahr] 1834 enthaltenen Arzneimitteln*. [Köszeg] Güns, C. Reichard, 1835.; *Pharmacopoea Austriaca*. [Wien] Vindobonae, Typis Caes. Reg. Aulae et Status Typographiae Oesterreichische, 1834.; *Taxa medicamentorum pro Regno Hungariae et Partibus eidem annexis*. - *Gyógyszerek árszabása Magyar Ország és hozzá kapcsolt tartományaihoz alkalmazva*. [Buda] Budae 1843, typis Typ. Reg. Universitatis Hungaricae, 1843.; *Pharmacopoea Austriaco-castrensis*. [Wien] Viennae, Patzowsky, 1795.; *Militär-Pharmakopöe*. Wien, C. Schaumburg, 1800.

⁷⁷ BACHERACHT, Andreas Heinrich: *Pharmacopoea navalis Rossica. Aut catalogus omnium necessariorum medicamentorum, quae secundum ordinem navium classicarum pro itinere semestri in scrinio navali habere oportet revisa et approbata a Collegio Medico Imperiali*. [Sankt Petersburg] Petropoli, [s. n.], 1784.

⁷⁸ EBERMAIER, Johann Christoph: *Pharmacognostische Tabellen, oder tabellarische Übersicht der Kennzeichen der Ächtheit und Güte so wie der fehlerhaften Beschaffenheit, der Verwechselungen und Verfälschungen sämtlicher bis jetzt gebräulichen einfachen, zubereiteten und zusammen gesetzten Arzneimittel ... Nebst einer praktischen Anweisung zu einem zweckmässigen Verfahren bei der Visitation der Apotheken und einem Verzeichnisse der gebräulichsten chemischen Reagentien*. Leipzig, J. A. Barth, 1827.

⁷⁹ STREINZ, Wenzel M.: *Anleitung zur Untersuchung der Apotheken, vorzüglich aber zur Prüfung der Aechtheit und Güte der Arzneien*. Prag, Kronberger, 1825.

⁸⁰ KRZISCH, Joseph Friedrich: *Praktisches Handbuch zur Ausmittlung aller Verunreinigungen und Verfälschungen der in der Landes-Pharmakopoe vom Jahre 1836 erhaltenen chemischen Heilmittel*. Wien, Ueberreuter, 1841.

⁸¹ BERG, Peter Jonas: *Materia medica e regno vegetabili, sistens simplicia officinalia, pariter atque culinaria. Secundum systema sexuale, ex autopsia et experientia fideliter digessit Petrus Jonas Bergius*. [Stockholm] Stockholmiae, P. Hesselberg, 1782.

⁸² FRIDERICH, Joseph Ferdinand: *Das Pollinische Decoct, und die reinigende Wirkungen der welschen Nusschalen wider die Lustseuche und mehrere schwere Krankheiten*. Wien, A. A. Patzowsky, 1794.

tetet.⁸³ Anton Störck több növény (szellőrózsa, csomorika, iszalag, beléndek, őszi kikerics, maszlag, sisakvirág) gyakorlati orvosi hasznosításáról írt munkákat.⁸⁴

Patkovics tisztifőorvosként felelősséggel tartozott a város lakosságának egészségéért, a megfelelő közegészségügyi viszonyok megteremtéséért és megtartásáért, s tudását szakirodalom olvasásával is minden bizonnal igyekezett gyarapítani. Megjelennek könyvtárában egy új tudományterület, az orvosi rendészet, törvényszéki orvostan kötetei is: Christian Ehrenfreund Eschenbach, Huszty Zakariás Teofil, Johann Cristian Friedrich Scherf, Joseph Bernt és Ernst Benjamin Hebenstreit munkái.⁸⁵ Szintén közegészségüggyel kapcsolatos kérdéseket taglal Jean de Carro fertőtlenítéssel, füstöléssel foglalkozó könyve.⁸⁶ A közegészségügy egyik legfontosabb területe a járványokkal kapcsolatos megelőzés, a járványok elleni védekezés feladata, elég, ha az 1831-es nagy magyarországi kolerajárványra gondolunk, mely a déldunántúli területeket is erősen érintette. Több járványos betegséggel foglalkozó munkát is találunk a gyűjteményben. Néhány egzotikus betegséggel foglalkozó kötet, mint egy spanyol orvos sárgalázról írott műve⁸⁷ mellett a gyakorlatban jobban hasznosítható művek azok, melyek a kolerával, pestissel foglalkoznak. A bécsi kolerajárvánnyal kapcsolatos gyakorlati információkat közöl Anton Dominik Bastler könyve, míg a párizsi járványról Fabre könyve tudósít.⁸⁸ A bécsi járványvédelemről értekezik Joseph Johann Knolz.⁸⁹ A kolera hideggel való

⁸³ KLEIN: *Abhandlungen und Versuche über die Ratanhia*. Stuttgart –Wien 1819, F. C. Löffl – C. Gerold, 1819.

⁸⁴ STÖRCK, Anton: *Libellus de usu medico pulsatillae nigraeantis*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1771.; STÖRCK, Anton: *Libellus, quo demonstratur: Cicutam non solum usu interno tutissime exhiberi, sed et esse simul remedium valde utile in multis morbis, qui huc usque curatu impossibiles dicebantur*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1761.; STÖRCK, Anton: *Libellus quo demonstratur: herbam, veteribus dictam Flammulam Jovis posse tuto et magna cum utilitate exhiberi aegrotantibus*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1769.; STÖRCK, Anton: *Libellus quo demonstratur: stramonium, hyosciameum, aconitum non solum tuto posse exhiberi usu interno hominibus, verum et ea esse remedia in multis morbis maxime salutifera*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1762.; STÖRCK, Anton: *Libellus quo demonstratur: colchici autumnalis radicem non solum tuto posse exhiberi hominibus, sed et ejus usu interno curari quandoque morbos difficillimos, qui aliis remediis non cedunt*. [Wien] Vindobonae, J. T. Trattner, 1763.

⁸⁵ ESCHENBACH, Christian Ehrenfreund: *Medicina legalis brevissimis comprehensa thesibus, in usum auditorii conscripta*. [Rostock] Rostochi, Johann Christian Kopp, 1746.; HUSZTY Zakariás Teofil: *Diskurs über die medizinische Polizei*. [Pozsony] Pressburg – Leipzig, A. Löwe, 1786.; SCHERF, Johann Christian Friedrich: *Archiv der medizinischen Polizey und der gemeinnützigen Arzneikunde*. Leipzig, Weygand, 1783–1785.; HEBENSTREIT, Ernst Benjamin Gottlieb: *Lehrsätze der medizinischen Polizeiwissenschaft*. Leipzig, Dyk, 1791.; BERNT, Joseph: *Systematisches Handbuch der gerichtlichen Arzneikunde; zum Gebrauch für Aerzte, Wundärzte, Rechtsgelehrte und zum Leitfaden bei öffentlichen Vorlesungen*. Wien, J. B. Wallishausser, 1834.

⁸⁶ CARRO, Jean de: *Anleitung zur Errichtung einer Räucherungsanstalt und zur Anwendung der Schwefelräucherungen insbesondere (in vier Nachrichten)*. Wien, [s. n.], 1818.

⁸⁷ AREJULA, Juan Manuel de: *Kurze und fassliche Darstellung des ansteckenden gelben Fiebers, welches epidemisch in Malaga herrscht, und der Symptomen, die es begleiten. Nebst der Heilmethode, welche dawider angewendet wurde*. Wien, A. Doll, 1804.

⁸⁸ BASTLER, Anton Dominik: *Die Cholera in Wien. Ein Beytrag zur Lösung der wichtigen Fragen: Worin besteht das wahre Wesen dieser Krankheit? zur allgemeinen Beruhigung mitgetheilt von ...* Wien, A. Strauss's Witwe, 1832.; FABRE, Antoine-Hippolyte-Francois: *Die Cholera in Paris, oder Leitfaden für praktische Aerzte zur Erkenntniss und Behandlung dieser Krankheit*. Mannheim, Buchdruckerei des kath. Bürger-Hospitals, 1832.

⁸⁹ KNOLZ, Joseph Johann: *Darstellung der Brechruhr-Epidemie in der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien, wie auch auf dem flachen Lande in Oesterreich unter der Enns in den Jahren 1831 und 1832 nebst den dagegen getroffenen Sanitäts-polizeylichen Vorkehrungen*. Wien, Mayer & Comp., 1834.

megelőzéséről pedig Friedrich Müller könyvében olvashatók javaslatok.⁹⁰ A pestissel és tifusszal, illetve a járványmegelőzéssel foglalkozik Johann Valentin von Hildenbrand munkája. A járványok leküzdésében nagy segítséget jelenthetnek a védőoltások. Tudjuk, hogy Patkovics maga is részt vett a himlő elleni oltások beadásában. De szakirodalmat is gyűjtött erről, öt kötet foglalkozik ezzel a témával könyvtárában.⁹¹

Nemcsak az emberekre, hanem az állatokra veszélyes járványokkal is foglalkozott, ehhez ad tanácsokat marhavész esetére Anton Koczian műve.⁹² Fontos alapmunka Tolnay Sándor, a magyar állatorvoslás professzorának latin nyelvű, járványos állatbetegségeket is taglaló könyve, valamint Johann Emanuel Veith és Johann Gottlieb Wolstein hasonló tematikájú kézikönyve.⁹³

Több egészségmegőrzéssel kapcsolatos könyvet is vásárolt Patkovics orvosi könyvtára részére. Philipp Karl Hartmann ételszabályokkal, életmóddal kapcsolatos elvekkel foglalkozik az egészség, a fizikai és mentális erő fenntartása céljából.⁹⁴ Szintén az egészséges életmóddal és táplálkozással foglalkozik Hufeland két másik kötete.⁹⁵ A betegségek megelőzésének is fontos eleme az egészséges életmód, Heinrich Felix Paulizky könyvében olvashatunk erről.⁹⁶ A hosszú élettel foglalkozik és 85–100 éves emberek példáját is bemutatja Johann Samuel Schröter.⁹⁷

⁹⁰ MÜLLER, Friedrich: *Die Cholera und die Anwendung der Kälte als einfachstes Schutz- und Haupt-Heilmittel derselben mit Berücksichtigung der durch die Untersuchung mit dem Horschrohre erhaltenen Resultate*. Wien 1832, F. Beck, 1832.

⁹¹ AIKIN, Charles Rochemont: *Kurze Uebersicht der wichtigsten Erfahrungen über die Kuhpocken*. Pest, J. Leyrer, 1802.; CARENO, Aloys von: *Belehrung an das Volk, um sich vor der Ansteckung der Blattern zu hüten. Nebst praktischer Anleitung zur Einimpfung derselben*. Wien, Camesina und Comp., 1797.; CARRO, Jean de: *Beobachtungen und Erfahrungen über die Impfung der Kuhpocke*. Wien, Kurtzbek, 1801.; SCHLUETER, Friedrich: *Pockenbuch oder höchstnöthiger und bewährter Unterricht an alle Ältern, deren Kinder die Pocken noch nicht gehabt haben*. Braunschweig, [s. t.], 1798.; TISSOT, Simon André: *Abhandlungen über die Einpropfung der Blattern, zum gemeinnützigen Gebrauch besonders herausgegeben, nebst einer Vorrede von den Vortheilen, welche die Staaten von der Arzneikunst erwarten können, und wie nöthig es sey, dass Fürsten die Aufnahme der Arzneikunst befördern*. Leipzig, C. F. Schneider, 1778.

⁹² KOCZIAN, Anton: *Prüfung der Ursachen von der Hornviehseuche, mit dem Vorschlage auf was für Art derselben am sichersten Einhalt gethan werden könne*. Wien, J. Kurzböck, 1769.

⁹³ TOLNAY Sándor: *Artis veterinariae compendium pathologicum. De cognoscendis, curandis animalium epidemico-contagiosis, et praecipuis sporadicis morbis*. [Pest] Pestini – [Pozsony] Posonii – [Leipzig] Lipsiae, J. M. Landerer, 1799.; VEITH, Johann Emanuel: *Handbuch der Veterinärkunde in besonderer Beziehung auf die Seuchen der nutzbarsten Haussäugethiere, für Physiker, Kreischirurgen, Thierärzte und Ökonomen*. Wien, A. Strauss, 1831.; WOLSTEIN, Johann Gottlieb: *Das Buch von den Seuchen und Krankheiten des Hornviehes, der Schaaf und der Schweine für die Einwohner auf dem Lande*. Wien, G. Trummer, 1791.

⁹⁴ HARTMANN, Philipp Karl: *Glückseligkeitslehre für das physische Leben des Menschen, oder die Kunst das Leben zu benutzen und dabey Gesundheit, Schönheit, Körper- und Geistestärke zu erhalten und zu vervollkommen*. Dessau – Leipzig, G. Voss, 1808.

⁹⁵ HUFELAND, Christoph Wilhelm: *Die Kunst das menschliche Leben zu verlängern*. Frankfurt – Leipzig, [s. n.], 1798.; HUFELAND, Christoph Wilhelm: *Ueber die Natur, Erkenntnissmittel und Heilart der Skrofelkrankheit*. Wien, A. Doll, 1810.

⁹⁶ PAULIZKY, Heinrich Felix: *Anleitung für Landleute zu einer vernünftigen Gesundheitspflege, worin gelehret wird, wie man die gewöhnlichsten Krankheiten durch wenig und sichere Mittel ... verhüten und heilen kann*. Frankfurt am Main, [Andreä], 1806.

⁹⁷ SCHRÖTER, Johann Samuel: *Das Alter und untrügliche Mittel alt zu werden, nebst eilf tausend sieben hundert und neunzig Beyspielen von Personen, welche achtzig bis hundert und neunzig Jahre alt geworden sind*. Berlin, [Gädicke], 1808.

Kiemelkedően fontos lehetett Patkovics József számára a balneológiával, a gyógyvizekkel és gyógyfürdőkkel kapcsolatos szakirodalom, mintegy 23 ilyen mű gazdagítja könyvtárát. Hiszen Harkánnyal kapcsolatos kutatásai, munkája során is haszonnal forgathatta ezeket a könyveket. Kitaibel Pál jelentős művét, mely a magyarországi gyógyvizekkel foglalkozik már bemutattuk. Szintén összefoglaló jellegű az a munka, mely 1834-ben jelent meg és Magyarország, Erdély, Horvátország és Szlavónia fürdőhelyeit, gyógykútjait mutatja be.⁹⁸ 1837-ben jelent meg az a mű, amelynek címében is megjegyzik, hogy orvosok és gyógyulni vágyók számára gyűjtötték össze Magyarország leglátogatottabb fürdőhelyeit és a gyógyvizeinek orvosi javallatait.⁹⁹ Jelentős mű Heinrich Johann Nepomuk Crantz írása, melyben Ausztria-Magyarország gyógyvizeiről érkező jelentéseket dolgozott fel. Leírásaiban részletesen bemutatta a budai, pöstyéni, stubnyai, mehádiai és trencsénteplici gyógyforrásokat, sőt azok kémiai elemzését is közli. Művének előbeszédében megállapítja, hogy a magyarországi fürdők ugyan kiválóak, de nem elég ismertek, ezért járnak sokan külföldi fürdőkbe a hazaiak helyett.¹⁰⁰ Szintén összefoglaló jellegű munka Koch Eduard műve, mely Csehország, Ausztria, Morvaország és Magyarország – köztük már a harkányi – gyógyfürdők bemutatását tartalmazza.¹⁰¹ Heinrich Matthias Marcard a gyógyfürdőkben végzett terápiákkal foglalkozik művében.¹⁰² Emil Ossan európai kitekintése is a gyógyfürdőket, gyógyforrásokat és a terápiás lehetőségeket veszi végig.¹⁰³

Több olyan kötet is található a gyűjteményben, melyet ma útikönyvként jelölhetnénk meg. Azonban ezeket a fürdőismertetőket az orvosok is haszonnal forgathatták, hiszen leírásokat, ajánlásokat is tartalmaznak arra vonatkozóan, hogy milyen a helyi gyógyvíz összetétele, a fürdőorvosok mely betegségekre tartják alkalmazhatónak kúra formájában, de természetesen azok a praktikus információk sem elhanyagolhatók, melyek a szállásra, étkezésre, látnivalókra vonatkoznak. Így az orvosok könnyebben tudták betegeiket a megfelelő fürdőhelyre irányítani ezen kiadványok segítségével. Patkovics gyűjteményében találunk Herkulesfürdő-

⁹⁸ *Ausführliche Beschreibung sämmtlicher Mineral-Bäder, Gesundbrunnen und Heilquellen des Königreiches Ungarn, Croatien, Slavonien, und Siebenbürgen.* [Kassa] Kaschau, Carl Werfer, 1834.

⁹⁹ *Die berühmtesten und besuchtesten Bäder und Gesundbrunnen von Ungarn, ihre Eigenschaften, Heilkräfte und Gebrauchsweise. Nach den besten Quellen und eigenen Untersuchungen für Aerzte und Heilbedürftige dargestellt.* Wien, A. Strauss's Witwe, 1837.

¹⁰⁰ CRANTZ, Heinrich Johann Nepomuk von: *Gesundbrunnen der Oesterreichischen Monarchie.* Wien, Joseph Gerold, 1777.

¹⁰¹ KOCH, Eduard Joseph: *Abhandlung über Mineralquellen in allgemein wissenschaftlicher Beziehung und Beschreibung alles in der Oesterreichischen Monarchie bekannten Bäder und Gesundbrunnen, in topographischer, historischer, physikalisch-chemischer und medicinischer Beziehung.* Wien, A. Pichler, 1843.

¹⁰² MARCARD, Heinrich Matthias: *Über die Natur und den Gebrauch der Bäder.* Wien, van Ghelen, 1798.

¹⁰³ OSANN, Emil: *Physikalisch-medicinische Darstellung der bekannten Heilquellen der vorzüglichsten Länder Europa's.* Berlin, F. Dümmler, 1829–1832.

¹⁰⁴ STADLER, Johann Michael: *Versuche über die uralten römische Herkulesbäder auf allerhöchste Verordnung von...* Wien, J. Gerold, 1776.; ARMING, Friedrich Wilhelm: *Jod- und Lithionhältige Salzquelle zu Hall bei Kremsmünster in Oberösterreich. Versuch einer Darstellung der Wirkung dieses Wassers als Bad- und Gesundbrunnen.* Wien, J. P. Sollinger, 1834.; EBLE, Burchard: *Die Bäder zu Gastein. Ein monographischer Versuch. (Ded. ad Johann Ladislaus Pyrker.)* Wien, L. Grund, 1834.; LANGER, Leopold: *Die Heilquellen des Thales Gleichenberg in der Steiermark.* [Graz] Gratz, E. Ludewig, 1836.; SCHREIBER, Alois Wilhelm: *Baaden im Grossherzogthum mit seinen Bädern und Umgebungen.* [Karlsruhe] Karlsruhe, [Frölich], 1804.; STÖHR, August Leopold: *Kaiser-Karlsbad im Jahre 1822. Ein Handbuch für Kurgäste und andere Freunde dieses weitberühmten Badeorts.* [Karlový Vary] Karlsbad – Leipzig, Frankeck - C. H. F. Hartmann, 1822.; WIRER VON RETTENBACH, Franz: *Ischl und seine Soolenbäder.* Wien, A. Strauss, 1826.; ZITTERLAND, Wilhelm F.: *Aachen's*

ról, Kremsmünsterről, Bad Gasteinről, Gleichenbergről, Baden-Badenről, Karlsbadról, Bad Ischlról, Aachenről, Baden bei Wienről és Rohitschról¹⁰⁴ szóló írásokat. A vízkúrákkal kapcsolatban érdemes kitérni a gyűjtemény hidroterápiával kapcsolatos műveire is. A hidroterápia, vagy vízgyógyászat a víz gyógyhatását és terápiás lehetőségeit foglalja magába, három ilyen témájú kötet található a könyvtárban.¹⁰⁵

Patkovics Józsefet bizonyára érdekelte a homeopátiás orvoslás tudománya, hiszen hét ilyen könyv is gyarapította könyvtárát, több német szerző művei és két, a témával foglalkozó lexikon.¹⁰⁶ Carl Caspari, a homeopátiás orvoslás úttörőjének három könyve is megtalálható itt. Az egyik laikusoknak íródott, akik az orvosoktól távol is gyógyítani szeretnék családtagjait, a másik két kötet pedig az orvosok és gyógyszerészek számára írott homeopátiás kézikönyv.¹⁰⁷

Meglepően sok, hét könyv foglalkozik a hipochondriával, ezen belül Jean Pierre Faltret egy műve és Johann Kämpf könyve a hipochondria megszüntetésének és kezelésének lehetséges módjait taglalja.¹⁰⁸ Pierre Pomme munkája az idegbetegségek, a hisztéria és a hipochondria kapcsolatát, míg Johann Müller Valentin könyve a hipochondria és migrén összefüggéseit vizsgálja.¹⁰⁹

heisse Quellen. Ein Handbuch für Aerzte, so wie ein unentbehrlicher Rathgeber für Brunnengäste. Aachen – Leipzig, J. A. Mayer, 1836.; SCHENCK, Karl: *Abhandlung von den Bädern der landesfürstlichen Stadt Baaden in Niederösterreich. Nebst zweyjährigen Beobachtungen über die vorgekommenen Krankheiten der Badgäste.* Wien, M. A. Schmidt, 1791.; MACHER, Mathias: *Physikalisch-medicinische Beschreibung der Sauerbrunnen bey Rohitsch in Steyermark mit Anleitung zum Gebrauche derselben an der Heilanstalt für Cur-Gäste.* Wien – [Graz] Gratz, Gedruckt bey J. P. Sollinger, 1823.

¹⁰⁵ *Das Ganze der Heilkunst mit kaltem Wasser oder deutliche Anweisung, die meisten und gefährlichsten Krankheiten der Menschen auf die sicherste Weise durch den Gebrauch des kalten Wassers schnell und gründlich zu heilen.* Leipzig, Geibel, 1834.; *Ueber die äusserliche Anwendung des kalten Wassers in hitzigen Fiebern.* Berlin, G. Reimer, 1823.; FABRICIUS, Friedrich Gottfried Andreas von: *Das Ganze der Heilkunst mit kaltem Wasser oder deutliche Anweisung, die meisten und gefährlichsten Krankheiten der Menschen auf die sicherste Weise durch den Gebrauch des kalten Wassers schnell und gründlich zu heilen: nebst einem Anhang enthaltend eine Auswahl von Krankengeschichten...* Leipzig, Karl Geibel, 1834.

¹⁰⁶ HAHNEMANN, Samuel: *Organon der Heilkunst.* Dresden, Arnold, 1819.; HAAS, Johann Ludwig: *Repertorium für homöopathische Heilungen und Erfahrungen in alphabetischer Ordnung gesammelt von...* Leipzig, Ludwig Schumann, 1834.; *Universal-Lexikon der practischen Medicin und Chirurgie. Erfahrungen aus dem Gebiete der Homöopathie bereichert von einem Vereine deutscher Aerzte.* Leipzig, H. Franke, 1835–1848.; FICKEL, Karl Wilhelm: *Direkter Beweis von der Nichtigkeit der Homöopathie als Heilsystem.* Leipzig, F. A. Leo, 1840.

¹⁰⁷ CASPARI, Carl: *Meine Erfahrungen in der Homöopathie. Vorurtheilsfreie Würdigung des Hahnemannschen Systems, als Versuch dasselbe mit den bestehenden Heilmethode zu vereinigen.* Leipzig, C. H. F. Hartmann, 1823.; CASPARI, Carl: *Homöopathisches Dispensatorium für Aerzte und Apotheker.* Leipzig, Baumgärtner, 1825.; CASPARI, Carl: *Homöopathischer Haus- und Reisearzt. Ein unentbehrliches Hülfsbuch für Jedermann, insbesondere alle Hausväter, welche auf dem Lande, entfernt von ärztlicher Hülfe, wohnen.* Leipzig, Baumgärtner, 1835.

¹⁰⁸ FALRET, Jean Pierre: *Betrachtungen über die Hypochondrie ihre Ursachen, über den Sitz und die Behandlung dieser Krankheit, und über die Mittel ihre Fortschritte zu hemmen und ihre Entstehung vorzubeugen.* Leipzig, Industrie-Comptoir, 1822.; KÄMPF, Johann: *Für Aerzte und Kranken bestimmte Abhandlung von einer neuen Methode, die hartnäckigsten Krankheiten, die ihren Sitz im Unterleibe haben, besonders die Hypochondrie, sicher und gründlich zu heilen.* [Frankenthal], Gegel, 1788.

¹⁰⁹ POMME, Pierre: *Abhandlung von den hysterisch- und hypochondrischen Nerven-Krankheiten beider Geschlechter, oder von den Vapeurs, in welcher man bemühet ist, mit einer gründlichen Theorie eine auf Wahrnehmung gegründete Heilungsart zu verbinden.* [Wrocław] Breslau – Leipzig, J. E. Meyer, 1775.; MÜLLER, Johann Valentin: *Praktische Bemerkungen über die Kur des halbseitigen Kopfwehes oder sogenannten Migraine mit beigefügten diätetischen Vorschriften und bewährten Arzneimitteln für Nervenkranken und Hypochondristen.* Frankfurt am Main, bei Heinrich Brönner, 1813.

Patkovics József könyvtárában a fent bemutatott orvosi részdiszciplínák kötetei mellett kisebb számban található sebészeti, szülészeti-nőgyógyászati, bőrgyógyászati, szemészeti, tüdőgyógyászati munkák is.

A Patkovics-könyvtár helye a korszak orvosi könyvgyűjteményei között

A 18. század végén nyitották meg kapuikat azok a széles nyilvánosság számára is hozzáférhető – főként püspöki alapítású – könyvtárak, melyekben az orvostudományi munkák jelentős számban elérhetőek voltak. Elsőként ki kell emelni a Patkovics-gyűjteményt későbbiekben befogadó Klimó Könyvtárat. Klimó püspök – bár egyetemalapítási tervében nem számolt orvosi fakultás indításával – hangsúlyt helyezett arra, hogy orvostudományi művek is beszerzésre kerüljenek. Klimó nem bibliofil ritkaságok beszerzésére törekedett, hanem egy, az oktatásban – akár egyetemi szinten is – jól használható tudományos könyvtárat kívánt létrehozni, s ennek részét képezték a medicina tudományának kötetei is. Az állomány katalógusainak áttekintése során láthatjuk, hogy külön tematikai egységet képeztek az orvoslással foglalkozó művek. A püspöki könyvtár 1830-ban készült katalógusaiban mintegy 1185 címleírást találunk a tárgykörben. Az *orvostudomány eredete* címszó alá ókori klasszikus szerzők művei mellett általános orvostudományi munkák kerültek felsorolásra. A részdiszciplínák között anatómiai, fiziológiai, dietetikai, patológiai (kiegészítve a halál válfajaival), balneológiai, sebészeti, szülészeti, igazságügyi orvostani, terápiás, népi gyógyászattal és állatorvoslással foglalkozó műveket találunk. Emellett orvosi lexikonok, szótárak is kiegészítik a gyűjteményt.¹¹⁰ Ezt a már meglévő jelentős állományt gyarapította tovább Patkovics ajándéka, mely egyrészt kiegészítette az alapállományt, másrészt új témákkal (pl.: homeopátia, hipochondria, hidroterápia) és a friss, modern szakirodalommal gazdagította azt. Az átadott Patkovics-könyvtár mennyiségileg is jelentős volt, hiszen a közel 1000 db-os, több mint 420 címet kitevő gyűjtemény jelentősen megnövelte a könyvtár orvostudományi műveinek számát.

Eszterházy Károly egri püspök az általa alapított Líceum könyvtárába orvostudományi munkákat is beszerzett, az enciklopédikus könyvtár kialakításának célja mellett elsősorban az itt rövid ideig működő, Markhot Ferenc nevéhez köthető orvosi képzés igényeit is igyekezett kiszolgálni ezzel. Láthatjuk, hogy a két könyvtár sok hasonlóságot mutat e szempontból, de gyűjteményük összetételében is, hiszen Eszterházy sem bibliofil gyűjtő volt, ő is az oktatás és kutatás számára vásároltatta meg könyvtárába a műveket. A könyvtár orvosi állománya itt is a katalógusok alapján mérhető fel, az 1780-as évek közepéig 335 mű (452 kötet) állt az orvosi képzés szolgálatában. A klasszikus ókori görög-római írók, az arab orvostudomány és a középkori európai orvoslás képviselői mellett a felvilágosodás korának és a bécsi iskola legjelentősebb szerzőinek művei is helyet kaptak a polcokon.¹¹¹

A főúri és magángyűjteményekre is érdemes kitekinteni, hiszen Patkovics gyűjteményének nagysága jobban értékelhető akkor, ha nem nagy püspöki gyűjteményekkel vetjük össze. A főúri gyűjtemények léptéke sem mérhető egy vidéki tisztifőorvos könyvtárához, de ebben az esetben sem kell Patkovicsnak szégyenkeznie. Hiszen ha megnézzük a korszak egyik jelentős

¹¹⁰ KOKOVAI – POHÁNKA 2008. 19–21.

¹¹¹ GÁL 2010

főúri gyűjteményét, a Ráday Pál és Gedeon által létrehozott könyvtárban az 1790-es években készült katalógus alapján 350 orvostudományi munka volt található. A Rádayak könyvgyűjteményei között orvosi végzettségűeket is találunk (Szatmári Paks Pál, Gyarmathi Sámuel, Weszprémi István, Nagy Sámuel), talán ők is ösztönözhatték az orvosi munkák beszerzését.¹¹²

A 18. század végén már megjelennek a tudós-könyvtárak, szakmai könyvgyűjtemények, köztük az orvostudománnyal foglalkozók gyűjteményei is. A gyűjtemények nagysága általában pár száz kötet, de néhány nagyobb gyűjteményben egy-két ezer mű is megtalálható volt. A már említett Weszprémi Istvánnak 650, Kazzay Sámuel gyógyszerésznek 600 kötetes könyvtára volt. Trnka Vencelnek, a nagyszombati egyetem oktatójának ezer kötetes gyűjteménye volt.¹¹³ Patkovics gyűjteménye is ezen magángyűjtők könyvtárainak sorába tartozik, gyűjteményének nagysága is hasonló azokéhoz. A magángyűjtők könyvtárai aztán egy-egy orvosi társulat, egyesület vagy egyetem könyvtárába, vagy, ahogy Patkovics esetében láttuk, a város nyilvános könyvtáraként működő és oktatási célokat is szolgáló könyvgyűjteményébe kerül.

Összegzés

Patkovics József pécsi tisztifőorvos könyvadománya olyan könyvanyaggal gyarapította a püspöki könyvtár gyűjteményét, mely a korszak vidéki könyvtárainak közötti összehasonlításban is unikális anyagnak minősül, hiszen egy igen jelentős orvosi könyvtárat ajándékozott városának. Gyűjteménye az orvostudomány teljességét lefedte, valamennyi orvosi részdiszciplína művelője találhatott magának tudományos igényű és jobbára friss eredményeket bemutató műveket a polcokon. Adománya azért is jelentős, mert orvos kollégái számára kívánta kölcsönzéssel biztosítani, hogy kezükbe vehessék ezeket a műveket. A könyvtár működtetőjét, a pécsi egyházmegyét dicséri az, hogy élni tudott ezzel a lehetőséggel, és ily jelentős részgyűjteménnyel gazdagították a könyvtár állományát.

Források

HAAS 1845	HAAS Mihály: <i>Baranya – Emlékirat, melyet a Pécsen MDCCCXLV aug. elején összegyűlt magyar orvosok és természetvizsgálóknak kedveskedik nagykeri Scitovszky János</i> . Pécs, Lyceum Nyomda, 1845.
HALÁSZ 1846	HALÁSZ Geiza: A magyar orvosok és természetvizsgálók Pécsen tartott 6-dik nagygyűlése orvos-szaki működéseiről. <i>Orvosi Tár</i> IX. köt. (1846):9. 135–141.
ORVOSI TÁR 1833	A' magyar és erdélyi gyógyvizek. <i>Orvosi Tár</i> (1833):4. 64-79.
PATKOVICH 1811–1853	PATKOVICH József: <i>Tagebuch meiner Kranken von den Jahren... = Kranken-Journal in den Jahren... = Diarium Infirmorum Annorum...</i> Pécs, 1811–1853. [Autográf kézirat, 21 kötet] (Klimo Könyvtár Kézirattár 67070)
PATKOVICH 1828–1829	PATKOVICH József: <i>Krankheits-Geschichten und des Erfolges in denselben, von dem Gebrauche der Mineralquellen in Harkány. Gesammelt in dem Jahr 1828 (-1829). Nachweiser zu den Zweyten 500 Krankheits-Geschichten.</i> [Pécs] 1828–1829. [Autográf kézirat] (Klimo Könyvtár Kézirattár 67071)

¹¹² KAPRONCZAY 2010. 34.

¹¹³ KAPRONCZAY 2010. 34.

- PATKOVICH 1845 PATKOVICH József: *Statistisch-medicinische Beschreibung der K. Freistadt Fünfkirchen*. [Pécs], 1845. [Autográf kézirat] (Klimo Könyvtár Kézirattár 67073)
- PATKOVICS 1825 [PATKOVICS József]: A' Harkányi Ferdők. (Baranya Vármegyében) *Tudományos Gyűjtemény* (1825):12. 13-25.
- PATKOVICS 1846 PATKOVICS József: *A' harkányi hévvíz és gyógyereje*. Pécs, Lyceum Nyomda, 1846.
- PATKOVICS 1846a PATKOVICS József: Szabad királyi Pécs városának orvos-statisticai helyirata. In: HÖLBLING Miksa (szerk.): *A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Pécsen tartott hatodik Nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai*. Pécs, Lyceum Nyomda, 1846. 175–187.
- PATKOVICS 1846b PATKOVICS József: Szabad királyi Pécs városának orvos-statisticai helyirata I–II. *Orvosi Tár* X. köt. (1846):12–13. 177–182, 198–206.

Irodalom

- CSEKEY 1957 CSEKEY István: *Harkány*. Pécs, Baranya Megyei Idegenforgalmi Hivatal, 1957.
- CSÓKA-JAKSA 2007 CSÓKA-JAKSA Helga: Patkovics József tevékenysége és könyvtára a Klimó-gyűjteményben. In: POHÁNKA Éva (szerk.): „... használd ezt a könyvtárat ... a haza tisztességére és oltalmára, magad és mások hasznára.” *Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban. Konferencia a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában. 2006. szeptember 26.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem Könyvtára, 2007. 107–117. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 7.)
- DEZSŐ – GERGELY – MOLNÁR 2016 DEZSŐ Krisztina – GERGELY Zsuzsanna – MOLNÁR Dávid: „Jöjjön e forráshoz, egészséget lel itt.” *Gyógyító vizek és fürdőskultúra. Kiállításkatalógus*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, 2016.
[https://issuu.com/tgyo/docs/gyogyito_vizek_kiallitas_kat_2016_] (2020. 03. 26.)
- DEZSŐ 2016 DEZSŐ Krisztina: *Első tudósítások a harkányi gyógyvízről*. 2016.
[<https://tgyoblog.wordpress.com/?s=gy%C3%B3gyf%C3%BCrd%C5%91&search=Go>] (2020. 03. 26.)
- GÁL 2010 GÁL Tibor: Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár orvostudományi könyvei. *Kaleidoscope* 1. (2010):1. 120–153. [<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=40>] (2020. 04. 22.)
- GYÓRY 1900 GYÓRY Tibor (összeáll.): *Magyarország orvosi bibliographiája, 1472-1899. A Magyarországon és hazánkra vonatkozólag a külföldön megjelent orvosi könyveknek kimutatása*. Budapest: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1900. (A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat könyvtára 83.)
- KAPOSI 2010 KAPOSI Zoltán: Gyáripár [Szócikk] In: ROMVÁRY Ferenc (főszerk.): *Pécs Lexikon I.* Pécs, Pécs Lexikon Kft. 2010. 273.
- KAPRONCZAY 2010 KAPRONCZAY Katalin: A magyar medicina történeti emlékei és forrásai. In: KAPRONCZAY Károly (szerk.): *Az orvostörténelem századai*. Budapest, 2010. 20-39.
- KOKOVI – POHÁNKA 2008. KOKOVI Szabina – POHÁNKA Éva: Orvostudományi munkák a Klimó Könyvtár gyűjteményében. In: DEÁK Máté – DEZSŐ Krisztina – KOKOVI Szabina – POHÁNKA Éva (összeáll.): *Az orvoslás évszázadai. Kiállítások a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár, 2008. 19-32.
- MÁRFI 1998 MÁRFI Attila: *Thália papjai Pécsen. A pécsi színjátszás a XVIII. században és a reformkorban*. Pécs, Pro Pannonia Kiadó, 1998.
- MÓRÓ 2001 MÓRÓ Mária Anna (összeáll.): *A Pécsi Egyetemi Könyvtárban őrzött Klimó-könyvtár katalógusa. I. A könyvek szerzői betűrendes katalógusa*. Budapest, Tarsoly Kiadó, 2001. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 1.)

- NAGY 2013 NAGY Imre: *Öttorony. A pécsi irodalmi műveltség a kezdetektől a huszadik századig*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2013.
- NÉMETH 2010 NÉMETH Zsolt: Népeség [Szócikk] In: ROMVÁRY Ferenc (főszerk.): *Pécs Lexikon II*. Pécs, Pécs Lexikon Kft. 2010. 27–32.
- PILKHOFER 2008 PILKHOFER Mónika: *Bányászat és építészet Pécsen a 19-20. században*. Pécs, Pécsi Bányászattörténeti Alapítvány, Pro Pannonia Kiadó, 2008.
- PILKHOFER é.n. PILKHOFER Mónika: A bányászat hatásai Pécsen a 20. század első felében, különös tekintettel az épített környezet alakulására. *Árkadia* 4. [http://arkadia.pte.hu/tortenelem/cikkek/pecsi_banyaszat] (2020. 03. 24.)
- POHÁNKA 2009 POHÁNKA Éva: A Pécsi Püspöki Könyvtár eredeti épülete. In: KOKOVI Szabina – POHÁNKA Éva (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Móró Mária Anna tiszteletére*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár, 2009. 260–272. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 8.)
- POHÁNKA 2011a POHÁNKA Éva: Klimó György élete. In: POHÁNKA Éva – SZILÁGYI Mariann (szerk.): *Klimó György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én Pécsen, Klimó György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Pécs, Pécsi Egyetemi Könyvtár, 2011. 9–14. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 9.)
- POHÁNKA 2011b POHÁNKA Éva: A nyilvános pécsi püspöki könyvtár berendezésének és állományának „rekonstrukciója”. In: POHÁNKA Éva – SZILÁGYI Mariann (szerk.): *Klimó György püspök és kora. Egyház, művelődés, kultúra a 18. században. A 2010. október 14-én Pécsen, Klimó György pécsi püspök születésének 300. évfordulójára megrendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Pécs, Pécsi Egyetemi Könyvtár, 2011. 17–27. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 9.)
- RÉTHLY 1973 RÉTHLY Antal: Patkovich Boldizsár és József tisztiorvosok működése Pécs éghajlatának megismerése érdekében 1781-1854. *Orvostörténeti Közlemények* (1973):66–68. 191–203.
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2012 SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Báró Négyesi Szepes Ignác élete és munkássága. In: MÉREG Martin – MOLNÁR Dávid – Schmelczer-POHÁNKA Éva (szerk.): *„A hazának hű öre és oszlopa” Szepes Ignác pécsi püspök emlékezete. Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban. A 2018. október 4-én rendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Pécsi Egyházmegye, 2019. 9–18. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 17.)
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2019a SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Báró Négyesi Szepes Ignác élete és munkássága. In: MÉREG Martin – MOLNÁR Dávid – Schmelczer-POHÁNKA Éva (szerk.): *„A hazának hű öre és oszlopa” Szepes Ignác pécsi püspök emlékezete. Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban. A 2018. október 4-én rendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Pécsi Egyházmegye, 2019. 9–18. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 17.)
- SCHMELCZER-POHÁNKA 2019b SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: Szepes Ignác, az egyházmegyéket összekötő mecénás könyvtárszervező. Eger – Gyulafehérvár – Pécs. In: MÉREG Martin – MOLNÁR Dávid – Schmelczer-POHÁNKA Éva (szerk.): *„A hazának hű öre és oszlopa” Szepes Ignác pécsi püspök emlékezete. Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban. A 2018. október 4-én rendezett tudományos konferencia tanulmányai*. Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, Pécsi Egyházmegye, 2019. 53–72. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 17.)
- SCHMIDT – SÜLE 2007 SCHMIDT Pál – SÜLE Tamás: *Az irgalmasok pécsi kórházának története*. Pécs, Ház-mester '98 Kft., 2007.
- SÜLE 1996 SÜLE Tamás: Az Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseinek magyarországi története. *Magyar Belorvosi Archivum* (1996):1. 37–42.
- SÜLE 2010 SÜLE Tamás: Patkovics József [Szócikk] In: ROMVÁRY Ferenc (főszerk.): *Pécs Lexikon II*. Pécs, Pécs Lexikon Kft. 2010. 79.

Authority rekordok
Avagy ki kicsoda a katalógusban
Regele Tímea

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont

Pekár Mihály Orvosi és Élettudományi Szakkönyvtár

E-mail: regele.timea@lib.pte.hu

A könyvtári katalógusok egyik legfontosabb tulajdonságának tartom, hogy pontos, egyértelmű és megbízható adatokat tartsanak. Formai feltáróként egyik vesszőparipám az authority rekord, ennek teljességére és hibátlanságára igyekszem a legnagyobb figyelmet fordítani. Miért olyan fontos ez? Mert ennek alapján találjuk meg, ki kicsoda a katalógusban, és nem csak ott. A névazonosságok mellett itt arra is gondolok, hogy az interneten – akár más könyvtári online katalógusokban is – igen könnyű hibás adatokba belefutni, és van, hogy ilyen pontatlanságok miatt már egészen más személyről van szó, mint akit keresünk. A másik ok, hogy a könyvtári katalógusokra, mint legmegbízhatóbb forrásokra tekintenek a felhasználók, hiszen szakemberek készítik (ellentétben például a Wikipédiával, ahol laikus önkéntesek is szerkeszthetnek szócikket), így eleve presztízkérdés kell legyen a katalógusban megjelenő adatok kifogástalansága.

Mikor jó egy authority rekord? Ha személyenként egy van belőle, minden fontos adatot tartalmaz, de nem többet, pontos-teljes-egyértelmű. Amennyiben ez a három feltétel teljesül, nagy baj már nem lehet. A lényeg, hogy a keresett személy egyértelműen beazonosítható, és megtalálható legyen, ez viszont sajnos sok esetben nincs így.

Az első probléma, amivel igen gyakran találkozom, hogy egy személyhez több rekord is tartozik, és ezek a rekordok sokszor el is térnek egymástól (például meglévő adatokban vagy azok hiányában). Ilyenkor érdemes összevonni ezeket a rekordokat, és a meglévő adatok alapján a lehető legteljesebben kiegészíteni azt, amelyiket véglegesítjük. Természetesen mindig le kell ellenőrizni, hogy az adott rekordok valóban ugyanahhoz a személyhez tartoznak-e, hiszen előfordul névazonosság is. Az egyértelműsítő adatok (például a születési dátum) ezekben az esetekben a legfontosabbak.

A második feltételnél kérdés, kinek mi a fontos adat. Ebben nagy eltéréseket tapasztaltam a különböző könyvtárak között: míg a leggyakoribb, hogy az életrajzi adatokat a legtöbb helyen igyekeznek megadni, addig például az LOC (Library of Congress) a tudományos fokozatokat tartja fontosnak, amennyiben van ilyen, valamint azt, hogy az illető melyik nagy cég vagy egyetem munkatársa. Eltérő az is, hogy a foglalkozást, származást, egyéb hasonló adatot hol, milyen mértékben tartanak fontosnak, vagy sem.

A harmadik kritériumnál leginkább akkor adódhat probléma, ha az adat nem pontos. Erre számtalan alkalommal láttam példát, és a leggyakoribb ok, hogy az internet használatával bármilyen félreütésből, figyelmetlenségből adódó hibás adat az ellenőrzés nélküli másolással pillanatok alatt elterjedhet, és sok esetben emiatt a legtöbb helyen ez a hiba fog szerepelni,

nem pedig a helyes adat, amit ezek után már igen nehéz, néha szinte lehetetlen megtalálni és mindenütt kijavítani.

A felsorolt problémákkal kapcsolatban azonnal felmerülhet a kérdés, hogy hogyan lehet egy személynek egyszerre több authority rekordja is. Ez adódhat különböző adatbázisok összetöltéséből – erre nálunk nemrég volt példa – vagy eltérő szoftverek használatából, oka lehet a szempontok különbözősége, de akár az eltérő, több fajta névhasználat, a transliterálás helytelen használata vagy mellőzése, az alapvetően más könyvtári gyakorlat, és végül a “lusti faktor”. Utóbbi alatt azt értem, amikor könnyebb és gyorsabb, kevesebb kattintást igényel egy új rekord létrehozása, mint a behasonlítás, kiegészítés, a keresés-kutatás, és a csábítás igen nagy, hogy az egyszerűbb utat válasszunk.

Érdemes azonban rászánni az időt és energiát, hogy katalógusunk, és benne az authority rekordok a lehető legpontosabban legyenek. Ahogy a neve is mutatja, a személyekről készült leírások önálló rekordok, nem “csak egy 100-as mező”. A személyek leírása esetében fontos, hogy ahol csak lehet, törekedjünk a teljességre. Ez a beazonosíthatóság szempontjából elengedhetetlen. Igyekeznünk kell a teljes nevet leírni, ahol csak tudjuk, oldjuk fel a keresztnév első betűje utáni pontot, és derítsük ki, hogy az illető P. Pál, vagy Péter, esetleg Patrik. Több keresztnév esetén pedig vegyük fel mindet. Külföldi személyeknél ez nem mindig egyszerű, de megéri a ráfordított időt. Névváltozatok esetén fontos, hogy ne külön rekordokat készítsünk, hanem egy rekordot annyi utalóval, ahány névváltozatot használt az illető. Az írói álnévhez hasonlóan bátran vegyük fel az utalók sorába a manapság igen divatos “internetes álnevet” is, ha esetleg olyan illetőt kell felvennünk a katalógusba, aki elsősorban így ismert (például egy Youtube sztárt), mert nagy valószínűséggel elsősorban ez alapján fogják keresni a felhasználók.

A születési és – ha van – halálozási dátum a második fontos adat, amit mindenképp érdemes megadni. Nem csak a névazonosságok feloldása vagy az egyenes ági leszármazottak megkülönböztethetősége miatt, hanem azért is, hogy a személyt könnyebben elhelyezzük az időben. Ez fontos lehet annak a felhasználónak is, aki a névben esetleg bizonytalan, de az időszakban biztos. Nem utolsósorban maga a leírás is így teljes, így néz ki csinosan. Mondanom sem kell, hogy az adatok ellenőrzése itt is kiemelten fontos. Lehetőleg több forrást is nézzünk meg, és az internettel kapcsolatban nem árt szkeptikusnak lenni: rengeteg a hibás, félreütött szám, amelyek rendre bekerülnek még a legmegbízhatóbbnak tartott helyekre is! Érdemes kicsit mindig gyanakvónak lenni, és gyorsan utánaszámolni a dolgoknak: ha valaki a megadott adatok alapján például jóval 100 éven felül élt, akkor valami biztosan nincs rendben. Ugyanez a helyzet, ha az általa írt könyv megjelenésekor még kisgyermek volt. Banálisnak hangzik, de mindegyik esetre volt már példa munkám során.

Ugyancsak sokat segíthet a pontosításban, és a keresést is segítheti, ha megadjuk a foglalkozást és a nemzetiséget. Előfordul, hogy egy felhasználó nem tud konkrét adatot mondani, csak annyit, hogy “valami francia orvos” vagy hasonló. Ha szerepel az authority rekordban ez a két adat, szinte biztos, hogy megtaláljuk, akit keresünk. A névazonosságok esetében pedig kiemelten fontos, hogy tudjuk, pontosan kiről van szó (főleg, ha például azonos a születési év is).

Itt tartom fontosnak, hogy megemlítsem a viaf (virtual international authority file) azonosítót. Ennek használata a személyek pontos beazonosíthatóságát megoldaná, de egyrészt nem minden szerzőnek van ilyen azonosítója, másrészt a használata csak korlátozottan elterjedt, harmadrészt nem adja meg azokat a plusz információkat, amelyek segítségével térben, időben, szakmában el tudjuk helyezni az illetőt. Ez főként a régi szerzőknél van így, hiszen a kortárs személyeknél pont fordított a helyzet: gyakran személyiségi jogokra hivatkozva sokan nem engedik a születési dátumuk katalógusban való megjelentetését, viaf azonosítóval viszont szinte mindenki rendelkezik. Apró érdekességként vettem észre például sok most megjelenő orvosi könyv borítóján, hogy a szerzőkről a fényképük mellett egy egész kis önéletrajzot is közölnek, ám gyakran a legelső dátum, hogy mikor, és melyik egyetemen végzett az illető, születési dátumot viszonylag ritkán adnak meg. A viaf azonosítóra vagy annak feloldására a viaf.org oldalon tudunk keresni.

Honnan vegyük az adatokat?

Bárhol rábukkanhatunk értékes adatokra, de:

- Mindig, mindent ellenőrizzünk le!
- Nincs tévedhetetlen forrás!
- Legyen bennünk egészséges gyanakvás!
- A leghitelesebb forrásban se bízunk meg vakon!
- Sose másoljunk adatot ész nélkül!
- Szánjuk rá az időt a kutatásra, ellenőrzésre!
- Ha új adatot találunk, frissítsük a rekordot!
- Lehetőleg ne hagyjunk hátra hibás adatokat!
- Bátran dolgozzunk össze!
- Nem az internet az egyetlen keresési lehetőség!

Személyes tapasztalatom, hogy régi szerzők esetében (én főként velük foglalkozom) a lexikonok, „ki kicsoda?”-k, online elérhető anyakönyvek (eredetiek lefotózva!), temetői adatbázisai (sírkövek fotóival!) remek források; ugyancsak sok hasznos információval szolgálnak a korabeli előszók (stílusukban és tartalmukban sokszor nagyban eltérnek a mai művek, főleg szakkönyvek előszavaitól), az élet-, és önéletrajzi könyvek, memoárok, különböző intézetek és karok történeti összefoglalója, a korabeli újságcikkek pedig kifogyhatatlan kincsesbányák. Előszeretettel keresgélek egyetemi adatbázisokban, ahol a régebbi szerzőkről gyakran találok olyan adatokat, amelyek máshol nem szerepelnek. (Ilyen például Ernst Weber, berlini orvos, akiről a Humboldt egyetem adatbázisában találtam hiteles születési és halálozási dátumot. A név abszolút tucatnév, aminek következtében akár a LOC, akár a NLC hibás, egy szintén Ernst Weber nevű mérnök adatait adják meg, hiszen internetes keresésnél a Google ezt az adatot dobja ki elsőként.) Azonban még a leggondosabban elkészített, nyomtatott dokumentumokban is lehet hiba. Erre a kedvenc példám a World who's who hall of fame 1999 című, Cambridge-ben megjelent kiadvány, amelyben Mózsik Gyula professzorról szóló szócikkben azt írják: „... született Andrea nevű fia...” Mivel a világ legtöbb országában az Andrea férfinév, eszükbe sem jutott, hogy ez Magyarországon máshogy van, és nagy valószí-

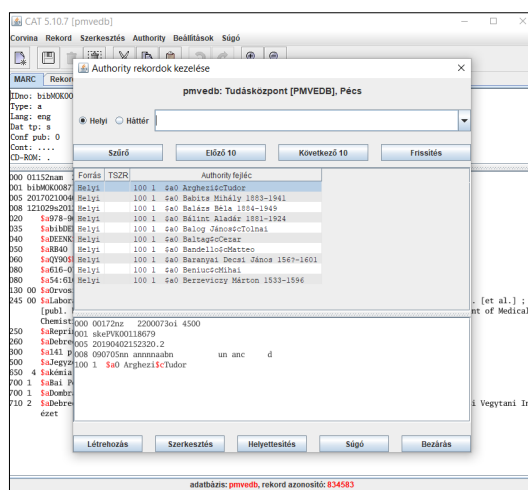
núséggel rajtunk kívül senki másnak nem is fog feltűnni ez az amúgy jelentős hiba. Időnként pedig csak véletlen, hogy egész mást keresve bukkanok új, felhasználható adatokra, amelyekkel ki tudom egészíteni az authority rekordokat. Bár unalmas és pepecselős munkának tűnik, ha időm engedi, és kifejezetten szívesen bogarászok a katalógusból hiányzó adatok után.

A nevek helyes egységesítésére nem szeretnék külön kitérni, hiszen ez a legalapvetőbb könyvtárosi ismeretekhez tartozik, és az MSZ 3440/2-79-es szabvány egyértelműen leírja, hogyan kell. (Ennek ellenére számos hibával találkozom, de ezt csak halkan jegyzem meg. Csajkovszkij az egyik kedvencem, keressenek rá, hogyan, hányféleképpen szerepel...)

Sokkal fontosabbnak tartom arra felhívni a figyelmet, hogy bátran dolgozzunk össze kollégáinkkal. Több szem többet lát, ez ebben az esetben is igaz. Különböző módokon keresünk, eltérő dokumentumokat forgatunk, és bőven van rá esély, hogy olyan információkra bukkanunk, amelyek, ha a magunk számára nem is, de más könyvtárosnak fontos lehet. Ha ismerjük egymás munkáját – ez kiemelten fontos! – és tudjuk, ki mire “vadászik”, hatékonyan tudunk együttműködni! Ne tartsuk meg magunknak, vagy söpörjük félre a megtalált kincseket, hanem osszuk meg egymással! Akár úgy is, hogy rögtön kiegészítjük a katalógusunkat.

Lehetőség van az authority rekordban kiegészítő adatokat is megadni: lásd utaló, forrás megnevezése, történeti adatok, stb. Ezeket a kiegészítéseket a felhasználó nem látja az online katalógusban, de a könyvtáros kollégák számára jól jöhet. Főleg a lásd utalók fontosak, mert ezek viszont a laikus keresőket segítik leginkább. (Hogy a fentebb említett példánál maradjak, Csajkovszkij-t nagy valószínűséggel így fogják beírni a keresőbe, nem az egységesített formában: Čajkovskij.) Érdemes áttanulmányozni a MOKKA Katalógizálási szabályzatát, amely az internetről pdf formátumban letölthető, és remek példákat hoz! Ugyanakkor még így is lesznek például olyan almezők, amelyek használata eltérést mutat. (Ilyen a \$e, amit a LOC szerző, szerkesztő, stb. megjelölésére használ, nálunk a possesor, dedikátor, stb. kerül ide. Hosszan lehetne még sorolni a példákat, mindenki találkozott már ezekkel a különbségekkel.)

Összeségében, ha az előírásokat betartva, pontosan és következetesen dolgozunk, igyekezve, hogy lehetőleg minél egységesebben és teljesebben használjuk az authority rekordot, akkor mi is, és az olvasók is könnyebben eligazodnak, hogy ki kicsoda a katalógusban.

Így lehet egészségesebb a karácsonyi vacsora!

Papp Andrea

biológus, táplálkozástudományi szakember, szakács (Napi Táptudás blog)

E-mail: taptudas@gmail.com

Az én álláspontom az, hogy nem karácsonykor kell fogyókúrázni. Az ünnepek pont azért vannak, hogy belefeledkezzünk az boldogságba, bőségbe, magunk mögött hagyjuk a hétköznapiakat. Ahogy mondani is szokás, nem karácsony és szilveszter közt híznak el, hanem szilveszter és karácsony közt... De milyen trükkök vannak, amelyekkel a hagyományos karácsonyi fogásokat ugyanolyan laktatónak, de tápértékben mégis előnyösebbnek lehet elkészíteni?

Ha karácsonyról van szó, a magyar ember asztalán biztos lesz húsleves vagy halászlé. Ez így van rendjén, viszont amennyiben a főételek nem tartalmazznak halat, érdemes a halászlé mellett dönteni, a halhús ugyanis gazdag olyan esszenciális zsírsavakban (elsősorban omega-3 zsírsavakban), amelyek kifejezetten jót tesznek a szív- és érrendszernek, az agyműködésnek, a szénhidrát- és zsír-anyagcserének. Az utóbbiak pedig különösen igénybe vannak véve az ünnepi időkben.

A hal főételnek is kitűnő választás – mind az egészség, mind a hagyomány szempontjából. A rántott hal igazi klasszikus, még ha sokan nem is szeretik. Akik kevésbé halasak, nekik a harcsafilével érdemes próbálkozniuk, mert a harcsa a pontynál jóval kevésbé szálgás, kevésbé zsíros, a húsa is keményebb; így a halhús textúrájától ódzkodók számára remek választás, ha mégis meg szeretnének ezekkel a vízi élőlényekkel barátkozni. Aki a ponty mellett dönt, annak érdekesebb patkó helyett filét választania, és keresztben-hosszában 2-3 milliméterenként, a bőrt nem átvágva beirdalni a húst. Ezáltal a szálgákat olyan apróra vágjuk fel, hogy sütés alatt megpuhulnak, és szinte észre sem vesszük őket.. Arról nem is beszélve, hogy az így kényelmesen elfogyasztható szálgá-darabkák a csontok-porcok építőkövében, kalciumban gazdagok.

A rántott halaknál sokkal népszerűbbek a rántott hús variációi. Akár halról, csirkéről vagy sertésről legyen szó, érdemes elkerülni a felesleges többletzsiradék-bevitelt azzal, hogy sütőben sütjük meg a húsokat. Biztosan több zsiradékot fogunk fogyasztani a kelleténél az ünnepek alatt, de iktassuk ki, ami felesleges. A tökéletes sütőben sütés az adott hústípustól és sü-

tótól függ, ezért érdemes az interneten tájékozódni, hogy mi nekünk a legmegfelelőbb. Rengeteg receptötlet érhető el, amit általánosságban tanácsolni tudok, hogy a töltött húsokat hústúvel vagy fogpiszkálóval jól tűzzük össze. A zsemlemorzsába érdemes aprított olajos magvakat, dióféléket kevernünk, ezzel gazdagabb ízvilágot és magasabb ásványianyagtartalmat érhetünk el. Valamint, ha rántott halat készítenénk ily módon, akkor mindenképp nagyobb szemcséjű morzsát használjunk (akár mi magunk daráljuk le a száraz kenyeret durvább darabokra), illetve egy tepsire helyezett rácstra tegyük a haldarabokat, amelyeket a szokásosnál kisebb darabokra vágjunk fel. Ezekre azért van szükség, mert a halak húsa magas víztartalommal bír, és a finom morzsa könnyen lucskos marad. Valamint ha a szeletek túl nagyok, és alattuk nem tud a levegő ventillálni, akkor szintén vizes marad a panír a kívánt ropogósság helyett.

A töltött káposzta szerelmeseinek is van egy tippem. A hagyományosan erjesztett savanyú káposzta remek étel, hiszen emésztést segítő rostokban és probiotikus baktériumokban is gazdag. A hosszú főzés során azonban a C-vitamin és a probiotikumok döntő többsége is eltűnik az ételből. Igaz a káposzta roppanósabb marad, viszont érdemes készre főtt töltött káposzták levéhez utólag némi aprított savanyú káposztát keverni, ezzel is táplálkozás élettelileg kedvezőbbé lehet tenni ezt az örök klasszikust.

A diós és mákos bejgliről sem szeretnék senkit lebeszélni, mégiscsak karácsony van! A töltelégeket mindenesetre kristálycukor helyett inkább pépesre darált aszalt gyümölcsökkel édesítsük! A cukortartalma ezeknek is magas, viszont a sima cukorral szemben antioxidánsokban, rostokban is gazdagak, és különlegesebbé, szaftosabbá teszik a tölteléket.

A finom falatokat ilyenkor alkohollal is szeretjük leöblíteni, ám a lakmározás és hosszú beszélgetések során észrevétlenül ürülhetnek egymás után a poharak... A forralt bor nemcsak

az alkalomhoz illik, hanem ha vízzel hígítjuk (bár van ahol ez amúgy is szokás), az alkohol-tartalmát is csökkenthetjük. A vendégeknek nem fog feltűnni a trükk, ha jó alaposan megfűszerezzük. Nekem a szokásos alapanyagok mellett a kedvenc hozzávalóim a zöld alma és a kardamom, igazán pikáns aromát adnak a forralt bornak.

Végezetül egy 2014-ben a Trófea Zuglói éttermében díjnyertes receptem átdolgozott verziójával szeretnék boldog karácsonyt kívánni mindenkinek! Nem hagyományos karácsonyi fogás, de ünnepi alkalomra tökéletes étel, és nem tartalmaz hozzáadott zsiradékot - viszont a hús hihetetlenül szaftos lesz, a pecsenyelé pedig kiváló. És az elkészítése is nagyon egyszerű!

Sörben sült magyaros csirkecomb (4 főre)

- 4 db egész csirkecomb
- 2 gerezd fokhagyma
- 1 kisebb fej vöröshagyma
- 5 dkg kolbász
- 2 evőkanál sűrített paradicsom
- só, bors, kakukkfű, rozmaring
- 1 doboz világos sör

A csirkecombokat a fűszerekkel bedörzsöljük. A fokhagymát, vöröshagymát, kolbászt nagyon apróra felvágjuk és összekeverjük sűrített paradicsommal, de egyszerűbb ha az egészet leturmixoljuk. Az így kapott töltelékot a combok bőre alá betöltjük, a combokat tepsibe tesszük, és a sört köréjük öntjük. A sütési fok és idő sütőnként eltérő lehet, én 180 fokon körülbelül egy óráig sütöm őket. A sör jelentős részének el kell párolognia, a combok bőrének pedig grillpirosnak kell lennie. Nem kell alufóliával letakarni őket, sütés közben párszor viszont meg kell őket a lével locsolni.

Jó étvágyat és kellemes karácsonyi ünnepeket!

Orvosi Nobel-díj, 2020

Vizvári Dóra

ÁEEK Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár

E-mail: vizvari.dora@aEEK.hu

„The Nobel Prize in Physiology or Medicine 2020 was awarded jointly to Harvey J. Alter, Michael Houghton and Charles M. Rice "for the discovery of Hepatitis C virus."¹

Az idei évben október 5. és 12. között jelentette be a Svéd Királyi Tudományos Akadémia, hogy kik kapják 2020-ban a Nobel-díjakat. Elsőként az orvosi-élettani kategóriában hirdettek nyertest Stockholmban.

A döntés értelmében Harvey James Alter, Michael Houghton és Charles Moen Rice megosztva kapták a 2020-as fiziológiai és orvostudományi Nobel-díjat a hepatitis C-vírus felfedezéséért. A Svéd Királyi Tudományos Akadémia indoklása szerint a három tudós munkája döntő mértékben járul hozzá egy olyan vírus visszaszorításához, amely májrákot és májzsugort is okozhat.²

A díjazottak

Harvey J. Alter – USA

"Már harmadjára volt, hogy mérgesen vettem fel a telefont ... és Stockholm volt ezúttal."
11 publikációja található a PubMed-ben 2020. 10. 29-én.

Charles M. Rice – Stockholm

"Ez megmutatja, hogy mi mindent érhetnek el az emberek, ha elég mobilisek és tudnak együtt dolgozni"

88 publikációja található a PubMed-ben 2020. 10. 29-én.

Michael Houghton – Kanada

"Megpróbáltam visszaaludni, de végül feladtam."

23 publikációja található a PubMed-ben 2020. 10. 29-én.

A kutatási terület

Az 1970-es évek közepén Harvey J. Alter, az egyesült államokbeli Nemzeti Egészségügyi Intézet Transzfúziós osztálya Fertőző betegségek részlegének főorvosa, és kutatócsoportja ki-mutatta, hogy a legtöbb vérátömlesztést követő hepatitis esetet nem a hepatitis A- vagy B-vírus okozza (a betegséget ekkor non-A non-B hepatitis-nek – rövidítése NANB – nevezték el). A felfedezés ellenére a következő évtizedben a vírus azonosítását célzó nemzetközi kutatások nem jártak eredménnyel.

¹ The Nobel Prize in Physiology or Medicine 2020. (2020). NobelPrize.Org.
<https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2020/summary/>

² Tech: A hepatitis C-vírus felfedezéséért kapták az orvosi Nobel-díjat. (2020. október 5).
hvg.hu. https://hvg.hu/tudomany/20201005_2020_Nobel_dij

1987-ben Michael Houghton, Qui-Lim Choo és George Kuo a Chiron Corporation alkalmazottai és Dr. D.W. Bradley, az USA-beli Betegségfelügyeleti Központ munkatársának közreműködésével az ismeretlen organizmus azonosítására új molekuláris klónozást alkalmaztak és diagnosztizáló tesztet fejlesztettek ki.

1988-ban Alter megerősítette a vírus létezését azáltal, hogy nem-A és nem-B Hepatitis mintasorozatok tartalmazó tálcán kimutatja a vírus jelenlétét.

1989 áprilisában a Science két cikkében közölték a HCV felfedezését. A felfedezés eredményeként jelentősen javultak a diagnosztizálás esélyei és a vírusellenes kezelések hatékonysága.³

A hivatkozott irodalomjegyzék a kutatási eredményeikről:

Houghton M (2009. November). „[The long and winding road leading to the identification of the hepatitis C virus](#)”. *Journal of Hepatology* **51** (5), 939-48.

[DOI:10.1016/j.jhep.2009.08.004](#). [PMID 19781804](#).

Choo QL, Kuo G, Weiner AJ, Overby LR, Bradley DW, Houghton M (1989. April). „Isolation of a cDNA clone derived from a blood-borne non-A, non-B viral hepatitis genome”. *Science* **244** (4902), 359-62. [DOI:10.1126/science.2523562](#). [PMID 2523562](#).

Kuo G, Choo QL, Alter HJ, *et al.* (1989. April). „An assay for circulating antibodies to a major etiologic virus of human non-A, non-B hepatitis”. *Science* **244** (4902), 362-4.

[DOI:10.1126/science.2496467](#). [PMID 2496467](#).

A Nobel-díj története

Alfred Bernhard Nobel (1833-1896), svéd vegyész, feltaláló. A róla elnevezett díj alapítója.

Ő maga is tudós volt, ő volt a dinamit feltalálója. A dinamit története a nitroglicerinnel kezdődött, ami egy nagyon veszélyes anyag, a legkisebb ütésre is robbanást okoz. Így történt, hogy több gyárban is súlyos baleseteket okozott. Egy alkalommal a kifolyt nitroglicerinnel keveredett, így jött rá Nobel, hogy ezzel a megoldással stabillá és kezelhetővé válik ez az energia. Találmányát kifejezetten békés célokra akarta felhasználni, amely nélkül a bányák korszerű munkája, a vasút- és alagútépítés szinte elképzelhetetlen.

A fáma szerint a Nobel-díj alapításának ötlete egy halálesettel kezdődött. Nobel egyik fiútestvére halt meg, azonban a lapok tévedésből Alfred Nobel gyászjelentését közölték, amiben a "halál kufárjának" nevezték. Nobel úgy érezhette, hogy be kell bizonyítania a tudománya értékét. Végrendeletének részlete:

„Hátramaradó vagyonom egészét a következőképpen kell kezelni: a végrendeleti végrehajtóim által biztos értékpapírokba fektetett pénz képez egy alapot, amelynek kamatait évente azok között osszák ki díjként, akik a megelőző évben a legnagyobb szolgálatot tették az emberiségnek. A jelzett kamatokat öt egyenlő részre kell felosztani, amelyeket azután a következőképpen kell

³ Hepatitis C. (2020). In Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Hepatitis_C&oldid=23106522

megosztani: egy részt annak a személynek, aki a legjelentősebb felfedezést tette a fizika területén; egy részt annak a személynek, aki a legjelentősebb felfedezést tette a kémia területén; egy részt annak a személynek, aki a legjelentősebb felfedezést tette az élettan, illetve az orvostudomány területén; egy részt annak a személynek, aki az irodalom területéhez a legkiválóbb idealisztikus beállítottságú alkotással járult hozzá; egy részt pedig annak a személynek, aki a legtöbbet, illetve a legjobbat tette a nemzetek közötti barátság ügyéért, az állandó hadseregek megszüntetéséért, illetve csökkentéséért, a békekongresszusok megrendezéséért és elősegítéséért.”

Párizs, 1895. november 27. Alfred Bernhard Nobel⁴

Nobel-díjak és területeik

Minden év októberében hirdetik ki az az évi Nobel-díj győzteseket, december 10-én pedig ünnepélyes keretek között átadják azokat. A díjazottak az elismerésen túl komoly pénzösszeget is kapnak. Mivel a díjat a vagyon évi hozadéka, illetve a kamatok teszik ki, a díj összege évről évre változik. Közgazdaságért 10 millió svéd koronát (kb. 1 millió euró), az eredeti területek díjazottjai 9 millió svéd koronát kapnak.

- orvostudomány (Physiology or Medicine)
- irodalom (Literature)
- fizika (Physics)
- kémia (Chemistry)
- közgazdaságtudomány (Economics)
- béke (Peace)

Érdekes adatok

Nem életműért, hanem **konkrét teljesítményért**, eredményért adható az érem.

Nobel-díjat **a jelölt csak életében kaphat**. Ugyan volt pár alkalom, amikor posztumusz került a díj átadásra, ezen esetekben a kihirdetés után történt a haláleset. Egy alkalommal 3 nappal korábban hunyt el a későbbi díjazott.

Volt pár év, amikor **nem osztottak díjakat**: Az első és a második világháború idején, illetve volt olyan év, amikor úgy döntöttek, hogy egy adott tudományterületen nem adják oda senkinek. Ugyanis Nobel előírásai szerint, ha az adott területen nem született kellő elismerésre méltó eredmény, akkor a díjat nem kell odaítélni, a pénzt viszont vissza kell tenni az alapba.

A **béke** Nobel-díjat nemcsak személy, de szervezet is kaphatja. A békedíj más téren is eltér: a Nobel-díjakat a Svéd Királyi Tudományos Akadémia ítéli oda, a békedíj jutalmazottját azonban Nobel végakarata szerint a norvég parlament (*Storting*) választja a soraiból. Ez utóbbi eljáráson változtattak, mostanra a norvég parlament csak a békedíjat odaítélő bizottságot választja meg.

⁴ Nobel-díj. (2020). In Wikipédia. <https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Nobel-d%C3%ADj&oldid=23132943>

A **közgazdaságért** járó díjat később alapították (1968), a Svéd Nemzeti Bank, alapításának 300. évfordulóján hozott létre egy közgazdaságtanért járó elismerést. Ezt a díjat valójában Nobel-emlékdíjnak nevezik.⁵

A **legfiatalabb** díjazott Malala Yousafzai volt, aki 17 évesen kapott jelölést a béke Nobel-díjra (2014). A gyermekbántalmazás ellen és az oktatáshoz való jogért állt ki figyelemre méltó módon. A legfiatalabb tudós a 25 éves Lawrence Bragg volt, 1915-ben fizikai Nobel-díjat kapott, amit édesapjával osztott meg. A röntgensugarakkal kapcsolatos munkájukért értékelték ki.

1901 és 2020 között összesen 57 alkalommal kapott díjat **nő**.

Ketten voltak, akik **nem fogadták el** az elismerést (Jean-Paul Sartre és Le Duc Tho). Viszont többen voltak azok, akiknek **nem engedték, hogy elfogadják** azt: három német tudós Hitler tiltása miatt nem vehette át a díját, Boris Pasternak pedig a Szovjetunió döntése miatt volt kénytelen lemondani. Igaz, ő előbb elfogadta, majd később engedett a nyomásnak.

Voltak **Nobel-díjas családok** is: férj és feleség (pl. Marie Curie, Pierre Curie), anya-lánya (Marie Curie, Irène Joliot-Curie), apja-fia (Niels Bohr, Aage N. Bohr), testvérek (Jan Tinbergen, Nikolaas Tinbergen).

Minden díjazott **három tárgyat kap**: diplomát, egy medált és egy dokumentumot, amiben leírják a pénzösszegre való jogosultságot. Minden diploma egyedi művészeti alkotás, svéd és norvég kalligráfusok keze munkája. Maga a medál is kézműves termék, 18 karátos aranyból készül.⁶

Vannak **duplázók**, 4-en is. Ketten a szakterületükön belül kapták meg kétszer is a díjat (John Bardeen – fizika, Frederick Sanger – kémia). Csupán két személy van, aki két területen is elnyerte az elismerést:

Maria Skłodowska-Curie, aki fizikai és kémiai Nobel-díj birtokosa is, illetve Linus Pauling, akit a kémiai mellett a béke Nobel-díjjal is jutalmaztak. Nem valós a 14 karátos autóból megismert történet, miszerint Gorcsev Iván elnyerte a fizikai Nobel-díjat. A történet szerint Noah Bertinus professzortól egy hajóúton, a makao nevű kártyajátékon nyerte el. Azonban nem volt ilyen, semmilyen területen nem nyertek Nobel-díjat ezzel a névvel.

1905 óta létezik **könyvtára** is a Nobel-Intézetnek. Ez egy kutatókönyvtár, amely a nagyközönség számára is nyitva áll. Könyvtárunk katalógusa elérhető a norvég Oria rendszerében.⁷

Matematika

A városi legendák szerint azért nincs Nobel-díj matematikából, mert Nobel-t megcsalta a felesége egy matematikussal. Azonban **Nobel valójában sosem nősült meg**. Valószínűleg azért nincs matematikából Nobel-díj, mert nem érdekelt és nem is tartotta úgy, hogy gya-

⁵ Közgazdasági Nobel-emlékdíj. (2020). In Wikipédia. https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=K%C3%B6zgazdas%C3%A1gi_Nobel-eml%C3%A9kd%C3%ADj&oldid=23141549

⁶ Nobel Prize facts. (2020. október 13). NobelPrize.Org. <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/nobel-prize-facts>

⁷ Primo by Ex Libris. Elérés 2020. október 16., forrás <https://bibsys-almaprmo.hosted.exlibrisgroup.com>

korlati haszna lehetne a magas szintű matematikának, amely inkább elméleti szakterület. Egy másik elképzelés szerint, akkor már volt egy svéd király elé benyújtott, európai matematikusoknak járó díj, nem akart konkurálni.⁸

Kaphatnak matematikusok Nobel-díjat, azonban csak a közgazdasági terület bekerülése óta, a játékelméleti kutatásaikért nyerhetik el.

Emlékezetes Nobel-díjak és díjasok

Nehéz kiemelni, hogy melyek voltak az igazán jelentőségteljes elismerések. A válogatás szubjektív lesz. Irodalom és orvostudomány területén sokkal több nevet sorolnék fel.

Irodalom

Általában nem egy konkrét műért kapják, hanem munkásságért. Érdekes, hogy eddig a legtöbb irodalmi Nobel díjas francia volt (16 személy)

- 1901 Sully Prudhomme – az első díjazott
- 1905 Henryk Sienkiewicz
- 1907 Rudyard Kipling
- 1909 Selma Lagerlöf – az első női díjazott
- 1953 Sir Winston Churchill
- 1954 Ernest Hemingway
- 1965 Mihail Alekszandrovics Solohov
- 1982 Gabriel García Márquez
- 2002 Kertész Imre – az egyetlen magyar díjazott
- 2015 Szvetlana Alekszijevice
- 2016 Bob Dylan – az első dalszöveg-íróként díjazott
- 2020 Louise Glück**

Kémia

Nők ritkán kapnak kémiai Nobel-díjat. 2020-ban azonban két kutatónő kapta, megosztva az elismerést. Akár orvostudomány területén is kaphatták volna.

- 1901 Jacobus Henricus van 't Hoff – az első díjazott – ozmózisnyomás
- 1908 Sir Ernest Rutherford – az elemek bomlásának kutatásáért
- 1911 Maria Skłodowska-Curie – az első női díjazott, az egyetlen kutató, aki két tudományterületen is díjat kapott
- 2020 Emmanuelle Charpentier és Jennifer A. Doudna – a genomszerkesztési módszer kidolgozásáért**

⁸ Magdalena D. (2015. október 4). Nobel féltékenysége miatt nincs matematikai Nobel-díj? Index.hu. http://index.hu/tudomany/til/2015/10/04/nobel_feltékenysége_miatt_nincs_matematikai_nobel-dij/

Fizika

1901 Wilhelm Conrad Röntgen – az első díjazott

1903 Henri Becquerel, Marie Curie, Pierre Curie – az első női fizikai Nobel-díjas

1918 Max Planck – kvantumelmélet

1921 Albert Einstein – fényelektromosság (a relativitáselméletért nem kapott)

1922 Niels Bohr – az atom szerkezetének kutatása

1933 Erwin Schrödinger és Paul Dirac – kvantummechanizmus, macska nélkül

1938 Enrico Fermi – atommagreakció, lásd atombomba

1971 Gábor Dénes – a hologrammért

2020 csillagászok kapták a fekete-lyukkal kapcsolatos kutatásaikért: Roger Penrose, Reinhard Genzel és Andrea Mia Ghez – negyedik női fizikus

Közgazdaságtan

Nincs női Nobel díjas. Járt elismerés 2018-ban a klímaváltozás gazdasági hatásainak vizsgálatáért, 2019-ben a globális szegénység enyhítésére irányuló kísérleti megközelítésért, **2020-ban azonban már az árverések elméleteiért ítelték oda a díjat Paul Milgrom és Robert Wilson kutatópárosnak.**

Mostanában elérhető az interneten az a kis videó, amelyen Wilson és felesége látható, akik helyi idő szerint hajnali 3-kor átmentek a velük egy utcában élő Milgrom-hoz, a kollégához, hogy értesítsék a győzelemről. A videóban a kaputelefon kamerája rögzítette, ahogy Robert kopog, kiabál és nyomja a csengőt, szinte rendületlenül, hogy felébressze Paul-t.

Béke

Talán ez a legmegkérdőjelezhetőbb díj, a legkevésbé racionális alapokon nyugszik. Hatalmas vitákat váltottak ki Mihail Gorbacsov (1990), Jichák Rabin, Simón Peresz, Jasszer Arafat, Lê Đức Thọ és Henry Kissinger (1973), Al Gore (2007), Liu Hsziao-po (2010), Barack Obama (2009), és az Európai Unió (2012) részére megítélt díjak. Mindeközben nem kapott béke-díjat Mahatma Gandhi. Lehetne akár a történelmi események, az emlékezet díja is.

1901 Henry Dunant – a Nemzetközi Vöröskereszt alapítója – az első díjazott és Frédéric Passy

1917 Nemzetközi Vöröskereszt – az egyetlen díjazott, aki háromszor megkapta a díjat, 1944-ben és 1963-ban is

1952 Albert Schweitzer

1964 Martin Luther King

1965 UNICEF

1973 Lê Đức Thọ és Henry Kissinger – a vietnámi békekötésért

1979 Teréz anya

1984 Desmond Tutu – apartheid elleni küzdelemért

1989 Dalai Lama

1994 a közel-keleti békéért: Jasszer Arafat, Jichák Rabin és Simón Peresz

1999 Orvosok határok nélkül

2001 ENSZ és Kofi Annan

2020 Világélelmezési Program

Orvostudomány

Eddig 222 személy kapott Nobel-díjat az orvostudomány és élettan területén. Csupán a háborús években nem adták át, illetve 1921-ben és 1925-ben.

A 222 személy között összesen 12 volt női díjazott és csupán Barbara McClintock (1983) volt az egyetlen, aki nem osztozott a győzelemben.

Soha senki nem kapott kétszer orvosi Nobel-díjat. Még...

Az osztrák Sigmund Freud 32-szer volt jelölt, azonban sosem kapta meg. Egyébként a jelöltek nevét 50 évre titkosítják.⁹

1901 Emil von Behring – az első díjazott, a torokgyík elleni oltás kifejlesztéséért

1904 Ivan Petrovics Pavlov – az emésztőrendszer fiziológiájának kutatásáért

1905 Robert Koch – a tuberkulózis baktériumának felfedezéséért

1914 Bárány Róbert – a belső fül vesztibuláris apparátusának fiziológiájával és kórtanával kapcsolatos munkáiért

1923 Frederick Banting, John James Rickard Macleod – az inzulin felfedezéséért

1937 Szent-Györgyi Albert (Magyarország) – a biológiai égésfolyamatok, különösképpen a C-vitamin és a fumársavkatalízis szerepének terén tett felfedezéseirért

1945 Sir Alexander Fleming, Ernst Boris Chain, Sir Howard Florey megosztva – a penicillin és fertőző betegségeket gyógyító hatásának felfedezéséért

1956 André Frédéric Cournand, Werner Forßmann, Dickinson W. Richards megosztva – a szív katéterezésének feltalálásáért és a vérkeringési rendszer kóros elváltozásainak kutatásáért

1962 Francis Crick, James D. Watson, Maurice Wilkins megosztva – a DNS molekuláris szerkezetének felfedezéséért

1973 Karl von Frisch, Konrad Lorenz, Nikolaas Tinbergen megosztva – az állatok társas viselkedésének kutatásáért

2008 HIV felfedezéséért: Françoise Barré-Sinoussi és Luc Montagnier, továbbá Harald zur Hausen a HPV méhnyakrákot okozó hatásának feltárásáért

⁹ Facts on the Nobel Prize in Physiology or Medicine. (2020. október 13). NobelPrize.Org. <https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-physiology-or-medicine>

¹⁰ Nobel Laureates and research affiliations. (2020. október 13). NobelPrize.Org. <https://www.nobelprize.org/prizes/lists/nobel-laureates-and-research-affiliations>

2020 Harvey J. Alter, Michael Houghton és Charles M. Rice kapta a Hepatitis C vírus felfedezéséért

Magyarok és a Nobel-díj

Annak megítélése, hogy ki a magyar, illetve magyar származású, nem egyszerű, és sokszor nem is teljesen egyértelmű. Szinte minden évtizedre jut egy magyar származású Nobel-díjas, 1994-ben akár magyarul is beszélhettek az átadón. Ketten ugyanis magyarok voltak.

Lénárd Fülöp (fizika) 1905 – Németország (Kiel University)

Bárány Róbert (orvostudomány) 1914 – Ausztria (Vienna University)

Zsigmondy Richárd (kémia) 1925 – Németország (Goettingen University)

Szent-Györgyi Albert (orvostudomány) 1937 – Magyarország

Hevesy György (kémia) 1943 – Svédország (Stockholm University)

Békésy György (orvostudomány) 1961 – USA (Harvard)

Wigner Jenő (fizika) 1963 – USA (Princeton)

Gábor Dénes (fizika) 1971 – Egyesült Királyság (Imperial College, London)

Wiesel, Elie (béke) 1986 – USA

Polanyi, John C. (kémia) 1986 – Kanada (University of Toronto)

Oláh György (kémia) 1994 – USA (University of Southern California)

Harsányi János (közgazdaságtan) 1994 – USA (University of California)

Kertész Imre (irodalom) 2002 – Magyarország

Herskó Ferenc (kémia) 2004 – Israel (Israel Institute of Technology)

A Nobel-díj hivatalos weboldalán megtalálható egy lista azon intézményekről, amelyek a győztesek intézménye volt a díj elnyerésének évében. Egyetlen magyar intézmény szerepel ezen a listán, ráadásul a mai nevén (igaz, régen is így hívták :) – Szeged University, Szeged, Hungary.¹⁰

Anti-Nobel díj

Az IgNobel-díjat olyanok kapják, akik ugyan kutattak, de annyira értelmetlen vagy felesleges dolgot állapítottak meg, amelyekért nem lett volna kár, ha sosem kutatja senki. Ez a Nobel-díj paródiája. Az alapszabály szerint olyan kutatással lehet elnyerni, amelyet nem lehet vagy nem érdemes megismételni. A kellő öniróniával megáldott díjazottak át is veszik az elismerést. Példák 2019-ből:

Orvosi oktatás: Az állatok tanításánál alkalmazott klikkeres tanítás módszerét alkalmazták ortopéd sebészek képzésénél.

Kémia: Az 5 éves gyerekek napi nyáltermelésének mennyiségét mérték fel.

Közgazdaságtan: Azt vizsgálták, hogy mely ország bankjegyeire tapad a legtöbb életképes baktérium.

Béke: Azt tanulmányozták, hogy a viszkető testrészek vakarása mekkora élvezetet jelent, különböző testrészek esetében.

Fizika: A vombat kocka alakú ürülékének eredetére keresték a választ. Az ausztrál emlős speciális felépítésű bélfa segítségével képes kockákat „termelni”, a felfedezésnek mérnöki alkalmazásokban lehet jelentősége.

Alig bírtam abbahagyni a nevetést a lista olvasása közben. 2012-ben az Amerikai Elszámolási Kormányhivatal kapta az irodalmi IgNobel-díjat, mert sikerült egy olyan jelentést írniuk, amelyben olyan jelentésekről szóló jelentésekről írtak, amiben jelentésekről szóló jelentésekről szóló jelentések előkészítését javasolják.¹¹

2020-as díjazottak: Vajon milyen hangja van az aligátornak, ha héliumot lélegez be? Milyen a narcisztikus személyiségű emberek szemöldöke? Milyen alakú lesz a földigilisza, ha nagy frekvencián rázzák? Milyen összefüggés áll fenn egy ország gazdasága és a szájra adott csókok közt? Hogyan lehet kiadni alvállalkozásba egy bérnyilkosságot? Félnek-e a rovarkutatók a pókoktól?

Megosztott IgNobel-díjat kapott Trump, Putyin, Boris Johnson, Bolsonaro, Lukasenka (stb.) azért, hogy milyen módon tudták alkalmazni az orvostudományi ismeretterjesztést.¹²

Felhasznált irodalom

Alfred Bernhard Nobel. (2020). In *Wikipédia*.

https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Alfred_Bernhard_Nobel&oldid=22420116

Beck, M. (2010). *Humor a tudományban*. Akadémiai Kiadó.

Facts on the Nobel Prize in Physiology or Medicine. (2020. október 13). NobelPrize.Org.

<https://www.nobelprize.org/prizes/facts/facts-on-the-nobel-prize-in-physiology-or-medicine>

Hepatitis C. (2020). In *Wikipédia*.

https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Hepatitis_C&oldid=23106522

Ignobel-díj. (2020). In *Wikipédia*.

<https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Ignobel-d%C3%ADj&oldid=22938984>

Kiosztották a 2020-as IgNobel-díjakat. (2020. szeptember 20). *National Geographic*.

<https://ng.24.hu/tudomany/2020/09/20/kiosztottak-a-2020-as-ignobel-dijakat/>

Közgazdasági Nobel-émlékdíj. (2020). In *Wikipédia*.

https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=K%C3%B6zgazdas%C3%A1gi_Nobel-eml%C3%A9kd%C3%ADj&oldid=23141549

Magdalena D. (2015. október 4). *Nobel féltékenysége miatt nincs matematikai Nobel-díj?* Index.hu.

http://index.hu/tudomany/til/2015/10/04/nobel_feltékenysége_miattn_nincs_matematikai_nobel-dij/

Nobel Laureates and research affiliations. (2020. október 13). NobelPrize.Org.

<https://www.nobelprize.org/prizes/lists/nobel-laureates-and-research-affiliations>

Nobel Prize facts. (2020. október 13). NobelPrize.Org.

<https://www.nobelprize.org/prizes/facts/nobel-prize-facts>

Nobel-díj. (2020). In *Wikipédia*.

<https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Nobel-d%C3%ADj&oldid=23132943>

Primo by Ex Libris. Elérés 2020. október 16., forrás

<https://bibsys-almaprmo.hosted.exlibrisgroup.com>

Tech: A hepatitis C-vírus felfedezéséért kapták az orvosi Nobel-díjat. (2020. október 5). hvg.hu.

https://hvg.hu/tudomany/20201005_2020_Nobel_dij

The Nobel Prize in Physiology or Medicine 2020. (2020). NobelPrize.Org.

<https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2020/summary/>

The official website of the Nobel Prize. NobelPrize.Org. Elérés 2020. október 16., forrás

<https://www.nobelprize.org/>

¹¹ Ignobel-díj. (2020). In *Wikipédia*. <https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Ignobel-d%C3%ADj&oldid=22938984>

¹² Kiosztották a 2020-as IgNobel-díjakat. (2020. szeptember 20). *National Geographic*. <https://ng.24.hu/tudomany/2020/09/20/kiosztottak-a-2020-as-ignobel-dijakat/>

Sztamen Grigorov és a joghurt
A Google 2020. október 27-én látható logójától inspirálva
összeállította: Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes

Békés Megyei Központi Kórház Orvosi Könyvtára, Gyula

E-mail: tolgyag@gmail.com

„A joghurt, a joghurt típusú savanyú tejek, valamint a kefir és a kumis mind a Közel-Keletről, a Balkánról, a Kaukázusból, Nyugat- és Közép-Ázsiából származnak. A görögök írtak először erről a savanykás ételről Kr. előtt 100-ban, de maga a joghurt szó török eredetű. **Sztamen Grigorov** bolgár orvos és mikrobiológus 1905-ben azonosította a joghurtban található *Lactobacillus bulgaricus* törzset, amely nevét felfedezőjének származásáról kapta”.¹

Nem biztos, hogy lennének ma joghurtok a boltok polcain, ha nem lett volna *Sztamen Grigorov* (1878-1945), aki felfedezett egy, a joghurtkészítés során használatos baktériumot. Ezen ismereteink szerint tehát 115 éve gyógyít minket a joghurt. Már amelyik!

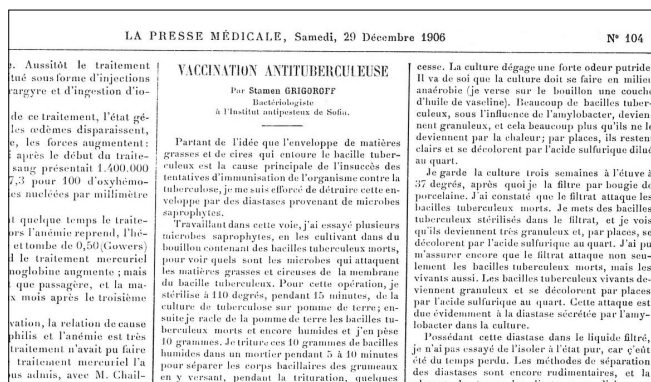

A joghurt kissé besűrített, 5% zsírtartalmú tejből, egyedi baktériumtenyésztéssel, úgynevezett joghurtkultúrával történő beoltás után, alvasztással készített tejtermék. A joghurt készülhet házilag és ipari gyártással is, mindkét esetben baktériumkultúrákat használnak. A joghurtkultúrával beoltott tejet 6-8 órán keresztül körülbelül 42-46 Celsius-fokos hőmérsékleten tartják, ugyanis a baktériumoknak ezen a hőmérsékleten a leggyorsabb a szaporodásuk. A kész joghurt kialakulásában két baktériumtörzs, a *Lactobacillus bulgaricus* és a *Streptococcus thermophilus* vesz részt. Színe hófehér, aromája jellegzetes. A joghurthoz felhasznált tejet pasztörizálják, mert ez az eljárás biztosítja, hogy a tej joghurtta érlelésének ideje alatt csak a joghurtkultúra baktériumai szaporodnak el, a tejben lévő egyéb szennyező és káros baktériumok viszont nem. Az érlelési folyamat alatt a baktériumok a tejcukor egy részét tejsavvá alakítják át, a fehérje pedig megalvad. Az élő joghurtkultúrával készült joghurt regenerálja a bélflórát, s így nagyon fontos szerepet játszik az emésztésben. Egyes népszerű nézetek szerint a tejtermékek, köztük a joghurt káros hatásúak, (ezek általában áltudományos, ezoterikus oldalokról származnak, ahol nélkülöznek mindenféle szakmaiságot, és forrásjelöléseket), más nézetek szerint viszont alapos kutatások által igazolt állításokról van szó.²

¹ https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/FejermegyeiHirlap_2019_01/?pg=64&layout=l

² <https://hu.wikipedia.org/wiki/Joghurt>

Sztamen Grigorov 1878. október 27-én született Bulgária *Sztuden Izvor* nevű településén. A természettudományokban Montpellier városában mélyedt el, majd Franciaországból Svájcba került. Az orvostudományt már ott, *Genfben* tanulta, ahol *Léon Massol* professzor mikrobiológiai laboratóriumában végzett kísérletek során megfigyelte, hogy a tej joghurttvá válásáért egy bacillustörzs felelős. Ezt a bacillustörzset nevezte el *Lactobacillus bulgaricus*-nak. (2014 óta *Lactobacillus delbrueckii subsp. bulgaricus*). A joghurtot Bulgáriából hozatta, mert más éghajlati viszonyok között a baktériumok nem tudtak megfelelően szaporodni, ezért csak Bulgáriában és a Balkán-félsziget néhány szomszédos régiójában lehet előállítani. Más természetes éghajlati viszonyok között a baktériumok gyorsan romlanak, elveszítik hasznos tulajdonságaikat és elpusztulnak.³

Későbbi kutatásaiban a bolgár joghurt különböző betegségekre, fül-orr-gégészeti szindrómákra, tuberkulózisra, gyomorbántalmakra, fekélyekre, nőgyógyászati problémákra való gyógyhatását vizsgálta. Sok esetben valóban talált ilyen összefüggést, a joghurt B1, B2, C, A, D, E, PP, B12-vitamintartalmának köszönhetően. *Grigorov* felfedezését nagyra értékelte a Párizsban élő Nobel-díjas *Ilja Mecsnyikov*, aki maga is vizsgálta a joghurt hatását az öregkori megbetegedésekre.⁴

1906. december 29-én a párizsi "La Presse Médicale" folyóiratban közzéttek *Grigorov* új tuberkulózis "vakcinájának" leírását⁵, amely a gümőkór penicillingombával való sikeres kezelését mutatta be (húsz évvel a penicillin felfedezése előtt!). *Grigorov* in vitro és in vivo is demonstrálta, hogy a penészgomba alkalmazása gyógyító hatással jár a tuberkulózisos betegekre. A tuberkulózis kezelésével folytatott munkássága hozzájárult a tbc elleni első vakcina kifejlesztéséhez.

A balkáni háború alatt – melyben egészségügyi tisztként vett részt – kolera tört ki a katonák között, amikor is, 1906-os elméletének további bizonyítására, *Grigorov* megfigyelte,

³ <https://www.nkfu.com/stamen-grigorov-kimdir-yogurdun-bakterisini-bulan-doktorun-hayati/>

⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Sztamen_Grigorov

⁵ Grigoroff, S.: Vaccination Antituberculeuse. La Presse Médicale. 1906. 14. 104. 842-43.

⁶ <https://www.linternaute.com/biographie/2524100-dr-stamen-grigorov-sans-ce-scientifique-pas-de-yaourt/>

hogy a katonák, akik penészes kenyeret ettek, egészségesek maradtak. A gomba tehát újra bebizonyította orvosi jelentőségét, és ezzel katonák százait mentette meg. A kolerajárvány elfojtásáért megkapta „A bátorságért” kitüntetést és a Vöröskereszt aranyérmét.

A 20-as és 30-as években olasz szanatóriumokban tovább dolgozott tuberkulózis-gyógymódján, amely szakmai körökben cura bulgara (bolgár gyógy mód) néven vált ismertté.

A bolgár NOVA TV 2020. február 28-án sugárzott reggeli „Wake up” műsorában idézte fel híres szülöttük emlékét, akinek neve máig ismert hazájában. Többek között a trani kórház is az Ő nevét viseli, évente tejfesztyivált is rendeznek a tudós emlékére. Munkájának megismertetésére és népszerűsítésére alapítványt hoztak létre utódai. A *Giurgiu Pindjurova-1895* közösségi ház állandó helyet létesített az épületben a felfedező tiszteletére.

Összegezve:

„Hogyan kapcsolódik a joghurt az orvostudományhoz?” Valójában van összefüggés a világ egyik legtöbbet fogyasztott desszertjévé vált élelmiszer és a tudomány között. Dr. *Sztamen Grigorov* kutatása, amelyet a Föld számos intézetében végeztek, kimutatta, hogy a bolgár joghurt különböző betegségek, például fertőzések, otolaryngealis betegségek, tuberkulózis, gyomorproblémák és egyéb betegségek kezelésében – úgy, mint a belek, fekélyek, bizonyos nőgyógyászati betegségek vagy fáradtság – segít. Ezek az előnyök a gazdag vitamintartalomnak, valamint a laktóznak, a fehérjéknek és más stimuláló anyagoknak köszönhetők.

És ez még nem minden! Dr. *Grigorov* részt vett egy tuberkulózis elleni vakcina létrehozásában is, amelyen *Albert Calmette* és *Camille Guérin* főleg a lille-i *Institut Pasteur*-ban dolgozott. 1906. december 20-án, körülbelül egy évvel azután, hogy *Grigorov* felfedezte a baktériumokat joghurt készítéséhez, a *La Presse Médicale* orvosi folyóiratban tudományos jelentést tettek közzé a "A tuberkulózis vakcináról".

Sztamen Grigorov doktor vitathatatlanul nagyszerű ember volt!⁶ Érdekesség, hogy *Sztamen Grigorov* nem csak október 27-én született, hanem ezen a napon is hunyt el 75 évvel ezelőtt: pontosan a 67. születésnapján érte a halál, Szófiában.

A Google *Sztamen Grigorov* születésének 142. és halálának 75. évfordulója alkalmából 2020. október 27-én megváltoztatta logóját a nagyszerű tudós emlékére.

Grigorov örökségének tiszteletére szülőfaluja, *Sztuden Izvor* ma a világ egyetlen joghurt-múzeumának ad otthont. Az antarktiszi *Palmer-szigetek*, *Brabant-szigetén* a *Grigorov-gleccser* is a híres tudós nevét viseli.

A Google 2020. október 27-i ünnepi emblémája

Béke a szívben

Dr. Palotai Mária

E-mail: palotai.maria2012@gmail.com

Az Orvosi Könyvtárak előző számában a COVID kapcsán írt soraimból főszerkesztő asszony szerint béke és pozitív életszemlélet sugárzik, ezért arra kért, hogy a tapasztalatomat osszam meg Veletek. Tényleg a saját tapasztalataimból merítettem, mivel nem vagyok a téma szakembere. Nem adhatok receptet ahhoz, hogy ki hogyan lelje meg a békességet a szívében.

Akik közelebbről ismernek, tudják rólam, hogy hívő ember vagyok, gyakorló római katolikus. Én úgy érzem, hogy elsősorban a hitemnek köszönhetem, hogy ha nem is állandóan, de gyakran megtapasztalom a békességet.

A mai rohanó világunkban nagyon sokszor nincs időnk semmire sem, de legfőképpen elcsendesedni. Ha valamilyen kellemetlenség, trauma, betegség, haláleset történik velünk, nem adunk elég időt magunknak a feldolgozásra. Gyászterapeuták szerint a természetes halállal haltak emlékének lezárása nagyjából egy évet vesz igénybe. Véleményem szerint nem csak egy szerettünk elvesztésének a feldolgozására, hanem más kisebb-nagyobb problémák, nehézségek megoldásának a keresésére is időt kell szánnunk. Mivel nem vagyunk egyformák, az időtartam is változhat. Szerintem nem szabad siettetnünk a folyamatot, de depresszióba sem szabad süppednünk!

A hit mellett még sok kapaszkodónk lehet. A világ tele van csodákkal, annyi szépséggel találkozhatunk, ha kicsit körbenézünk. Évtizedekig jártam az Arany János utcába dolgozni, általában a Kossuth tértől gyalogosan. Minden nap rácsodálkoztam, hogy milyen szép is a budai Vár! De örömet szerez, ha szivárványt láthatok, de egy szép kavics vagy falevél látványa is boldoggá tud tenni. Kis dolgoknak is szabad, sőt kell örülni! Egy mosolynak (az ölelést most nem írom, mert a vírus miatt tilos!), egy kedves szónak, telefonhívásnak, e-mailnek, stb. Örömmel tölt el, ha szép zenét hallgathatok, jó könyvet, verset olvashatok. Ezzel kapcsolatban le kell írnom, hogy nagyon sokat köszönhetek a szüleimnek, azért, hogy a könyv és a komolyzene már kicsi korom óta természetes közegeim.

Adni és kapni. Ha figyelemmel fordulsz a másik ember felé, időt szánsz rá, hogy meghallgasd, ha figyelmes vagy vele, meggyőződése szerint vissza is kapod. Na, nem mindenkitől (erre nincs sok esély), de tapasztalatom szerint sokszor adhat örömet az emberi kapcsolatok ápolása, a kedves, türelmes odafordulások.

Imádok utazni, világot látni. Szerencsére megadatott, hogy sok országban jártam, rengeteg szépséget megismertem. Szeretem a hegyeket, de a tenger látványa mindent felülír. Csak ülni és nézni a hatalmas vizet, vagy lebegni a vízen. Ez számomra a non plus ultra! Idén az utazásaimból nem lett semmi a járvány miatt, de nagyon remélem, hogy lesz még lehetőségem rá.

Akinek van valamilyen háziállata, az megtapasztalhatja, hogy egy kutya vagy macska mennyi szeretetet tud adni a gazdájának. Az állattartás természetesen sok időt, energiát, költséget emészt fel. De sokkal többet kap vissza a gazda, mint amennyit belefektet. Senki nem tud olyan látványosan örülni neked, mint a kutyád, amikor hazaérsz, még ha csak öt percet voltál is távol!

Ezekből a szépségekből, örömforrásokból lehet meríteni, ha a napi bosszúságok sora el akarja venni a jókedvünket, a békénket. Csak a napi „rutin” problémák közül sorolok fel néhányat: Nem vár meg a busz, vagy olyan zsúfolt, hogy fel sem férünk rá. Nem kaptam meg az üzletben, amiért bementem. Az emberek udvariatlanok, sokszor durvák. Leszidnak, amikor nem is érdemelted meg, stb.

Ezek a kellemetlenségek szokták elrontani a napunkat, de nem szabad hagyni, hogy a bosszankodás elrontsa a kedvünket! Tudom, hogy könnyű ezt így leírni, de megvalósítani nehéz! Mégis meg lehet próbálni! Békés természetem ellenére engem is ki lehet hozni a sodromból, ki lehet borítani. Kollegáim jól emlékeznek arra az esetre, amikor egy értekezletről visszatérve egy adag gesztenyepürére volt szükségem, hogy magamhoz térjek! Most pedig, már nyugdíjasként könnyen beszélek, mondhatjátok, mert már nincs rajtam olyan felelősség, mint amikor egy könyvtárat vezettem. Azt kívánom Nektek, hogy találjátok meg a lelki békéteket.

Végül egyik kedves költőm versét ajánlom a figyelmetekbe, mely kapcsolódik az írásomhoz.

Reményik Sándor: Békesség Istentől

Nincs nyugalom, nincs nyugalom, - a szív,
Amíg ver, mindörökre nyugtalan.
De mindörökké nyughatatlanul,
Istentől mégis Békessége van.
Nyugalma nincs, de Békessége van.
Békesség Istentől.

Nincs nyugalom, nincs nyugalom, - vihar,
Örök hullámozás a víz felszíne.
De lent a mélyben háborítlanul
Pihen a tenger s az ember szíve,
Hadd hullámozzék a víz felszíne.
Békesség Istentől.

Nincs nyugalom, nincs nyugalom, - s ez a
Nyugtalanság, mint a járvány, ragad.
Te sugarazd szét békességedet
És szóval, kézfogással másnak add.
Az Isten Békessége is ragad.
Békesség Istentől.

Reggel mondd, délben mondd és este mondd
A Feltámadott első, szép szavát.
És ragyogóbbá lesz a reggeled
És csillaghímesebb az éjszakád.
És békességesebb az éjszakád.
Békesség Istentől.

Békesség Istentől: mi így köszönjünk,
Hogy köszöntésünkben lélek legyen -
Vihartépett fák - ágainkon mégis
Vadgalamb bűg és Békesség terem.
Békesség: köszöntésünk ez legyen.
Békesség Istentől.¹

¹ <http://mek.oszk.hu/01000/01052/html/vers1005.htm>

Mindenkinek Áldott, békés karácsonyi ünnepeket kívánok!

A folyóirat célja:

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közlése. Ezen belül megjelentet eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőséget illeti. Az eredeti közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik.

Kéziratok beküldése:

A kéziratokat a szerkesztőség a gracza.tunde@lib.pte.hu e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete:

A címlapon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

A folyóiratban megjelent közlemények a Creative Commons 4.0 nemzetközi licenc feltételeinek megfelelően használhatók fel. (<https://creativecommons.org/>)

A Szerkesztőség címe: 7624 Pécs, Szigeti út 12.

A megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

For the content of the articles the authors are responsible.

fotó: Gracza Tünde

Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének
negyedévenként megjelenő hivatalos lapja
ISSN 2061-036X (Nyomtatott)
ISSN 2061-0378 (Online)
Honlap: <http://moks.org>
Facebook: <https://www.facebook.com/orvosikvtarak>
Kiadja: A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége
1125 Budapest, Diós árok 3.
Tel: +36 30 5888203
Felelős kiadó: Szluka Péter
Felelős szerkesztő: Dr. Gracza Tünde
Szerkesztőbizottság:
Dr. Gracza Tünde
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Kárpáti Zoltánné Tölgyesi Ágnes
E-mail: tolgyag@bmkk.eu
Pogányné Dr. Rózsa Gabriella
E-mail: prg1971.05.29@gmail.com
Szerkesztőség címe:
7624 Pécs, Szigeti út 12.
E-mail: gracza.tunde@lib.pte.hu
Adószám: 18230082-1-42
A jubileumi kiadás nyomtatásban Gyulán,
a Schneider Nyomdában készült 100 példányban
DOI: 10.18424/OK.2020.4

